

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

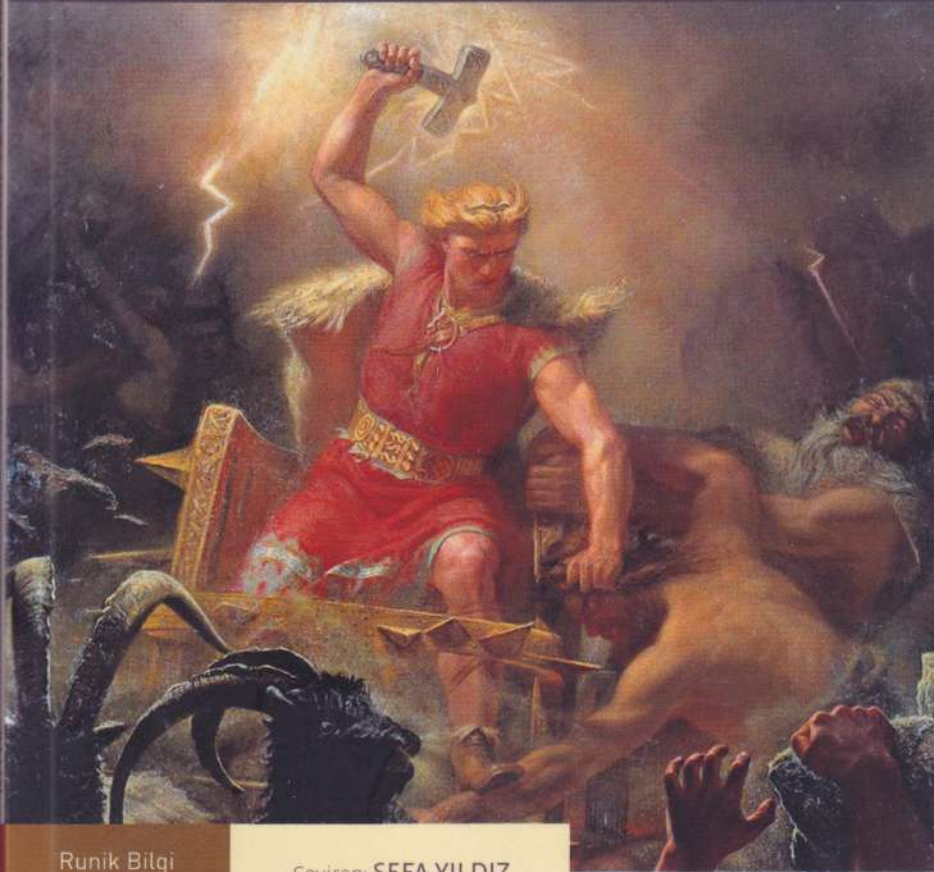
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

RUDOLF SIMEK

GERMEN TANRILARI VE KÜLTLERİ

Runik Bilgi
068

Çeviren: SEFA YILDIZ

RUNIK
KİTAP

GERMEN TANRILARI VE KÜLTLERİ

Rudolf Simek

RUNİK KİTAP

No: 145 | Runik Bilgi Serisi: 68 |

GERMEN TANRILARI VE KÜLTLERİ

Rudolf Simek

ÖZGÜN ADI

Götter und Kulte der Germanen

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Kadir Yılmaz

ÇEVİREN

Sefa Yıldız

EDİTÖR

Zeynep Yılmaz

SON OKUMA

Mustafa Kurtçelebi

KAPAK GÖRSELİ

Mårten Eskil Winge, Thor'un Devlerle Savaşı, 1872.

KAPAK TASARIM

Şevket Dönmezoğlu

SAYFA DÜZENİ

Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT

Repar Dijital Matbaası

BASKI

Eylül 2021 - 1. Basım

ISBN

978-625-7513-24-1

SERTİFİKA NO

40675

© Verlag C.H.Beck oHG, München 2014

Bu kitabın Türkçe yayım hakları, Verlag C.H.Beck oHG ile yapılan anlaşmayla alınmıştır.

Runik Yayınları, Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.

Mimar Sinan Malt.,
Selami Ali Efendi Cad., No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 522 48 45

© Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar dışında
metin ya da Görseller yayınevinin izni
olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

GERMEN TANRILARI VE KÜLTLERİ

Rudolf Simek

Çeviren: Sefa Yıldız

RUNİK
KİTAP

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
I. SİLAHLAR, BATAKLIKLAR VE KAYNAKLAR: DEMİR ÇAĞI'NIN KURBAN KÜLTLERİ.....	11
Adak Silahlar “Waffenbeuteopfer”	12
Adak Ziyafetleri	18
İnsan Kurbanı	20
Adak Arabaları ve Adak Tekerlekleri	21
Özel Adaklar	23
II. ALTIN ADAKLAR VE KUTSAL MEKÂNLAR: İSKANDİNAV GÖÇLERİ DÖNEMİNİN KUTSAL ALANLARI.....	27
Madalyonlar “Brakteat”	28
Altın Levhacıklar “Guldgubber”	30
Tapınak ya da Kült Yapısı – Saray	32
III. GERMEN TANRILARININ DÜNYASI.....	39
Germen Tanrılar Dünyasının En Eski Kanıtları: Ahşap İdoller ve Kült Direkleri	39
Roma'nın Germen Tanrıları	44
IV. MEROVENJ VE VİKİNG TANRILARININ DÜNYASI.....	59
IV. DEVLER, CÜCELER VE ELFLER: MİTOLOJİNİN İKİNCİL VARLIKLARI.....	79
VI. BÜYÜ.....	89
VII. ÖLÜLER, ÖLÜMSÜZLER VE HEL KRALLIĞI	97
KAYNAKÇA.....	109
DİZİN.....	115

ÖNSÖZ

Germen kabilelerinin çok tanrılı dinlerini anlatan bu kitabın amacı, Hristiyanlık öncesi inanç biçimlerini mümkün olduğunca otantik kaynaklara dayanarak ele almaktır. Germenlerin esrarengiz pagan fikirlerini ve geleneklerini aydınlatmaya çalışan birçok eski eser, Orta Çağ mitografları ve onların tarihselleştirici yapıtlarından, Hristiyanlık etkisinden uzak modern gelenek ve popüler inançlardan ve bilhassa analogi yoluyla diğer Hint-Avrupa dinlerinden faydalanmıştır. Hristiyan Orta Çağ'ının Edda ilahileri, ortaya çıktıkları bu dönem her ne kadar (bilinçli ya da bilinçsiz) göz ardı edilmiş olsa da, çoğu zaman birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Bu kitapta, analogi yapabilmek için, mitoslarla kült geleneklerini anlatan Hristiyanlık öncesinin yazılı kaynakları içerisinde güvenilir ve aynı zamanda daha geç, bir o kadar da ayrıntılı olanlarına başvurulacaktır. Ayrıca, paganizmle yakından ilgili oldukları ölçüde Hristiyan yazarların ifadelerine de atıfta bulunulacaktır. Zira pagan geleneklerini kınayan kilise yazarları, çok tanrılı inanca sahip halkların resmi olarak Hristiyanlaştırılmasından bir veya iki nesil sonra da devam eden pagan düşüncesini heyecan verici bir biçimde de resmederler. Ancak her şeyden önce son on yılların arkeolojik buluntularıyla varılan çok sayıdaki sonuç ile o dönemin edebi metinlerinden de faydalanılmalıdır. Bu edebi tasvirler, hem Geç Antik Dönem'in Hristiyan ve Arap yazarları gibi yabancı gözlemcilerin eserlerinde, hem de Hristiyanlaştırma öncesinin skaldik şiirleri ve Runik yazılarında rastladığımız gibi, pagan döneminin yerel kaynaklarında bulunmaktadır.

Bu kitapçık, Germen dininin etki tarihinin resmini çizemez ve çizmek de istemez. Yüksek Orta Çağ'a ve hümanizme özgü, ancak daha sonra Alman Romantizmi'yle İskandinav Rönesansı'nda ve hatta Almanya'nın Nasyonal Sosyalizm Dönemi'nde de (III. Reich Dönemi) kullanılmış

tarikhöncesi pagan inancı ile ilgili görüşler bu kitapta ancak ikincil önem arz etmektedir. Günümüz İskandinavya'sında, İngiltere'de, Amerika'da ve ayrıca Almanya'da Germen dinini canlandırmaya yönelik çeşitli ve pek tabii tartışmalı çabalar, her ne kadar bilimsel bir değerlendirmeyi bekleseler de bu kitapta ele alınmayacaklardır. Bundan ziyade, çağımızın ilk milenyumunda Germenlerin inançlarına dair elimizdeki zengin malzemeyi (yorumlamaya inatla dirense de) fenomenolojik biçimde sunmanın, kitabın öncelikli amacı olduğu kanaatindeyim. Bu nedenle spekülâtif yorumlardan olabildiğince kaçınmak ve yalnızca bilimsel araştırmaların büyük ölçüde desteklediği veya yeni buluntulara dayanan yorumlar sunmak, bu kitabın asıl amacıdır. Hâlihazırdaki bilimsel araştırmaların daha büyük sorunlarını örtbas etmemek için, yüzeysel bir yaklaşımdan ve ivedi yorumlardan kaçınılmış, birçok soru kasıtlı olarak cevapsız bırakılmıştır. Son on yıllardaki araştırmalardan çıkarılabilecek derslerden biri, tekdüze bir Germen dininden hemen hemen hiç söz edilmemesi gerektiğidir. Bilgi kaynakları arasındaki zamansal ve kültürel ve coğrafi farklılıklar ile 1500 yıl boyunca Kuzey, Batı ve Orta Avrupa'da iskân eden Germen kabilelerinin gelişim sürecindeki kültürel ve sosyal başkalıklar çok büyüktür. Örneğin, MS 2. yüzyılda Orta Ren Bölgesi'nde Romalılaştırılmış Ubier'ler ile MS 8. yüzyılda bunlardan çok daha gerideki Saksonlar ve Frizyalılar arasındaki ya da Kuzey İtalyalı Longobard kabilesi ile MS 9. yüzyıl İzlanda medeniyeti arasındaki muazzam farklılıklar karşılaştırılabilir. Bu analogi, bir Germen dininden ziyade Germen inançlarından bahsedilmesi gerektiğini göstermektedir. Dini fikirlerin tezahürleri arasında kesin bir ayırım yalnızca nadiren yapılabilse de, elde edilen bilgi, ilk milenyumun birçok farklı ve çelişkili bulgusuyla başa çıkmayı kolaylaştırmaktadır. Kimi istisnai durumların yanı sıra, kazık şeklindeki ahşap idollere tapınma, baş tanrılar Odin ve Frigg'in isimleri veya törenlerde at ve sığır kurban edilmesi gibi uzun bir zaman dilimini kapsayan önemli gelenekler de vardır. Fakat bu yalnızca ilk bakışta şaşırtıcıdır. Çünkü Hristiyanlık öncesi 1500 yıldan fazla bir süre yaşayan Germen dini, ortak ve sabit bir temele sahip bir din değildi; daha ziyade büyük göçler ve çeşitli Germen halkının diğer Avrupalı (hatta Avrupalı olmayan)

halklarla kaynaşması sonucu yoğun dış etkilere ve yapısal değişimlere maruz kalmıştı.

Öte yandan, Hristiyanlıkla en geç MS 3. yüzyıldan itibaren süregelen bir yandan temas ve diğer yandan çatışma durumu, Germen kabileleri için önceleri varsayılandan çok daha büyük bir rol oynamıştır. Hristiyanlaşmadan sonra yazılmış olmalarına rağmen, Orta Çağ İzlanda edebiyatındaki paganizm ile ilgili sözlerin, otokton Alman geleneğinin kalıntıları olarak yorumlanması, daha geç bir örnek olarak gösterilebilir. MS 9. ve 10. yüzyıldaki fetihleri sırasında, İzlandalı yerleşimcilerin çok az bir kısmının doğrudan Norveç (pagan-Germen) üzerinden fakat büyük bir bölümünün dolaylı yollar kullanarak, o dönemde çoktan Hristiyanlaştırılmış olan İskoçya adaları hatta İrlanda (Kelt Hristiyan) üzerinden geldiği günümüzde bilinmektedir. Bunun sonucunda da, İzlandalıların tüm düşünce dünyasına (dolayısıyla mitolojisine), hatta kendilerini pagan olarak tanımladıkları MS 10. yüzyılda da Hristiyan fikirleri büyük ölçüde nüfuz etmiştir.

Germen kabilelerinin Avrupa'daki geniş yayılımına rağmen, kitapta, buluntuların en yoğun olduğu güney İskandinavya'ya yoğunlaşıldı. Elbette, Almanya ve Hollanda'nın güney Germen halkı ile İngiltere'deki Anglo-Saksonların dinine dair kanıtlar da kullanılmaktadır. Üstelik güney Avrupa'ya kadar ulaşan Gotlar bile, çok erken bir dönemde Hristiyanlığı benimseyen ilk kabile olmalarına rağmen, Hristiyanlık öncesi dinleri ile ilgili birtakım bilgiler aktarmaktadırlar.

Kitapta, Germen din(ler)ini anlatırken, basmakalıp kaynakların aksine, olabildiğince güvenilir kaynaklar esas alınmış fakat bunlara hem daha az hem de daha çok yer verilmiştir: Spekülatif bilgiye daha az, Orta Çağ tarihçilerinin kaydettiği mitolojik hikâyelerle şiirsel uyarlamalara daha az fakat tarihsel gerçeklere ve yeni buluntulara daha fazla yer verilmiştir. Aynı zamanda kült ve din hakkında daha çok bilgiye dayanarak, Germenlerin bu dini nasıl yaşadıkları da Orta Çağ tarihçilerinin bakış açısından uzak bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Bonn, Sonbahar/Kış 2003

I. SİLAHLAR, BATAKLIKLAR VE KAYNAKLAR: DEMİR ÇAĞI'NIN KURBAN KÜLTLERİ

Hakkında çok şey bilindiğine inanılan adak sunuları ve diğer kült biçimleri, Germen dininin daima bir parçası olmuştur. Bununla ilgili Romalı tarihçi Tacitus (MS 96), hem Nerthus kültünü (Baltık Denizi'nde bir adada?) hem de Semnones Korusu'ndaki (orta Elbe ve Oder arasında?) bir kurban törenini anlatmaktadır. Daha sonraki yazarlar ise Kavimler Göçü esnasında İskandinav kabilelerinin kanlı uygulamalarından söz ederler. Orta Çağ'ın yükseliş evresindeki İzlandalı destan yazarları, Vikinglerin kurban törenlerine dair somut fikirlere sahiptiler ve bu törenleri oldukça canlı bir biçimde tasvir ederler. Bu yazılar daha sonraki araştırmalarda pagan kültürlerini kurgulamak için kullanılmıştır. Bununla birlikte, İzlandalıların bu edebi anlatıları, iki ya da üç yüzyıl öncesinin kültürle ilgili gerçek bilgilerden çok, genellikle Hristiyan bakış açısına ve tarihe olan meraklarına dayanmaktadır. Bundan dolayı bu metinlerdeki, pagan kurbanları için sık sık çizdikleri vahşet tablosunda, Hristiyanların eski tanrıları şeytanlaştırmalarının payı çok büyüktür.

Son on yıllardaki arkeolojik kazılar sayesinde, Germenlerin kurban ve adak geleneği hakkında eski bilgileri tamamlayan ve sunu biçimleri hakkındaki bilgilerimizi muazzam bir şekilde arttıran çok malzeme elde edildi. Yeni veriler yoluyla, savaşta ele geçirilen adak silahların "Waffenbeutenopfer" önceleri sanıldığından çok daha yaygın olduğu anlaşılmıştır. Öte yandan, edebi kaynaklarda aktarılan Uppsala (İsveç), Mære (Norveç) ve Lejre'nin (Danimarka) birer büyük kült merkezi olduğu, arkeoloji yoluyla henüz doğrulanmamıştır. Bunun yerine, Doğu Funen'deki Gudme çevresi veya Bornholm Adası gibi tarihi kaynaklarda ikincil öneme sahip yerlerin gerek dini ve gerekse idari merkezler olduğu açığa çıkmıştır.

Ancak arkeoloji yoluyla keşfedilen ve sunu kültürünün esasını oluşturan adak buluntuları, ne yazık ki sunu törenleri hakkında bize çok nadiren bir şeyler anlatırlar: Tören esnasındaki danslar, şarkılar, sözler ve ritüeller yerine yalnızca törenden arda kalan nesneler arkeolojik kazılarda ele geçirilmiştir. Bu buluntular bize sunu törenlerinin seyri hakkında ancak gelişigüzel bir fikir verir. Diğer bir deyişle, kurban edilen at ve öküz etinin büyük bir şölende hep birlikte yendiğini; adak silahlarının bataklığa sunulmadan önce ateşte yakılıp, binlerce ganimetin kasıtlı olarak imha edildiğini buluntular sayesinde öğrenmekteyiz. Germen antik çağının bu sessiz tanıkları, tıpkı fibula (giysi iğnesi) ve kılıç gibi değerli eşyaların adak olarak sunulması gibi, insanların da kurban edildiğini, başlarının yüzülerek bataklık göllerine batırıldıklarını da anlatırlar. Hatta soyluların cenaze törenlerinde çok sayıda atın katledildiğini ve başlarının kesilerek gömüldüğünü de biliyoruz (7. Bölüm).

Aşağıda, Germen bölgesindeki adak geleneğinin günümüzde somut verilerle belgelenmiş en önemli biçimleri ele alınacaktır: Savaş ganimeti olarak adak silahlar, büyük kurban ziyafetleri, insan kurbanları, adak tekerlekler ve arabalar ve nihayet anlaması daha zor olan özel adaklar.

Adak Silahlar “Waffenbeuteopfer”

Kuşkusuz, Germen adak törenlerinin en çarpıcı buluntuları, birçoğu milat (0 yılı) öncesinin son yüzyılları ile MS 1. binyılın ortaları arasına ait çok sayıdaki adak silahlardır. Bu özel törenlerin kutlandığı merkezler Yutland ve Funen’dir. Bilinen ve arkeolojik olarak kısmen araştırılmış çok sayıdaki adak silahlar ve buluntu yerleri, güneyden kuzeye ve doğuya doğru olmak üzere sırasıyla şöyledir:

Schleswig’deki Thorsberg bataklık gölünde MS 2.-4. yüzyıla ait üç adak silah.

Angeln’deki Nydam bataklık gölünde bir adet MS 3. yüzyıldan, bir adet yaklaşık olarak MS 300 ve 350 yıllarından (Nydam I), iki adet MS 5. yüzyıl başlarından (Nydam II ve III) ve bir adet MS 5. yüzyıl sonlarından olmak üzere toplam beş adak silah.

Hjortspring´den Son Tunç Çağı´na ait bir adak silah.

Ejsbøl bataklık gölünden MS 300 ve 400´lere ait iki adak silah.

Illerup Ådal´den MS 3.-5. yüzyıl arasına ait üç adak silah.

Funen´de Vimose, Kragehul ve Illemose; Skåne´de Hassle Bösarp; Bornholm´da Balsmyr; Öland´de Skedemosse olmak üzere MS 3. ve 4. yüzyıllara, 400 civarına ve 5. yüzyılın sonuna ait dört adak silah.

Güney Yutland başta olmak üzere, şaşırtıcı yoğunluktaki bilindik buluntu yerleri dışında, Funen, İsveç ve Yutland´daki diğer yerlerde de bu tür silahlar tespit edilmiş, ancak sağlam temeller dayalı değerlendirme için gerekli arkeolojik kazılar bu alanlarda henüz yapılmamıştır.

Güney İskandinavya´daki adak silahların belli başlı buluntu yerleri

Silah ganimetlerini bataklık veya bataklık göllerine bırakmanın temelinde, tanrıdan veya başka bir dünyevi güçten dilenen şansa karşılık, savaşta mağlup edilen ordunun tüm varlığını adak olarak sunmak düşüncesi yatmaktadır. Germen kabilelerinin bu tür uygulamaları, ilk Germen seferleri sırasında Romalıları dehşete düşürdüğü kadar büyülemiştir de. Orosius, *Historia Adversus Paganos* adlı yazısında (5. yüzyıl), muhtemelen daha eski kaynaklara dayanarak, Romalıların Rhône kıyısındaki Arausio'da Cimbri kabilesine karşı savaşlarını (6 Ekim 105) oldukça ayrıntılı biçimde anlatır. Orosius'a göre savaşı kazanan Germenler, sarsılan Roma ordusunun geride bırakmak zorunda kaldığı tüm kıymetli ganimetleri "olağanüstü bir yemin sonrasında" (veya bir adak) düzenli bir biçimde yok eder: "Savaş giysileri parçalanıp tekmelenerek pisliğin içine fırlatıldı, altın ve gümüşler nehre atıldı, erkeklerin zırhları kırıldı, atların süslemeleri yok edildi, atlar nehrin girdabında boğuldu, insanlar boyuna ipler geçirilerek ağaçlara asıldı, böylece galip gelen büyük ganimetten hiçbir şey alamadı, yenilmiş olan da merhamet görmedi" (V, 16). Orosius, 405 yılında yaşanan başka bir savaşla ilgili olarak, savaştan önce Gotların tüm Romalı esirleri kurban etmeye yemin ettiklerini bildirir (VII, 37). Strabon'un (VII. 2, 3) bildirdikleri ise Orosius'unakilere göre biraz daha fantastik olarak kabul edilebilir. Strabon'a göre, uzun ve beyaz giysili Cimbri rahibeleri, Arausio Savaşı'nda biriken kanlara bakarak kehanet etmek için savaş esirlerinin boğazını demir kazanlar üzerinde kesmişlerdir. Kuzey Avrupa'daki silah buluntuları, ganimetlerin titiz bir çabayla yok edildiğini göstermektedir: Muhtemelen bütün silahların daha sonra kullanılmasını önlemek için kılıçlar birkaç kez bükülmüş, mızrak uçları ve hançerler eğilmiş, kılıçların keskin tarafları kırılmıştır. Hâlihazırda doğal demir yatakları bakımından fakir olan güney İskandinavya'da, mağlup olanların değerli ve yararlı olan teçhizatını almak yerine onları parçalamak, gerçekten de yalnızca galiplerin bir "kurbanı" olmalıydı. Silah dışında diğer tüm askeri teçhizat da yok edilmiştir: Orduların at başlıkları ve mahmuzları, kemerleri ve kınları, çakmakları ve aletleri tahrip edildikten sonra bir kazık üzerinde kısmen yakılmıştır, böylece biz -Ejsbøl ve

Illerup Ådal örneklerindeki gibi- yalnızca metal nesneleri kanıtlayabiliyoruz. Fakat kalkanlar, oklar ve mızrak şaftları, yaylar ve genel olarak bu aletlerin tüm organik kısımları alevlerin kurbanı olmuştur. Ganimetleri tamamen yok etmeden önce parçalama, yakma ve bataklığa batırma gibi işlemler arasındaki kısa sürelerde, üzerlerine Runik yazı yazma gibi bilmediğimiz bir ritüel olmalıydı. Yazılar, Runik semboller kullanıldığı için oldukça şifrelidirler, ancak bu yazıtların¹ büyük ölçüde adağın sunulduğu güçlere (Vimose'dan toka: "... efendilere adıyorum...") ve adak sunusunun yapılacağı yere ilişkin (Vimose'dan Hobel: hleuno "korunan yer") kısaltmalarla karşılaşırız. Buna karşın bu yazılarda tanrı isimlerine rastlanmaz. Thorsberg'deki bir kılıç kını üzerine kazılı Owl'dan tanrı Ullr'nin adını türetme çabalarına rağmen, bu ismin MS 1. binde kullanıldığına dair kanıt yoktur. Bu nedenle de bu isimler öte dünyanın tanrılarına ait olmadığı gibi özel tanrı isimleri de değildi fakat bu devasa adakların sunulduğu tanrı veya güçler antropomorphik biçimdeki ahşap idoller idi (Eski Norsçada "tanrı", Almanca "Balken (kiriş)" ile alakalıdır. 3. Bölüm). Adak sunusundan sonra yakılan nesnelerin külleri toplanıp tasnif ediliyor ve daha sonra da bataklık göllerine atılıyordu. Silahlara erişimin sonlandırıldığı ve ganimetlerin öte dünyaya iletildiği bu son aşama, asıl adak sunusu olarak kabul edilmelidir.

Adakların miktarı oldukça fazladır: Ejsbøl'daki iki adak çöplüğünde yaklaşık 2.500 eser, 1.000 adet işlenmiş ahşap parçası, 8.000 taş ile hayvan kemiklerine ait 320 parça ele geçirilmiştir. Bu sayı, ahşap objelerin yakılmadığı Nydam gibi buluntu yerlerinde daha da fazladır. Nydam'da, aralarında çok sayıda bezemeli mızrak mili ve ok bulunan binlerce silah saptanmıştır. Hatta Ejsbøl'de, daha erken döneme ait kuzeydeki adak çöplüğünün silahları öyle zengindir ki, arkeolog M. Ørsnes, bu veriler sayesinde düşman ordusunun yaklaşık 200 askerden oluştuğunu hesaplayabilmiştir. Bu verilere göre askerlerden sadece dokuzunun atı vardı ve 60 kadar asker kılıç, bıçak, kalkan, mızrak ve mızrak taşıyordu; diğer 140 askerin ise yalnızca cirit, mızrak ve kalkanı vardı. Fünen Adası'nda, Vimose'deki silah adaklar arasında

1 Bunların sekizi Illerup Ådal'dan, altısı Vimose'den ve ikisi Thorsberg'dendir.

85 kılıç, 325 cirit ve 775 mızrak başlığı bulunmuştur. Böylece burada 500'den fazla kişiden oluşan bir orduya ait silahın adak olarak sunulduğu söylenebilir.

Sadece silahlar ve kişisel teçhizat değil, mağlup olan saldırganların gemileri de bataklığa bırakılıyordu. Elbette bu tür adaklar, günümüze, ancak Nydam'daki gibi ganimetlerin yakılmadığı yerlerde ulaşmıştır. Nydam'da şimdiye dek üç gemi bulunmuştur. Bunlar arasında, 23 metre uzunluğundaki en büyük ve meşeden yapılmış gemi, korunma bakımından daha iyi durumdadır. Çam ağacından ve daha küçük iki gemi ise 1864 savaşında Prusyalılar tarafından tahrip edilmiştir. Her üç gemi de 4. yüzyılın başlarından kalmadır ve ahşaptan alt bölümleri delinerek küçük gölde batırılmıştır. Gemiler, bataklıklara sunulmadan önce, kıyı boyunca bir miktar karadan çekilmeleri gerekiyordu ve bu da küçümsemeyecek zorlukta bir işti. Bu gemiler, daha sonra Viking Çağı'nda yaygınlık kazanan uzun gemilerdir fakat uzun omurgaları ya da gemi dolanım mekanizmaları yoktu. Bu nedenle bu gemiler kürekli olarak kabul edilmektedirler. Nydam'dan sadece birkaç kilometre uzaklıktaki Als Adası'nda yer alan Hjortspring bataklığında bulunan, 15 metre uzunluğunda ve ıhlamur ağacından yapılmış gemi, bahsettiğimiz gemiden de 600-700 sene daha eskidir. Bu gemi, Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na geçiş evresinde bilinen en eski adak gemilerinden biridir ve türü, Güney İskandinavya Tunç Çağı kaya resimlerindeki gemilere karşılık gelir. Bu tür ahşap gemilerin kürekleri, kürekçinin oturduğu yöne doğru çekilmekteydi.

Mağlup orduya ait birçok gündelik ahşap eşyanın bulunduğu Hjortspring gibi bazı bataklıklara, yalnızca birer adet ganimet adanmış gibi görünmektedir. Ancak buluntu yerlerinin çoğu, bu alanların kült işlevli kullanımlarının kayda değer bir süreklilikte olduğunu gösterir. Bazı bataklıkların yoğun kullanılmış olması ise kültün özellikleriyle ilgilidir. Olasılıkla sadece adak silahların bırakıldığı Vimose, Ejsbøl ve Illerup Ådal bataklıklarına uzun zaman boyunca sunu yapılmıştır: Vimose'da, iki büyük adak silahın ilki MS 3. yüzyılın ilk yarısına, ikincisi MS 4. yüzyıla; Ejsbøl'daki iki

buluntu MS 300 ve 400 civarına ve Illerup Ådal'daki üç adak silahın biri yaklaşık MS 200 civarına, diğeri MS 4. yüzyıla ve sonuncusu da MS 5. yüzyıla aittir. Yüzyıllar, diğeri bir deyişle nesiller boyu devam eden bu adak geleneği, kimi yerlerde sunu törenleri arasındaki uzun zaman aralığına rağmen, bir süreklilik olduğunu göstermektedir ve adaklar, uzunca bir zaman sonra da büyük bataklık gölünde hemen hemen aynı yere bırakılmıştır. En azından Vimose'da, yere dikey olarak çakılmış mızraklar yardımıyla bir çeşit alan belirleme yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Böylesi bir uygulama, silah yanı sıra başka adaklar için de kullanılmış olan Thorsberg, Kragehul veya Skedemosse bataklıkları ile herhangi bir adak silaha rastlanmamış olan Thüringen'deki Oberdorla bataklığı için daha tipiktir. Örneğin Öland'daki Skedemosse, sığır yetiştiren bir toplumun düzenli aralıklarla fakat savaşla ilgisi olmayan şeyleri fakat bazan da silah sunduğu bir bataklık olarak yorumlanmalıdır. Adak göllerinin sürekli kullanıldığını, yerleşimden (özellikle Bo'da) göle ulaşan üç metre genişliğindeki taş döşeli "tören yolları" desteklemektedir. Öland Dağları'nın yamaçlarındaki bu yerleşimler için MS 1.-5. yüzyıllar, dikkate değer ölçüde bir refah dönemidir. Adaklar da yerleşimlerin bu zengin dönemine aittir. Gerek yerleşimler ve gerekse sunu yapılan bataklıkların kullanımı MS 500'lerden kısa süre önce sona erer. Thorsberg Bataklığı (Schleswig'deki Süderbrarup'da) daha da uzun bir süreklilik göstermektedir: Bu alana, MÖ 150'den itibaren çanak çömlek, birçoğu günümüze ulaşamamış ahşap kaplar ve bunların yanı sıra bronz giysi iğneleri (fibula), birkaç metal eşya adak olarak sunulmuştu. Olasılıkla özel sunuya işaret eden adak kapları MS 1. yüzyılın sonuna doğru gittikçe azalır ve yerini değerli takılar, metal aletler ve lüks eşyalara (özellikle fibulalar) bırakır. MS 3. yüzyıldan itibaren ise kasıtlı olarak kırılmış altından adak yüzükler ortaya çıkar. MS 2. ile MS 4. yüzyıla arasında ise üç büyük farklı silah sunusu görülmektedir. Thorsberg'deki adak geleneğinin son döneminde -MS 400'lerde tamamen ortadan kaybolana dek- daha az değerli metal eşyalar adanmıştır. Son dönemde hayvanlar (veya sadece kemikleri) kurban edilmiş, aynı zamanda takı, giysi, koşum takımları, araba aksamı ve aletler gibi tamamen farklı

araç gereç de adak olarak sunulmuştur. Sunu törenleri için, göle ulaşan en az 10 metre uzunluğunda bir iskele kullanılıyordu. İskelenin sonu, günümüze parçalar halinde ulaşmış hasır bir çit ile çevriliydi. Bu çit olasılıkla tören yapılan yeri koruyordu. Bu tür hasır çitler, Thüringen'deki Oberdorla adak gölünden de bilinmektedir. Bir bataklık içindeki iki küçük gölde, farklı birkaç adak yeri çit, odun veya yan yana dizili çubuklarla birbirinden ayrılmıştır. Bir kült yeri olarak dikkate değer bir süreklilik gösteren bu bataklığa, MÖ 6. ve MS 6. yüzyılları arasında sunu yapılmıştır. Oberdorla'daki bu adak yerlerinin birkaçının kullanım süreleri ise farklılık gösterir. Burada, sırik biçimindeki antropomorf bir kadın idolü önünde hayvanlar, hatta belki insanlar da, daha önceki yüzyıllarda da kurban edilmekteydi (3. Bölüm). Birkaç antropomorfik idol, seramik parçası, hayvan kemikleri, kafatasları, aletler, kil ve ahşap kaplar ile bir kız çocuğunun iskeleti ise sonraki yüzyıllara aittir. Kutsal alanın en parlak dönemi MS 3. yüzyıla tarihlendirilebilir, ancak 334 adet hayvan (özellikle sığır ve köpek) ve 40'tan fazla insan kemiğinin gösterdiği gibi, buradaki adak sunuları 1000 yıla yakın bir zaman devam etmiştir.

Adak Ziyafetleri

Yukarıda bahsedilen Thorsberg veya Vimose bataklıklarının aksine, Thüringen'deki iki adak yerinde silah sunusu görülmemektedir. Bu alanlar sürekli veya belirli, belki de düzenli olarak tekrar eden tarihlerde sunu yapılan kült yerleridir. Bu tür adak yerlerinin izlerine İskandinavya'da da rastlanmaktadır. Valmose'de (Zelanda'daki Rislev'de) olduğu gibi, bu yerler toplu adak törenleri hakkında bazan belirgin bilgiler verirler. Burada, MS 4. ve 5. yüzyıla ait ve en az on bir adet adet atın sadece kafatası, ön ve arka ayağı ile kuyruk kemiği bulunmuştur. Diğer bataklık ve yerleşimlerde de bu tür buluntulara rastlamaktayız. Toplam yedi sığırdan sadece ikisinin kafatası ile ön ve arka ayakları saptanmıştır ve diğer ikisinin ise kafatasları bölünmüş halde ele geçirilmiştir. Bu adaklara ek olarak, bataklıkta üç köpek, beş koyun ve üç domuza ait kemikler de vardır. Bir adet koyun başına aldı-

ğı darbe ile öldürüldükten sonra vücudu parçalara ayrılmış ve sadece başı -post, ön ve arka ayaklarla birlikte- bataklığa bırakılmıştır. Bu bataklıktaki dört adet insan iskeleti ise tüm haldedir ve hayvan kemiklerinin aksine, dördünün de parçalandığına dair hiçbir iz yoktur. Buna göre bu insanların yemediğini söyleyebiliriz fakat başka yerlerde antropofajiye² dair bulgular mevcuttur. Daha öncede değindiğimiz İsveç Öland'daki Skedemosse bataklığında yapılan sunular çok çeşitliydi ve ayrıca kült faaliyetleri daha uzundu. Örneğin buradaki birkaç yüzyılı kapsayan buluntular arasında 7.000 adet ati, 6.600 adet sığır, 3.000 adet koyun ve aynı zamanda en az 38 insan kemiği saptanmıştır. Skedemosse'deki kurban ve diğer adak eşyaları, Almanya ve Danimarka'daki gibi bataklığa kıydan veya bir iskeleden atılmamıştır; göl tabanına dağılmış halde bulunduklarından, bunların kayıklardan atıldığı ya da kışın buzlu yüzeyden göle bırakıldığı düşünülmektedir. Kemiklerin bu alanda da istiflenerek bir araya toplandığı ve hayvan kemiklerinden sadece kafatası ile ön ve arka ayakların adanmak üzere seçildiği görülmektedir.

Bu nedenle, Demir Çağı İskandinavya'sındaki kurban törenleri sırasında atların, sığırların ve aynı zamanda koyunların kesilerek derilerinin yüzüldüğü ve deriyle birlikte kafatası ve ayakların, bataklıktaki direklere asılarak batırıldığı; ardından ise geriye kalan parçaların, kurban yemeğinde tanrıların payı olarak hep birlikte tüketildiği varsayılabilir. Görünüşe göre bu gelenek uzun süre devam etmişti. Çünkü İngiltere'nin kuzeyindeki Yeavinger'de, MS 6./7. yüzyıla ait bir kutsal alanda, içinde sadece sığır kemiği ve özellikle kafatası ile dolu 2 metre uzunluğunda bir çukur ele geçmiştir. Çukurun içi doldurulduktan sonra, içindeki kemikler ve kafatasları duvara istiflenmiştir. Sığırlara ait kafataslarının kült yemeğinden geriye kalanlar olduğu düşünülebilir. Çünkü, hayvanların diğer tüm kemikleri çitin dışındaki "mutfak" bölümünde keşfedilmiştir. Kurban edilen hayvanların bu şekilde parçalanmasını, MÖ 1. yüzyılda Rappendam'daki Zeeland bataklığında derisi ve kafatası ile ön ve arka ayakları gövdesinden ayrılmış olan at örneğinde de gözlemliyoruz. Buna göre, Germen kurban geleneği

2 İnsan eti yeme adeti. (ed.n.)

daha geniş bir alana yayılmış ve uzunca bir süre devam etmiş olmalıydı. Bu gelenek, kült törenlerindeki ziyafetlerde birlikte yenilip içilen yerlerin işlevine, bir başka deyişle aşığıda anlatılacak olan kült mekânlarına da işaret etmektedir (2. Bölüm).

İnsan Kurbanı

En katı ve en aşırı kurban geleneği, tanrıların merhametine erişmek için insanların kendi cinsinden birini feda etmesi idi. Kurban biçimleri arasında en barbarca olarak kabul ettiğimiz insan kurbanı, barbarları anlatan yazarların hayal gücünü de harekete geçirmiştir. MS 1. yüzyılda, Tacitus'un, Germenleri ele alan en erken ve en ayrıntılı etnografik eseri *Germania*'daki³ her iki kurban tanımında da, insan kurbanını bir Germen geleneği olarak öne çıkarması bu yüzden şaşırtıcı değildir:

Semnonlar kendilerini Suevi kavminin en eski ve en saygıdeğer halkı olarak tanımlar. Çok eski bir halk oldukları, dini geleneklerinden de anlaşılır. Zamanın birinde, aynı kandan halkların temsilcileri, atalarından kalma adakları kadim bir hürmetle kutsadıkları bir ormanda toplanırlar. Burada, birlikleri adına insan kurban edip, barbar kültüründeki korkunç kutlamalara başlarlar. Bu kutsal koruluğa başka bir biçimde daha hürmet gösterilir: İnsanın zayıflığını ve ilahi gücü ifade etmek için, zincirlenmeden kimse bu ormana girmez. Bir kişi ormanda yanlışlıkla kayarsa, kendisinin yerden kaldırılmasına izin verilmez ve ayağa kalkamaz; yerde yuvarlanarak yola devam eder. Bu inanç, kabilenin başlangıcının burası olduğu, tanrının burada yaşadığı, diğer her şeyin ona bağlı ve ona itaat edilmesi gerektiği görüşüne dayanmaktadır. (*Germania* 39)

Açıkkası, Semnon koruluğundaki bu tören ile, Germenleri barbar gösteren ve namı bölgeleri aşan bir ürkünçlükte karanlık bir kurban geleneği anlatılmaktadır. Öte yandan, burada resmedilen ağırbaşlı kutsallık ile has dindarlık ve yozlaşan Roma dini karşılaştırılmıştır.

3 Aslı *De origine et situ Germanorum liber* (Germenlerin Yurdu ve Kökeni).

Bununla birlikte arkeolojik buluntulara dayanan istatistik verileri, düzenli olarak insan kurban edildiği görüşünü desteklemek şöyle dursun; aksine, bu kurban biçiminin istisna olduğunu göstermektedir. Bataklıklar arasında, bin yıl boyunca sunu yapılan ve en fazla insan iskeleti bulunan Oberdorla'da sadece 40 insan kemiği bulunmuştur. Skedemosse'de ise 500 yıl süren kült boyunca 38 insan kurban edilmiştir. Diğer bataklıklardaki insan kemiklerinin sayısı, bu rakamlardan düşüktür. Zelanda'daki Valmose bataklığında, 200 yılda sadece dört insan, İsveç'teki Hassle Börsarp'da 400 yılda sadece iki insan; Röekillorna/Schonen'de ise, Neolitik dönemden başlayarak Erken Demir Çağı'na kadar süren 2000 yıllık kurban faaliyeti boyunca yalnızca üç, Zelanda'daki Rappendam'da ise sadece bir insan kurban edilmiştir. Bu rakamlar, insan kurban etme geleneğinin ne kadar ender olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Güney İskandinavya'da genellikle adak olarak sunuldukları ya da -Tacitus'un *Germania*'da aktardığı gibi- özellikle ağır suçlar nedeniyle öldürüldükleri düşünülen insanlara ait kemiklerin diğer yerlerden daha fazla olması, bu gerçeğe dayanarak yorumlanmalıdır (12. Bölüm). Gerçekten de insan iskeletlerinin çok azı kurban geleneğiyle ilgilidir. Bir başka deyişle infaz edilen veya ceza nedeniyle kurban edilen insanlara ait kemikler az sayıdadır. Çünkü, çoğunlukla kaza, cinayet, savaş ve terkedilmeleri sonucu ölen çocukların ya da eceliyle ölenlerin, aforoz edilenlerin (Hristiyanlıkta intihar edenler gibi) kemikleri bataklığa bırakılmıştır. Bu, her vakanın ayrı ayrı incelenmesi ve genel ifadelerden kaçınılması gerektiği anlamına gelmektedir. Cesetlerin bataklıklarda bir yere bağlanmasının sebebi, insanların hayalet korkusuna bağlı olabilir; fakat bunun insan kurbanı çok az ilgisi vardır.

Adak Arabaları ve Adak Tekerlekleri

Adak tekerlekleri, Demir Çağı'nın en esrarengiz sunu adetinden biridir ve bunlar arasında Zelanda'daki Rappendam bataklığındaki adak tekerleği en iyi belgelenmiş olanıdır. Bu bataklık gölünün kenarındaki büyük ağaçların altında,

yedi farklı adak törenine ait 40 adet tüm halde tekerlek, tekerleklerle ve arabalara ait parçalar, işlenmiş ahşap herekler, sığır, at, koyun ve domuz kemiği ile 30-35 yaşlarında bir kadının iskeleti bulunmuştur. İskeletin buluntu durumu, ölen kadının bataklık yüzeyine yatırıldığını, batırılmadığını göstermektedir. MÖ 1. yüzyıla ait bu buluntu, tüm ayrıntılarıyla açıklığa kavuşturulmamıştır. Çünkü birçoğu yeni olsa da, yumuşak ahşaptan yapılmış bazı tekerlekler ve çeki çubukları dayanıksız olduğu kadar pratik kullanıma elverişli değildir. Tekerlek, araba parçası ve öncelikle Yutland'da olmak üzere saban gibi buluntular başka yerlerde de ele geçirilmiştir. Özellikle saban demirleri, belki de tarımla ilgili bir kült (bereket kültü?) fikrinin yolunu açar. Bunların, ikisi bataklıkta ve birkaç tanesi de erkek mezarlarında bulunan tüm haldeki arabalarla ilişkili olup olmadığı belirsizdir. Yutland'daki bataklıklardan birindeki Dejberg arabası, üzerindeki taht ile bir tören arabasının özelliklerini yansıtır. Bu arabaların işlevini aydınlatmak için, genellikle Tacitus'un eserindeki bir başka kurban sunusuna başvurulmaktadır. Nertheus kültü ile ilgili bu satırlar şöyledir:

... Ondan sonra gelen Reudigni, Aviones, Anglii, Varini, Eudoses, Suarines ve Nuitones kavimleri nehirler ve ormanlar tarafından korunmaktadır. Bunlar hakkında, genellikle Nerthus'a, yani Toprak Ana'ya tapmaları ve onun insanların hayatına karıştığını ve halkların arasında dolaştığını inanmaları dışında belirtilecek özel bir şey yoktur. Okyanustaki bir adada, içinde bir bezle kaplı olan kutsanmış bir aracın bulunduğu, el değmemiş bir kuru vardır; ona sadece rahip dokunabilir. O (rahip), kutsal tanrıçanın korulukta olduğunu fark eder ve tanrıça inekler tarafından çekilerek gittiği zaman, ona derin bir huşu içinde eşlik eder. Ziyaretiyle onurlandırdığı günler mutlu, yerler de şendir. Bu günlerde savaşa gidilmez, ele silah alınmaz, demir olan her şeyden uzak durulur. Artık yalnızca huzur ve barış tanınır ve sevilir, ta ki artık rahip ölümlülerle uğraşmaktan yorulan tanrıçayı kutsal korusuna geri götürene kadar. Sonra araba, örtü ve inanması zor olsa da, tanrının kendisi gizli bir gölde yıkanır. Bunlara, gölün yutacağı köleler hizmet eder. Yalnızca ölüme mahkûm edilenlerin gördüğü o varlığın etrafındaki gizli dehşet ve saygı uyandıran karanlığın sebebi budur. (*Germania* 40)

Ancak, çoğu Kelt etkisi gibi, mezara araba koyma geleneğinin de milat sıralarında Danimarka'yı etkilemiş olması

mümkündür. Daha sonraki dönemlerde de Ren Nehri çevresinde ve Viking Çağı Danimarkası'ndaki kadın mezarlarında, ölülerin araba üzerine yatırıldığı bilinmektedir. Bu mezarların tümü, olasılıkla Kelt etkilidir ve Tacitus'un Nerthus kültü ile ilgili anlattıklarını da pek dikkate almak gerekir.

Özel Adaklar

Ferdî sunular için kullanılan özel adak yerleri, bataklık ve göl gibi sulak alanlardaki sunu yerlerinden çok daha yaygındır fakat daha az göze çarparlar. Bu tür küçük adak yerlerinin sayısı güney İskandinavya'da yüzlercedir ve özel sunular, Galya Keltleri ile aynı sıklıkta olmasa da, antik kaynaklarda da sıkça geçer.

Bataklıklardaki özel sunularda, adak hediyesinin tamamen feda edildiğini ya da adak yerine bir süreliğine bırakıldığını ancak arkeolojik bulgular söyleyebilir. Çünkü sunu, geri dönüşümü mümkün olmayan bir eylemdi; diğer bir deyişle, sunu sonrasında adak hediyelerine sağlam halde ulaşmak mümkün değildi ve insanların bunlara erişmesi bu şekilde engellenmişti. Erken Demir Çağı'nın özel adakları arasında seramik ve ahşap kaplar başta gelmektedir. İncelenen kaplarda hayvansal yağ başta olmak üzere çeşitli organik kalıntı ve saç tespit edilmiştir. Bu da, elde ettiği ürünün bir bölümünü tanrılara sunan bir tarım toplumunun doğal adaklarına işaret eder. Fakat bu konuda, tahıldan demir cevherine kadar topraktan elde edilen her ürünün "toprak anaya" hediye (insan kurbanı gibi) edildiğini düşünen eski Danimarkalı araştırmacılar kadar kati olmaya gerek yoktur. Oysa Demir Çağı'nda, Germenlerin kap kacak, hayvan sunma ve yakma suretiyle (en azından hayvanların bir kısmı) taptıkları ahşap idoller arasında tanrı ve tanrıçaların sayısı eşittir ve bu tür ahşap idollerin çift olarak bulunduğu örnekler de mevcuttur (3. Bölüm). Özel adakların sadece toprak ana veya "ana tanrıçaya" sunulmadığı kesindir. Fakat çok sayıda adak hediyesinin ele geçtiği kutsal yerlerde, antropomorfik idoller bulunmadığı sürece, sunu yapılan tanrının kimliği belirlenememektedir. Buna, çok küçük bir alanda

114 seramik kap ve birçok köpek, koyun ve bunlara nazaran daha nadir olmak üzere domuz, at ve sığır kemiği bulunan Kuzey Yutland'daki Varbrogaard bataklığını örnek gösterebiliriz.

Bununla birlikte, Geç Roma ve Roma sonrası dönemde, bataklık buluntularının türü, takı ve silah gibi değerli eşyalara dönüşür. Örneğin Thorsberg bataklığındaki adak hediyeleri arasında bileklik, yüzük ve fibula gibi takıların sayısı 2. yüzyıldan itibaren artmıştır ve bunlara metalden yapılmış birkaç kılıç ve mızrak da eklenir.

Özel adak hediyelerine, bataklıkların yanı sıra Germenlerin yaşadığı bölgelerde, özellikle su kaynaklarında rastlanmaktadır. Bununla birlikte, antik yazarlar, Roma ve Kelt kültürlerindeki özel adaklardan başka tanrı ve tanrıçalardan da söz ederken, Tacitus'un *Germaniası*'nda suyla ilgili tanrının niteliği hakkında açıklayıcı bir bilgi yoktur. Güney ve batı Avrupa'da, Roma ve daha sonra Hristiyanlık döneminden bildiğimiz (şifa amaçlı sunulan) anatomik adaklara Kuzey Avrupa'da rastlanmaz, bu nedenle de adak sahibinin derdi hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Skedemosse bataklığının yakınında bulunan Öland'dakiler gibi, detaylıca araştırılmış su kaynaklarında, bataklıklardakine benzer şekilde, yalnızca süs eşyası ve silah, çeşitli araç gereç, yiyecek, kap kakak, köpek yanı sıra, küçük ve büyük evcil hayvanların kemikleri bulunmuştur. Su kaynaklarının sadece özel değil, herkesin kullandığı adak yerleri olduğunu, Schonen'deki Röekillorna örneği gösterir. Burada iki bin yıldan fazla bir süre sunu yapılmıştır ve adak hediyeleri arasında bulunan 6000 adet kemik (hayvan ve 3 farklı insana ait), birlikte kutlanan adak törenlerinin varlığını kanıtlamaktadır.

Röekillorna'daki adak yeri Demir Çağı'nda terk edilmiş olsa da, pınarların kutsal sayılması kült geleneği içinde uzun bir geçmişe sahiptir. Hristiyanlık bu geleneği tek başına ortadan kaldıramadığı için, Almanya'daki Misyonerlik döneminde de ve daha sonra İskandinav yasalarında, kaynaklarda sunu yapılması defalarca yasaklanmıştır. Katolik Avrupası'nda hâlâ kutsal sayılan birçok "kutsal kuyu", bir yandan Hristiyan kültürünün başarısını, diğer yandan da

kutsal kaynakların uzun süredir varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Özetle, Demir Çağı'nda (kabaca MS 1. bin ortalarına kadar) Germen halklarının yöresel ve dönemsel farklar içeren çok sayıda adak kültü olduğu, fakat adakların yollandığı tanrıların kimliği hakkında bilgi olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte, sunu yerlerinde ele geçen anthropomorf kadın ve erkek idoller, Caesar'ın MÖ 1. yüzyıldaki bildirdiklerinin aksine, çok tanrılı bir inanç sisteminde anthropomorfik tanrı heykellerine tapıldığını düşündürmektedir. Uzun süre değişmeden devam eden bir sunu biçimi olarak, birlikte kutlanan adak törenlerinde ganimetlerin yok edilerek savaşta galibiyet sağlayan tanrıya sunulduğunu arkeolojik ve tarihi belgelerden biliyoruz. Diğer yandan topluca kutlanan (olasılıkla daha sık) kurban şöenlerini de biliyoruz. Bu şöenlerde de büyükbaş hayvanların törenle kurban edildiği ve "tanrı payının" sunu yerinde bırakılması şartıyla, adaktan geri kalan kısımların birlikte yendiği öne çıkmaktadır.

Özel adakların, birlikte kutlanan törenlere göre nemli ve sulak alanlarda daha çok yaygın oluşu dikkat çekicidir. Bu alanlar içerisinde, arkeolojik veriler yoluyla (korunma durumuna bağlı olarak) bataklıklar ve pınarlar öne çıkar, ancak tarihi metinlerde çeşmeler, şelaleler ve nehirlere de atıflar vardır. Adak hediyeleri hayvan, yiyecek, takı ve silah gibi çeşitlilik içermektedir ancak anthropomorf idol (tanrı) veya insan gövdesinin çeşitli bölümlerine ait adak heykelcikleri pek rol oynamamış gibi görünmektedir. Bu nedenle Demir Çağı kültü, ikonografik yönden oldukça yoksul bir kültür.

II. ALTIN ADAKLAR VE KUTSAL MEKÂNLAR: İSKANDİNAV GÖÇLERİ DÖNEMİNİN KUTSAL ALANLARI

Germenlerin, Demir Çağı sonrasında, iki ya da üç yüzyıl boyunca devam eden kült gelenekleri için arkeolojik verilere bağlı kalmamız gerekmektedir. Bununla birlikte, bilgi düzeyimiz son birkaç on yılda neredeyse devrim niteliğinde bir değişime uğramış ve bu kültürlerin ortaya çıkışı ile ilgili veriler fazlaştırmıştır. Bu bilgi zenginliğini, birbirinden farklı iki buluntu grubuna borçluyuz , ancak her ikisi de Roma sonrası Demir Çağı, Kavimler Göçü veya Batı Avrupa'dan bakıldığında Merovenjler Dönemi gibi çeşitli biçimde adlandırılan bir döneme aittir. Bu gruplardan biri, başta Bornholm'da olmak üzere 1970'lerin sonuna dek çok seyrek rastlanan ancak daha sonra birkaç bin örneği ortaya çıkan, üzerinde insan betimleri olan altın levhacıklardır ("Goldgubber"). Diğer bir grup ise İskandinavya'da arkeologlar tarafından arka arkaya günışığına çıkarılan, dini ya da idari merkezlerdeki uzun ve dikdörtgen planlı devasa yapılarıdır.

"Goldgubber" adı verilen ilk gruba ait buluntular sayıca çok olmalarına rağmen, bu grup gizemini hâlâ korumaktadır. İskandinav Göçü Dönemi'ndeki uzun kült yapılarına ait buluntu ve bulgular ise araştırma dünyasında, Germen tapınaklarının varlığına ilişkin 200 yıldan fazla süren tartışmalara son vermiştir.

Bu iki gruba daha ayrıntılı yer vermeden önce, uzun zamandır bilinen, ancak son birkaç on yılda daha yoğun araştırma konusu olan başka bir buluntu grubundan, yani özel günlerin şerefine veya hediye amacıyla basılan hatıra para ya da madalyon olarak kullanılan altın madalyonlardan ("Brakteat") bahsedilmelidir. Bu madalyonlar Germenlerin yaşadığı bölgelerde yalnızca MS 450'den 550 yılına kadar kullanılmış ve daha sonra ortadan kaybolmuştur.

Madalyonlar “Brakteat”

MS 400 ile 700 arasındaki yüzyılların, Danimarka’nın Altın Çağı olarak adlandırılmasının geçerli bir nedeni vardır. Görkemli eserler açısından çok zengin olan Tunç Çağı dahil olmak üzere, Danimarka’da daha önce bu kadar çok altın obje üretilmemiş ve yayılmamıştır. Buna aynı zamanda takılar, özellikle fibulalar ve yüzükler, çeşitli boyutlarda ve işlevi belirsiz birkaç küçük heykelcik ve kısmen ithal diğer başka eşyalar da dahil edilebilir. Ancak madalyonlar (“Brakteat”) ve altın levhacıklar (“Guldgubber”), toplam ağırlıkları çok etkileyici olmasa bile, bu buluntuların tümünden sayıca fazladır. Onları ilginç kılan özellikleri, çoğu üzerlerindeki figürlü betimler ile Runik yazıtlardır.

Bu nedenle, bu madalyonlar, yalnızca bir yüzünde damga bulunan, oldukça küçük ve yuvarlak, sikke benzeri altın objelerdir. Çoğunlukla 2,5-3 santimetre çapındadırlar, en büyüğünün çapı 5 santimetreye kadardır ve -büyük boyutlu örneklerin- sadece kenarı dekoratif bir çerçeveye doldurulmuştur. Genellikle 4 gram olan madalyonlar, altın oranları düşük olduğundan hafiftirler ve ağırlıkları ve bu nedenle mütevazı olarak kabul edilebilir, ancak üzerlerindeki detaylı işçilik, bu objelerin önemli olduğunu göstermektedir. Hemen hemen tüm madalyonların bir kenarına, pandantif (kolye ucu) olarak kullanmayı mümkün kılan bir halka eklidir. Bu objeler, aslında 3./4. yüzyılda Roma İmparatorluğu’nun lejyonerlere ödül olarak dağıttığı ve İskandinavya’ya kadar yayılan madalyonlara öykünmektedir ve yerel taklitleri, üzerlerindeki betimler ve daha çok Runik yazılardan (yaklaşık üçte birinin üzerinde) dolayı amulet (muska) olarak adlandırılır. Günümüzde, 425’ten fazla buluntu yerinde ele geçen madalyon sayısı 950 civarındadır ve bunlar, darp çeşitliliği nedeniyle yaklaşık 600 kadar farklı model içerir. Bunların büyük bir kısmı Danimarka, İsveç ve Norveç’te, ancak sadece 30’u İngiltere’de ve 20’si Avrupa’nın geri kalan buluntu yerlerinde ele geçmiştir. Altı farklı grup arasında, C (385 örnek) ve D (334 örnek) grubu en yaygın olanlarıdır. C Grubunda dört ayaklı bir hayvanın üzerinde

bir erkek başı, D Grubunda ise hayvan benzeri yaratıklar ya da hayvan bezemeleri bulunmaktadır. D Grubundaki bu “yaratık”, Gotland Adası’ndaki erken evre dikili taşlarda¹ görülen yaratık ile Vikinglerin hayvan ikonografisindeki ejderhanın öncüsüdür. Ejderhalar zaman içinde dekoratif bir bezemeye dönüşseler de, bu tür hayvanlar, Hristiyanlık öncesinde de öte dünyaya ulaşmayı simgeliyordu. Bu madalyonların amulet işlevi, ölümler dünyası ile teması hedeflemektedir.

Bununla birlikte, en yaygın tip olan C Grubu üzerindeki betim, A ve B grubundaki koruyucu bir tanrının çok özel bir biçimi olarak yorumlanabilir. Çünkü, üzerinde erkek başı olan A Grubu, Roma İmparatorluk büstlerinin iyileştirici ve koruyucu işlevine dayanmaktadır. C Grubu üzerindeki erkek başı, at ve kuş kombinasyonu ise özellikle hayvanların koruyucusu ve şifa tanrısını simgeleyen bir amulet olarak açıklanabilir. İkinci Merseburg büyüünde olduğu gibi, Amuletlerin şifa işlevine yazınsal alanda da rastlanmaktadır:

Phol ve Wodan atlar ile ormana girdiler.

Orada Baldr’ın tayının ayağı çıktı;

Orada Sunna’nın kız kar Sinthgunt ona şarkı söyledi,

orada Folla’nın kız kardeşi Frija ona şarkı söyledi,

orada bunu yapabilen Wodan ona şarkı söyledi:

Bacağın çıkması, kan çıkması olsun,

eklemlenme olsun:

Bacağa bacak,

Kana kan,

Uzva uzuv,

birbirlerine yapışmışçasına!

Bu büyüye göre şifa tanrısının, 5. yüzyıl gibi erken bir dönemde Odin olabileceği görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, madalyonların yaklaşık üçte biri, daha çok mitoslara dayanan piktografik şifrelerin yanı sıra, ender ve çoğunlukla anlamsız Latin harflerle yazılmış Runik yazılar içerir. En yaygın olanları kısa, tılsımlı kelimeler ve Futhark

1 İsveç Gotland’da, MS 5. ile 14. yüzyıllar arasına tarihli ve üzerlerinde kazıma tekniğiyle ya da alçak kabartma halinde işlenmiş figürlü ve şematik tasvirlerin yer aldığı taş eserler. (ed.n.)

adlı Runik alfabesidir, diğ er bir deyişle yaklaşık MS 800'lere kadar kullanılan eski, 24 karakterli Runik yazıların kısaltılmış hali. Futhark yazıları, Orta Çağ'ın sonlarına kadar da yaygındır ve muhtemelen tüm Runik sembollerin büyüğü özelliklerini simgeliyor ve belki de yazının gücünü sembolize ediyorlardı. Altın amuletlere mezarlarda rastlanmaz (Gotland bu konuda bir istisnadır). Bu durum onların şıfa ve koruyucu gücünü kaybetmeden kullanıldıklarını göstermektedir. Muskaların gücünü, C grubu amuletlerinin hayvanlar için şıfa işlevi olduğu kadar Runik kelimeler de göstermektedir. Bu kelimeler arasında *linalaukaR* şıfa büyüğü, *alu* ve *fuşark* koruyucu büyüğü, *ota* belki zararı def edici olarak yorumlanabilir. Amulet (muska) özellikleri yanı sıra, kullanıldıktan sonra "kurban" edildikleri veya "ritüel eşliğinde gömüldükleri" için, bu madalyonlar adak hediyesi olarak da kullanılmıştır.

Odin'in şıfacı ve tanrıların tanrısı olarak madalyonlar üzerindeki rolü büyük ölçüde kesinleşmiş görünse de, B Grubundaki (3 tanrılı madalyonlar) diğ er figürlerin kimliğine dair görüşler, çeşitli yaklaşımlara rağmen h    ikna edici değildir ve Viking panteonundaki bilinen tanrılarla ilgili yapılan tüm yorumlar, özellikle de zaman aralığı dikkate alınmadığı için tamamen spe  latiftir.

Altın Levhacıklar "Guldgubber"

MS 7. ve 8. yüzyıllara ait altın levhacıklar üzerinde de figüratif betimler bulunmaktadır. Ancak bu betimlerin tanımı henüz kesin değildir. İlk defa 19. yüzyılda "Guldgubber" adıyla adlandırılan bu figürler, ince altın levhalar üzerine kabartma halinde basılmıştır. 1985-1988 yılları arasında, Bornholm Adası'ndaki Sorte Muld'da bulunan 2500 adet levhacık, sadece 370 civarında kalıptan üretilmiştir. Ayrıca, Funen ve Zelanda'da başta olmak üzere, Danimarka'da birkaç yüz çeşit daha ele geçmiştir; Güney İsveç ve Norveç'tekilerin sayısı ise daha azdır. Dönemi ve buluntu durumu bakımından özdeş bir diğ er grup ise basım tekniği uygulanmadan, insan ve hayvan biçiminde kesilmiş altın

levhacıklardır. Bu figürlerin sayısı 55 kadardır ve tümünün boyutu 1 x 2 santimetreden fazla değildir fakat genellikle daha küçüktürler ve yalnızca 0.05-0.2 gram ağırlığındadırlar. Altın levhacıklar, ince işçilikli ve detaylı kabartmaları nedeniyle din tarihinde önemli bir kaynak kabul edilmektedirler.

Levhalar üzerindeki insan tasvirleri kabaca dört gruba ayrılabilir. Buna göre A: Gösterişli, zengin giyimli erkek betimleri B: (dans eden?) Çıplak erkekler (levhadan kesilmiş figürlerin çoğu), C: Durağan, zengin takılarla betimlenmiş, giyimli kadın figürleri ve D: Birbirine kısmen yakın vaziyette kucaklaşan çiftler.

A tipinde, profilden betimlenmiş, elinde değnek tutan erkek figürler ağırlıktadır ve aynı zamanda yüzük, taç veya tam olarak tanımlanamayan, topuz benzeri bir obje gibi çeşitli atribülerle betimlenmişlerdir. Bu grubun farklı tiplerinin aynı tanrıya ait olduğu öne sürülmüşse de, bu betimlerin aynı kişiye ait olduğu ya da herhangi bir tanrıyı simgelediği kesin değildir. Çünkü B grubunda, ince altın şeritten kolye ve kemer ile dans eden çıplak figürlerin tanrı olmadığı kesindir ve büyük olasılıkla hizmetkârları ya da kült törenlerinde dans edenleri simgelemektedir. Çoğunlukla profilden, zengin giysilerle betimlenmiş kadın figürlerinin yorumlanması daha da zordur. Bu figürlerin yegâne özellikleri giysilerini sırttan tutan fibulalar, ağır kolyeler ve bazen de bir içki boynuzudur (*rhyton*).

Bu betimlerin, tanrıça Freyja'nın (Frigg) simgesi olduğunu öne sürmek belki biraz mübalağadır ve sonraki dönemlerde Disler adı verilen çok sayıda tanrıçaya ait oldukları akla daha yatkındır. Bu figürlerin yalnızca zenginler, tanrıçalar ya da prensesleri simgelediği kesindir, çünkü bu dönemin Germen rahibelerine dair elimizde hiçbir bilgi yoktur. İnsan figürlerinden oluşan son grubu çiftler oluşturmaktadır. Modaya uygun ve özenli, ancak A ve C grubundakiler kadar zengin giyimli değildirler. Bu çiftlerin atribüleri, her ikisinin arasında duran Frankonya tipinde bir cam kadehtir; ayrıca pırasa benzeri bir bitki sapı, bir çiçek ve hatta tuğlayla örülmüş bir nesne de olabilmektedir. Figürlerin ellerinin

karmaşık duruşunun birçok anlamı olabilir ancak bu duruş, Orta Çağ'dan günümüze dek evlilik hukukuna dayanan ve erkeğin kadını hakimiyeti altına alması biçiminde yorumlanmıştır. Oysa altın levhacıklardaki tasvirlerde, erkeğe hükmeden kadındır. Buradaki düğün sahnesinde figürlerin kimler olduğu sorusu cevapsız kalmalıdır fakat giysi ve duruşlarına göre (soylu) bir çifti simgeledikleri olasıdır.

Araştırmalarda şimdiye dek gözden kaçan en etkileyici ayrıntı, ithal cam kadehler ile altın levhacıklar arasındaki bağlantıdır. Bu tür lüks kadehler, A ve D gruplarında betimlenmekle birlikte, birçok buluntu yerinde bu cam kaplara ait sayısız parça, altın levhacıklarla birlikte ele geçirilmiştir (Lofoten Dağı, İsveç Halland'daki Slöinge). Aynı zamanda, Slöinge'de altın levhacık bezemeli bir cam kadeh bulunduğuda öne sürülmüştür. Bu örneklerle dayanarak, gerek bu levhalar üzerindeki kabartmaların ve gerekse cam kadehlerin, önemli bir kültürte ve büyük kültür mekânlarında rol oynadığını kabul etmeliyiz. Bahsedilen her üç buluntu yerinde de çift altın levhacıklar baskındır ve görünüme göre prens gibi nüfuzlu kişilerin evlilik törenlerinde, cam kaplarla birlikte adak olarak sunulmuşlardır. Bu tür bağlantıların daha da kesinleşmesinde arkeoloji bilimi yardımcıdır. Hatta altın levhacıkların, düğün ya da başka nedenlerden ötürü kültür mekânlarındaki sütun benzeri yüksek direklere asıldığı, arkeoloji yoluyla söylenebilir. Bu tür buluntuların yapı adağı oldukları kesin değilse de altın levhacıklar, ithal mallar, kültür yapıları ve zengin merkezler arasındaki bağlantı genel hatlarıyla belirgindir. Altın levhacıkların (tapınak parası, adaklar, hatıra paraları veya dekoratif objeler gibi) asıl işlevi henüz açığa kavuşturulmamıştır ve bu nedenle her olasılığın değerlendirilmesi gerekir.

Tapınak ya da Kült Yapısı – Saray

İskandinav Göçü Dönemi'ne ait kültür yapılarında, kısa süre önce arkeolojik kazılarla keşfedilen altın levhacıklar, uzun süredir tartışılan Germen tapınaklarının varlığı sorusuna da yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

Tacitus *Germania*'da², Germen kabilelerinin tapınakları olmadığını, tanrısal varlığı bir mekâna kapatmanın uygun-suz olduğu düşüncesiyle tanrı heykellerini kutsal korulara diktiklerini belirtir ("Germenlere göre, gök tanrıları tapınaklara koyup insan gibi tasvir etmek tanrıların yüceliğiyle bağdaşmaz").

Öte yandan, Orta Çağ'ın İzlanda destanlarında İzlanda ve özellikle de Norveç ile İsveç'teki tapınaklardan bahsedilir. İskandinavya'daki Vikinglerin son dönemine ilişkin ana bilgi kaynağımız olan tarih yazarı Adam von Bremen, *Hamburg-Bremen Kilisesi Tarihi* adlı eserinde³, İsveçlilerin Uppsala'da bir ana tapınağı olduğu savını ayrıntılı biçimde tartışmaktadır. Hayal ürünü açıklamalara dayanarak, olası tapınağı saptamak amacıyla, eski Uppsala'daki kilisenin altında birkaç kez kazı yapılmış fakat burada küçük ve belli belirsiz kare biçimli kazık deliklerinden başka bir bulguya rastlanmamıştır. Burada bir tapınağın varlığından diğer kaynaklar da söz eder fakat somut dayanağı olmayan bu tür iddialar ve tapınağa dair çok sayıdaki rekonstrüksiyon önerileri yetersizdir.

İzlanda'da son zamanlarda yapılan kazılar, ülkenin kuzeyindeki Hofstaðir'de tapınak olarak kabul edilen olası bir avlunun, kült işlevli bir adak çukuru değil, yıkıldıktan sonra çöp çukuru olarak kullanılmış bir *torf ev* olduğunu nihayetinde göstermiştir. Dolayısıyla, yöre halkının tapınak olduğunu iddia ettiği kare planlı *hoftoftir*'lerin, çim duvarlı ağıllara ait kalıntılar olduğu belirlendikten sonra, burada pagan döneminden kalma tapınakların varlığına dair hiçbir iz bulunmadığı kesinleşmiştir.

Norveç'teki durum daha karmaşıktır. İzlandalı tarihçi Snorri Sturluson, Norveç tarihiyle ilgili *Heimskringla* adlı çalışmasında, sık sık sözünü ettiği Norveç tapınakları arasında batı Norveç'te, Trondheim yakınlarındaki Mære'de bir ana kutsal alana değinmektedir. Burada bulunan kilisenin altında, planı artık belirlenemese de, Hristiyanlıktan 300 yıl fazla bir süre öncesine ait bir kült yerine işaret eden bir

2 Bkz. 9. Bölüm.

3 *Gesta Hammaburgensis ecclesiae episcopum* IV, 26 vd.

grup altın levhacık ("Goldgubber") bulunmuştur. Ancak bu altın levhacıkların Norveç'te daha sık görüldüğü yerler güneybatıda Klepp, kuzey Norveç'te Kongsvik ve Lofoten'de Borg'dur. Bunlar arasında, olası bir kült ile ilgili bulgu en azından Borg'daki kazılarla elde edilmiş ve burada olağanüstü büyüklükte bir mekân saptanmıştır. Tarihi ve edebi kaynaklarda bahsedilmese de, bu yapıların varlığı İsveç ve Danimarka'da sadece kesin arkeolojik verilerle çoğu kez doğrulanmıştır. Bu nedenle Mære'deki Orta Çağ kilisesinin altında bulunan ve İskandinav göçleri dönemine ait kült merkezini tapınak olarak sınırlandırmak yerine, bir kült mekânı olarak yorumlamak akla daha yatkındır.

Tapınak ve kült mekânı arasındaki fark şöyle tanımlanabilir: Tapınak, mimarisi belirli ve sadece kült amaçlı kullanılan bir yapıdır. Kült mekânı ise uzun ve tek bölümlü İskandinav çiftliklerine karşılık gelir, kimi zaman yerel bir prensin evi ve prestij yapısı gibi çift işleve sahiptir ve aynı zamanda kült faaliyetleri için de kullanılır. Eski İskandinav kaynaklarında avlu, "çiftlik" ve "kült binası" olarak adlandırılmaktadır. Bu eşanlamlılık tuhaf olduğu kadar anlamlıdır da ve şöyle açıklanabilir: Saraylar gücün ve zenginliğin olduğu yerlerde kimi zaman çift işleve sahipti ve kalabalık kurban törenleri, olasılıkla kural gereği, sarayın en büyük mekânında kutlanmaktaydı. Buna ek olarak, herhangi bir yerleşim izinin olmadığı büyük kült salonları da bilinmektedir da (Fyn'deki Gudme-Lundeborg veya İsveç'teki Helgö gibi). Bu mekânlar sadece kült törenleri veya günlük hayatın dışında başka amaçlar için (örneğin prestij) kullanılmıştır.

Kült mekânlarının bir kısmının boyutlarına burada değinmemizin geçerli bir nedeni var. Çünkü İskandinav göçleri döneminin yapıları son derecede büyüktür. Lofoten'deki Borg'da, kısa süre önce aslına uygun şekilde inşa edilen salon 74 metre uzunluğundadır ve bu yönüyle ünik bir örnektir. Ancak Fyn'deki Gudme ve Zelanda'da Lejre'deki, her biri 47 metre uzunluğundaki kült mekânları, Mälaren Gölü'ndeki Helgö'de 40 metre ve Eski Uppsala'da hemen hemen 50 metre uzunluğundaki salonların standartlaştırılmış gibi görünen boyutları (50 metreye yakın), bu yapıların

önemli olduğunu göstermektedir. İzlanda'daki Hofstaðir'de daha önce bahsedilen ve 36 metrelik mekân, 45 metre uzunluğundaki bir yapıya aittir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, bu mekânlar farklı amaçlar için kullanılmıştır. Örneğin, Hofstaðir'de çiftliğe özgü buluntular saptanmıştır. Fakat Gudme'deki salonda neredeyse hiçbir buluntuya rastlanmamıştır ve bu nedenle, bu salonun pek kullanılmadığı düşünülebilir. Salonun sütunları hemen hemen 50 santimetre kalınlığındadır. Buna göre, bu tür büyük sütunların (kült sütunu gibi) çifte işlevi olup olmadığı sorusu ortaya çıkar. Kült işlevli sütunlara, Yeavinger'deki çok daha küçük bir Anglosakson yapısında rastlamaktayız. Burada daha önce 56 santimetre kalınlığında ve muhtemelen oldukça yüksek, kare direklere ait (kült?) izler saptanmıştır.

Açık alanlarda dikili kült sütunlarının varlığı arkeoloji ve yazınsal kaynaklar yoluyla bilinmektedir (bir sonraki bölüm). Bu durumda, altın levhacık ve cam buluntuların kült-sel bir işleve işaret ettiği bu tür mekân içi sütunlarının, yazılı belgelerde yer verilen fakat arkeolojik olarak henüz kanıtlanmamış uzun sütunlarla (Eski Norsçada öndvegissúlur) ilgili olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Çiftliklerdeki en büyük mekânı kuzeyden çevreleyen bu sütunlardan Orta Çağ'ın Saga destanlarında bahsedilmiştir. Bu destanlarda bu sütunların Norveçli göçmenler tarafından İzlanda'ya götürüldükleri (eski salonun yıkılması anlamına geliyor olmalı) ve bu tür yükseltilmiş sütunlara tanrı başlarının (özellikle Thor) oyulduğu anlatılmaktadır. Öndvegissúlur kelimesinin ilk kullanımı 12. yüzyıla dek izlenebildiğinden, súla (sütun) seyrek de olsa genellikle eski yapılar için kullanıldığından aradaki bağlantı henüz kesin olarak kanıtlanmamıştır. Fakat eski Hintçedeki svaru (kurban sütunu) ve Latincedeki solium (taht) kelimeleriyle bir ilişkisi de olasıdır.

Germen tapınakları hakkında söylenebilecekler özetle şöyledir: Eski araştırmaların, Norveç'in en erken ahşap kiliselerindeki gelişkin mimariyi tapınak mimarisine dayandırmasına karşın, sadece kült amaçlı kullanılan bir yapıya dair bugüne dek hiçbir iz bulunamamıştır. Kült-sel öneme sahip

tüm yapılar, biçimleri bakımından görkemli çiftliklerin normal salonları ile karşılaştırılabilir ve en büyük farkları boyutlarıdır. Bu mekânlar kimi zaman da, kült ya da prestije dayalı işlevsel farklar da gösterirler. Kimi zaman ise tek fark işlevleri olabilmektedir. Daha büyük salonların konut ve kült olmak üzere iki işlevli kullanılması ise kesin kuraldır. ile MS 10. yüzyılın sonunda, İzlandalı Ólaf Pfau'nun salonundaki gibi dini amaca yönelik, duvarlara asılan dokumalar ve mitolojik sahneler içeren ahşap oymalı duvar panelleri de buna işaret etmektedir. Bu uzun salonların İzlanda'daki tüm çiftlikler gibi, ahşap ve çim karışımı düz evler olmasından dolayı, yüksek bir ahşap tapınak fikrine sonsuza dek veda edilmelidir. Sadece Germen kabilelerinin yerleştiği Avrupa'nın Roma işgali altındaki bölgelerindeki (yani Ren Nehri'nin sol kıyısındaki Germania ile Anglus ve Sakson göçlerinden sonra eski Britania Eyaleti), Roma mimarisine özgü tapınaklarda Germen tanrılarının tapım gördüğü olmasıdır; ancak yaygın ve sık rastlanan bir durum değildir.

Bununla birlikte, bu tür tapınakların kullanımı ile ilgili *Germania Romana*'da anlatılan kült yapıları dikkate alınmalıdır. Örneğin, Tourslu Gregor MS 6. yüzyılda Köln'deki büyük bir tapınağı şöyle anlatır:

...Orada, türlü biçimde bezeli; içinde adeta tıka basa yenilip içilen, barbarca kurban törenleri yapılan ve vücutta ağrıyan yerin ahşaptan resminin tanrıya adandığı bir tapınaktan da (fanum) bahsedilir. (*Vita S. Galli*, 2)

Bununla birlikte, bu tür tapınaklar genellikle ahşaptan yapılmıştır. Fakat Germenlerin kutsal alanlarında tapınak olduğu (ya da olması gerektiği) kesin değildir. Germenlerde, doğal kutsal alanlar da önemli bir rol oynamışa benzer. Tacitus, yukarıdaki satırlarının devamında, Germenlerin kutsal korularda da tanrıya taptıklarını bildirir. Misyonerlik dönemine ait belgelerde de pınarlara (bkz. önceki bölüm) ve ağaçlara tapıldığından söz edilmektedir. Fakat ağaçlara yapılan adak sunusunun arkeoloji yoluyla saptanması çok ender rastlanan bir durum olduğu gibi, bir korunun kutsal olduğunu aynı yolla belirlemek de imkansızdır. Germen lehçelerinde, Latince *fana* (kutsal alanlar) kelimesinin bir

dizi karşılığı bulunmaktadır ve Eski Norsçada bir tür sunak veya tapınak anlamına gelen *høgr* (Eski Almancada *harug*, Eski İngilizce'de *hear*) kelimesi de bunlardan bir tanesidir; Eski Norsçada iki kez karşımıza çıkan *høgr hátimbrágr*, yüksekçe inşa edilmiş ahşap bir yapıya, tanrı heykelleri için olası bir sundurma çatıya işaret etmektedir. Bu adlandırma, İsveç yer adlarında geçen ve aynı zamanda İskandinavya'da yaygın olan *vé* (adak yeri, Germence *wīha*) kelimesinde de bulunabilmektedir. Fakat yer adlarında, bilinen tanrılar geri planda kalmaktadır. Bu durum, bu tür kutsal alanların doğasını sorgulamaya yöneltilmektedir ancak Danimarka'da *vé*'li tüm yer adları tanrı Odin'in adına bağlanmaktadır (örneğin Odense). Kült merkezlerinin bu ve diğer isimleri (Eski Almancada *laoh*, *baro*; Eski İngilizcede *leag*, *bearo* gibi) antik kaynaklarda avlu kelimesiyle (Almanca *Hof*) birliktedir. Fakat bu merkezleri, arkeoloji yoluyla bilinen belirli bir kutsal alan grubuna (henüz) yerleştiremeyiz. Araştırmalardaki mevcut boşluğa rağmen, büyük kült mekânlarındaki yeni buluntular, Germenlerin kült merkezleri sorusunun yeniden değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

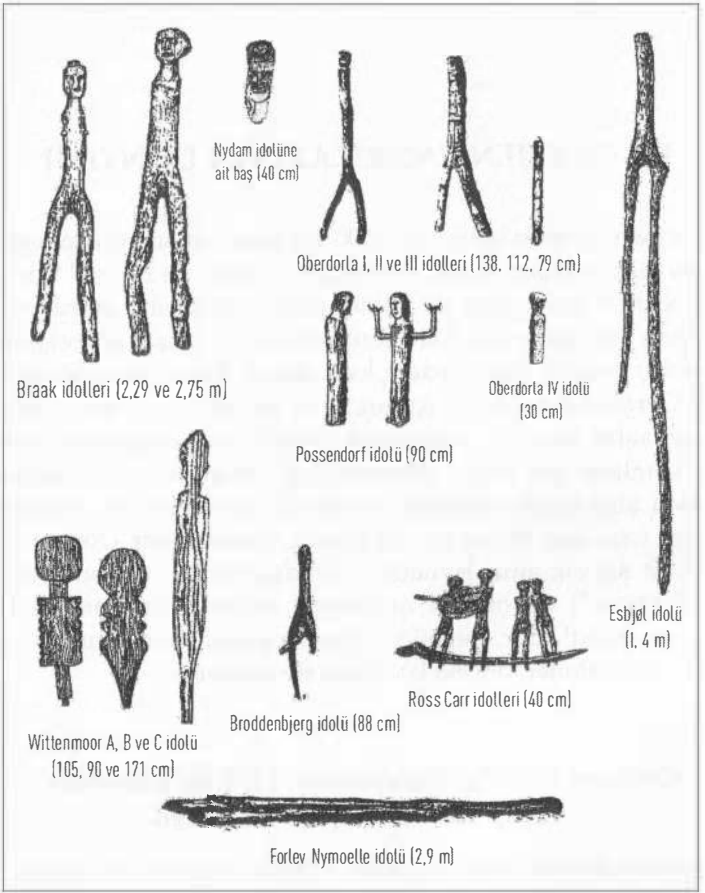
Uppåkra'da çok sayıda altın levhacık ve muhteşem bir cam kap içeren küçük bir kült yapısı gibi yeni buluntuların yaygınlığı -daha geniş bir alanda- saptanmadığı sürece, tapınakların varlığıyla ilgili tartışmalar sona ermiş sayılmaz. Ancak yüksek sütunlar, altın objeler ve lüks cam buluntularına sahip büyük kült mekânlarının sayısı ve boyutları, önde gelen İskandinav ailelerinin göçler dönemindeki kültürlerle ilgili düzenlemelere yepyeni bir bakış açısı getirmektedir.

III. GERMEN TANRILARININ DÜNYASI

Germen tanrıları hakkında 1000 yılı aşkın bir süredir sayısız kaynağa sahibiz. Pagan dönemine uzanan ve orijinal nitelikteki bu kaynaklar, üç büyük gruba ayrılabilir: tanrıların ahşap heykelleriyle kült direklerinden oluşan arkeolojik veriler (ender olarak edebi kaynaklar); Roma dönemindeki Germen tanrılarıyla (çoğunlukla tanrıça) ilgili arkeolojik kaynaklar ve antik yazarların bildirdikleri; sonuncusu ise Vikinglerin geç pagan dönemindeki İskandinav tanrılarını konu alan edebi metinler ve plastik sanat eserleri. Bunun yanı sıra, son birkaç on yıl içinde, Merovenjler Dönemi'ne ait sayısız altın levhacık ("Goldgubber") ve madalyon ("Brakteat") üzerindeki esrarengiz betimler de dördüncü grubu temsil eder. Genellikle tanrı imgeleri olarak yorumlanan bu betimler, önceki bölümde ele alınmıştır.

Germen Tanrılar Dünyasının En Eski Kanıtları: Ahşap İdoller ve Kült Direkleri

Germen din tarihinin ilk yarım binyılı, yani tüm Roma öncesi Demir Çağı'nda bozkırlarda, göllerde veya pınarlarda tapım gören Germen tanrılarının adlarına dair hiçbir bilgimiz yoktur. Caesar MÖ 50 civarında, Germen tanrılarını Galyalıların tanrılarıyla karşılaştırırken ender de olsa Latince isimler kullanmıştır. Ancak o dönemde tapım gören Germen tanrılarının kimliğine dair güvenilir ipuçlarını, Latince de olsa, Tacitus'tan (MS 90 civarında) öğreniyoruz.

Germania'dan Demir Çağı ahşap idolleri ve boyutları
(kısmen Capelle'ye göre: Antropomorf ahşap idoller 1995)

Germen dininin ilk yüzyılları hakkında yalnızca arkeolojik buluntulara ihtiyacımız var. Bu buluntular, tanrı isimlerini iletmeseler de bir kısmı oldukça etkileyici olan idolleri gözler önüne serer. Bu idoller arasında, Ostholstein-Eutin yakınındaki Braak'ta 2.29 ve 2.75 metre yüksekliğindeki iki idol yer almaktadır (bugün Schleswig Devlet Müzesinde sergileniyor). Çatallı bir daldan yapılmış bu uzun ahşap idollerin yüz hatları özenle işlenmiştir ve üzerlerindeki delikler,

günümüze ulaşmamış olan kollarına işaret etmektedir. Öte yandan, erkek idole ait fallus, 1946 yılında bulunduktan sonra tahrip edilmiş ve kadın idolünün de göğüsleri, saç düğümleri ve üreme organı değiştirilmiştir. Bu iki güçlü tanrı heykeli, yanık izlerinin saptandığı bir sunu yerinde bulunmuştur ve en eski Germen Demir Çağı'na, hatta belki de Geç Tunç Çağı'na aittir. Önceleri bu tür figürler etnografik bir yaklaşımla sadece ahşap idol olarak adlandırılmaktaydı fakat bu figürinleri antropomorf, yani kısmen insan biçimli kült direği veya ahşap idol olarak tanımlamak daha doğrudur. Bu idoller, Germenlerin, tanrılarını insan biçiminde tasavvur ettiklerini, diğer bir deyişle kişileştirdiklerini (personifikasyon) vurgulamaktadır. Bu da, Caesar'ın (*De bello Gallico*, VI, 21) inkâr ettiği bir gerçektir. Caesar, Galyalılar gibi Germenlere de tanrıları kişileştirmelerini yasaklamış, sadece ateşe, güneşe ve aya tapmalarına izin vermişti.

Bu tür ahşap idollerin rolü, Caesar'dan yüzyıllar sonra da, adak törenlerinde devam eder. Örneğin Ejsbøl bataklığında (bkz. giriş bölümü), adak silahlara ait her iki adak çöplüğünde işlenmemiş birer ahşap idol bulunmuştur. MS 5. yüzyıldaki ikinci adak sunusuna ait çatallı ve ince bir daldan yapılmış figür, 4 metre uzunluğundadır ve örnekleri içinde en büyük idollerden biridir. Bu işlenmemiş idollerin tanrı ya da tanrıçaya ait olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu tür tanrı tasvirleri, ahşap idoller veya büyük bölümü işlenmemiş kült direkleri, Germenlerin yaşadığı bölgelerle sınırlı değildir; çeşitli kültürlerin antropomorf tanrı inancında da olduğu bilinmektedir ve 20. yüzyıla dek, kuzey İskandinav Samilerinin kült geleneğinin bir parçasıdır. İdollerin tanrı ismi taşıması yaygındır ancak tanrıyı simgeleyen atribülerinin sınırlı oluşu nedeniyle, bu idollerin belirli bir tanrıyı simgelemesi gerekmez. İdollerin ayırt edici özellikleri genellikle sadece cinsiyetleridir. Daha yaygın olan antropomorf stel ve kült direklerinde ise cinsiyeti belirlemek mümkün değildir. Bu bakımdan, yukarıda bahsedilen Braak'ın tanrı idolleri, kötü durumda korunmuş olmalarına rağmen birer istisnadırlar. Çünkü tüm halde korunmuş ahşap ikiz idollere ender rastlanmaktadır. Braak ikiz idolünden başka, Aşağı Saksonya'daki Wittenmoor'da "Boh-

lengötter” olarak adlandırılan ahşap idollerin varlığı da bilinmektedir. Meşeden düz bir tahta biçimindeki bu idollerin cinsiyetleri, sadece dış hatlarının kabaca işlenmesi suretiyle belirtilmiştir. Bu ikiz idollerin yeri, diğer birçoğu gibi ada yeri değildi; bataklıkta erken Demir Çağına ait bir ahşap yolu korumaktaydı.

Bazı idollerde ise Germen tanrıların cinsiyeti, gayet basit bir biçimde belirtilmiştir. Thüringen’deki Oberdorla bataklığında, parçalar halinde korunagelmış steller, uzun saçları ve uzun giysileriyle tanrıça izlenimi uyandırır da; İskandinav Göçleri evresinde, daha çok erkeklerin uzun saçlı betimlendiği düşünüldüğünde, bu izlenim yanıltıcıdır olabilir. Yutland’daki Forlev Nymølle’deki ince, ancak kaba işlenmiş, 3 metre uzunluğundaki çatallı dal formundaki idolün cinsiyeti sadece çataldaki bir çentikle de olsa, sembolik biçimde belirtilmiştir. Oberdorla’daki idoller gibi, bu da özel adak yeri buluntusudur ve yukarıda bahsedilen adak silahlardan farklıdır. Öte yandan, Yutland’daki Broddenbjerg idolündeki üç daldan birinin (veya bir kök) fallus olarak basit ama başarılı bir şekilde yontulduğu bu fallik ama tıknaz ahşap idolü kesinlikle erkektir.

Çatallı dal ve ahşap direkler kabaca yontulduklarından, çok az sayıda anthropomorfik idol cinsiyetine göre sınıflandırılabilir. Silah sunusu yapılan (yukarıda bahsettiğimiz) Ejsbøl bataklığının tanrıları gibi sayısız kült direği de herhangi bir spekülasyona izin vermemektedir. Germen tanrılarının cinsiyet ve diğer özelliklerini simgeleyen atribütlerin eksikliği, tanrıların kimliğini en basit şekilde resmeden diğer eski Avrupa kültürlerinin pratiğiyle çelişmektedir. Bu da Germenlerin, anthropomorf tanrı inancına rağmen, her tanrının bir adı olmadığını, panteonu, birbirinden ayırt etmeksizin “Asen” olarak adlandırdıklarını gösteriyor olabilir. Bu bağlamda, Eski Germencede tanrı anlamına gelen *ans* “Ase” kelimesinin Almancadaki *ans* “Balken, Pfosten” (direk, kiriş) kelimelerinin kökeninden biri olması önemlidir. Bundan da, Germencedeki ‘tanrı’ kelimesinin kökeninin ahşap idollere dayandığı sonucu çıkarılabilir. “Asen” kelimesinin, tanrılar için kullanılan diğer eski İskandinav söz-

cükleri gibi öncelikle çoğul şekilde kullanıldığı; tanrıların münferit olarak değil, daha çok tanrısal güçler olarak tasavvur edildiği ayrıca belirtilmelidir.

Ejsbøl bataklığındaki MS 5. yüzyıla ait adak buluntularında da gördüğümüz gibi, Germanlerin yerleşim bölgelerindeki bu idoller en erken dönemlerle sınırlı değildir. Göç Dönemi'ne ait üç yakalı (5./6. yüzyıl İsveç altın yaka tipi) ve oturan Eskilsrud idolü, tanrıların ahşap heykel biçiminde betimlenmesinin uzun süre devam ettiğini doğrulamaktadır. Özenle yontulmuş, sadece 42 cm yüksekliğindeki idol, tanrının tahtı ya da tören arabasını akla getiren ahşap mil yardımıyla bir yüzeye tutturulmuş olmalıydı.

Adak hediyeleri arasında, anthropomorfik idollerden başka, adak sütunları da bulunmaktadır. Bu sütunların her iki ucundaki perdah ve çentik izleri, insan eliyle işlendiklerini gösterir. Bataklıklarda, çeşitli boyutlarda saptanan bu sütunların anlamı bilinmemektedir. Olasılıkla Vikinglerin kült geleneğinde de yer almış olan bu adak sütunlarının daha büyüklerinden, 922'de Arap İbn Fadlan bahseder. Volga kenarındaki Rus bölgesinde direklerle sunulan adaklarla ilgili olarak, İbn Fadlan'ın aşağılayıcı sözleri şöyledir:

...Gemileri limana vardığında herkes karaya çıkar ve yanlarına ekmek, et, pırasa, süt ve bira alırlar. Sonra bir adam yüzüne benzeyen uzun bir tahta direğe gider. Etrafında daha küçük figürler, bu figürlerin arkasında ise yerdeki uzun tahta direkler vardır. Böylece büyük figüre gider, kendini yere atar ve şöyle der: "Tanrım, ben çok fazla köle kızla ve pek çok kürkle uzaktan geliyorum". Sonra satın aldığı malları sayar: "ve şimdi bu kurbanla sana geliyorum". Yanında getirdiği şeyleri tahta kazık önüne koyar: "Bana, dinar ve dirhemi bol, istediğim şekilde alışveriş yapacak ve benimle pazarlık yapmayacak bir tacir göndermeni diliyorum".

İbn Fadlan'ın satırları her ne kadar açıkça olumsuz ya da en azından alaylı ve yörenin dilini bilmeyen bir Arap elçi tarafından uydurulmuş olsa da, tüccarın tanrıdan dileği, insana özgü arzu ve davranışları yansıtmaktadır. Bu satırlarda, anthropomorf idollerin yanı sıra, aynı zamanda yontulmamış kült direklerinden ve Oberdorla'daki Geç Demir Çağı'na ait bataklıklarda bu tür direklerin sayıca çok oluşundan

da söz edilmektedir. Northumberland Yeavinger'deki, Anglosakson kült yapısının etrafında, daha sonraki dönemlere ait çok büyük bir direğin izleri keşfedilmiştir. Direğin kenar uzunluğu 56 cm idi ve kare bir kesite sahipti. Zeminden 1,2 m derinlikteki bu direk, hatırı sayılır derecede yüksek olmalıydı. Böylesine büyük direkler bir norm değildir, ancak bunlar, kuzeydoğu İngiltere'deki etrafı çevrili ve içinde tribünler ile kült mekânları da barındıran kral konutundaki bir Anglosakson kült merkezi bağlamında görülebilir.

Roma'nın Germen Tanrıları

Romalıların uzun süre önce topraklarına kattıkları Aşağı Ren'in batısında, MS. 1. bin başlarında; bundan iki ya da üç yüzyıl sonra (MS 1. bin ortaları) Güney İskandinavya ve Britanya'dakinden tamamen farklı bir tablo ortaya çıkar. Çünkü Romalılar, Galyalılar ve Germenler, buradaki Germania Inferior eyaletine yerleşmişlerdi ve Köln ile Trier gibi büyük Roma şehirleri de etnik bakımdan zengin ancak Roma kültürünün güçlü etkisi altında gelişmişti. Bu bölgede Keltler ve Germenler de kendi tanrılarına -ancak Roma adetlerine göre, klâsik üslupta bezemeleri olan ve Latince yazıtlı sunaklarda- tapıyorlardı. Bu tür taş sunaklar, bilhassa dilekleri kabul olanlar tarafından bağışlanmaktaydı. Bu bakımdan, adeta bir belge niteliğindeki 1700-1800 yıllık sunaklar, o dönemim dini ve dini uygulamaları hakkında önemli birer kaynaktırlar. Fakat sorun, Romalıların ve Keltlerin, tanrılarına aynı biçimde saygı göstermeleri ve aynı zamanda Roma tanrılarına yöre halklarının da tapmasıdır. Tanrı ve kişi adlarının Germence olduğu durumları, Germen dininin bir kanıtı olarak değerlendirebilsek de, bu, çoğunlukla kesinlik içermemektedir. Tanrı Merkür'e taş adayan bir Germen'in, Roma tanrısına ya da Odin'e (Wodan) taptığı, yalnızca bazı durumlarda belirlenebilmektedir. Bu da ancak, tanrı Wodan olması muhtemel Mercurius Cimbrianus (Cimbri halkının Merkrü) şeklindeki tanrı adlandırmalarından tespit edilebilmektedir. Latince tanrı adlarının yanında bazan yerel bir tanrı adının da kullanılması, bu tanrıların yerel olduğunu göstermektedir (Lttich'in tanrı Mercurius Leudianus'u

gibi). Bir başka örnek ise, MS 3. yüzyılda, Roma hizmetindeki Germen askerlerinin Roma, Romanya ve İngiltere’de taş ve bileklik adadıkları, üstelik MS 261’de adına sikke bas-tıkları tanrı Hercules Magusanus’tur. Magusanus, birkaç kabartma üzerinde Romalı Hercules¹ gibi aslan postu ve so-pasıyla (ve hatta üç başlı Kerberos² ile) tasvir edilse de, adak sahibinin adı gibi, Magusanus adının kökeni de bir Germen tanrısına işaret eder (Germence *mag* yani yapabilmek). Bu tanrı, en önemli özelliği gücü olan Germen tanrısı Donar/Thor’dur.

Kimi Germen tanrılarının ise Latince adı yoktur ve bu duruma, özellikle, sunak adanan tanrıçalarda rastlanır. Bunlardan en iyi bilineni, Nehalennia adlı bir Germen tanrıçasıdır. Hollanda’nın Walcheren ve Noord-Beveland ada-larında, tanrıçaya adanmış çok sayıda sunağın adandığı kutsal alanlar yer alır. Nehalennia tapımı, MS 3. yüzyıla ait sunak taşlarının bulunduğu Köln’e kadar uzanmaktadır. Bu sunaklar, kimi örnekler üzerinde de açıkça belirtildiği gibi, bereketli ticaret işleri için adanmıştır. Atribüleri köpek, çe-şitli meyvelerle, fakat kürek veya gemi pruvasıyla da tasvir edilen bu tanrıça, daha çok tüccarların ve denizcilerin koru-yucusuydu. Nehalennia kültü ile tanrıçanın tasviri, Akde-nizli tanrıça İsis’e dayanmaktadır. İsis’ten Tacitus da (*Ger-manian*, 9) bahseder fakat tanrıçanın tapım gördüğü bölgenin Germen kavimlerinden Suebi’nin yaşadığı yerler olduğunu bildirir. Buna göre Germanialı İsis’ten söz edilebilirse de, Tacitus’un bu tanrıçayı farklı bir coğrafi alana yerleştirmesi, aynı tanrıça olduğu konusunda belirsizliğe yol açmaktadır.

Adlarına daha seyrek rastlanan Hludana, Sunucsal ve Vagdavercustis isimli üç tanrıça, kısa süreliğine de olsa, çok popüler olmuşa benzer. Hludana (veya Hluðena) kültü, MS 3. yüzyılın başında 50 veya 60 yıl boyunca, Aşağı Ren ve Friesland bölgelerinde yoğunudur. Hludana’nın, Edda³ ila-hisi Völuspá’da (56 str.) tanrı Thor’un annesi olarak anılan

-
- 1 Yunan panteonunda kahramanlıklarıyla bilinen Herakles’in Latince adı. (ed.n.)
 - 2 Antik Çağ’da Yunanların cehennemi beklediğine inandıkları ve yeraltı tanrısı Hades’in köpeği. (ed.n.)
 - 3 Bu kitapta sıkça karşılaştığımız Edda, İskandinav mitolojisinin ve skaldik şiirin en önemli iki kaynağıdır. 13. yüzyılda, nesir ve manzum biçiminde derlenerek yazıya geçirilmiştir. (ed.n.)

İskandinav tanrıça Hlōgyn'in adıyla ilgisi anlaşılabilmektedir. Tanrıça Nehalennia'da olduğu gibi, Hludana da etimolojik olarak Eski İngilizce ve Eski Yüksek Almancada *helan* kelimesine (gizlemek, saklanmak) dayanmaktadır ve bu da, tanrıçanın yeraltıyla ilişkili olası bir özelliğine işaret eder. Adı, Ren Nehrinin sol yakasındaki Germen Sunuci kavminden gelen tanrıça Sunucsal-Sunuxsal ve tapımı da aynı dönemdedir. Aşağı Ren'de tapım gören tanrıça Vagdavercustis'in (ayrıca Vagevercustis, Vagdaevercustis) adı ve niteliği henüz açıklığa kavuşmamıştır. Tanrıça Hariasa (Köln, MS 187), Harimella (kuzey İngiltere'deki Hadrian Duvarı üzerinde) ve Vihansa'ya sunulan adaklardan ise (Belçika Tongeren'de) ise sadece birer adet korunagelmıştır. Her üç tanrıça da isimleri nedeniyle savaş tanrıçaları olarak tanımlanır ve ayrıca Tacitus, MS 1. yüzyılın sonunda en az bir savaş tanrıçasından söz eder. Bu tanrıça, Friesland'da kutsal bir koruda kutsanmış olan Baduhennadır. Tacitus'un, Romalı esirlerin Baduhenna'ya kurban edildiğini bildirmesinin yanı sıra, tanrıçanın adı da savaşçı yönünü yansıtmaktadır. Çünkü "Badu", Eski Germencedeki *badwa* (savaş) kelimesinden türemiştir.

MS 2. ile 4. yüzyıl arasında, Germenler ve Keltlerce tapım gören üçlü tanrıça, savaştan tamamen farklı özelliklere sahipti. Matronlar (Almancada Matrone) olarak adlandırdığımız bu tanrıçalar, sunak taşları üzerinde *matrae* ve *matronae* yanı sıra *matres* (analar) ve hatta *deae* (tanrıçalar) biçiminde de karşımıza çıkar. Bu isimler arasında dikkate değer bir fark görünmemektedir. Germen din tarihinin hiçbir evresinde, Roma eyaleti Germania Inferior'daki Matronlar kültü kadar ayrıntılı bilgiye sahip değiliz.

MS 80 ve 90 civarında, aşağı Ren bölgesinde, olasılıkla imparatorluğun Ren sınırı boyunca konuşlanmış lejyonlarda, üçlü tanrıçaya sunak adama geleneği ortaya çıkmıştır. Büyük ihtimalle Roma kökenli olan bu gelenek, MÖ 38'de Augustus zamanında Ren nehrinin sol kıyısına taşınan Germen kavmi Ubii tarafından hızla benimsenmiştir. Ubii kavmi, Ren Nehri boyunca, Koblenz ve Köln arasında ve Roma'nın yok ettiği Germen kabilesi ile birleşen eski Kelt

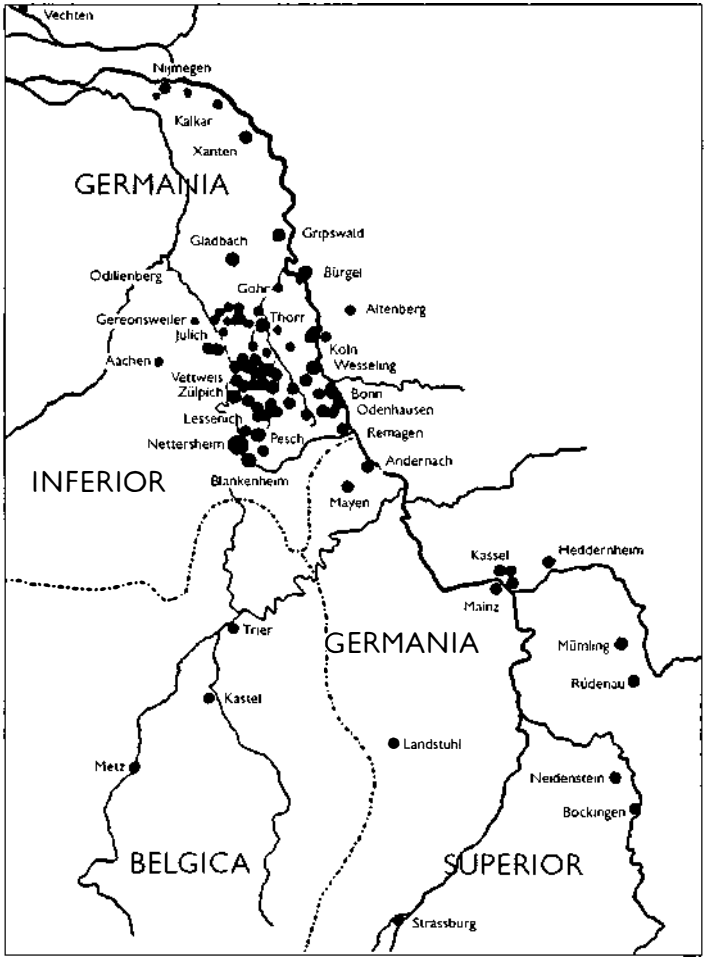
halkının (Eburonlar) izlerini barındıran Eifel'e yerleşmiştir. Bu Germen-Kelt karma toplumu, Romalıların Aşağı Germania eyaletinin savunması ve idaresinde görev almışlardır. MS 50'de, veteranlardan⁴ oluşan Colonia Claudia Agrippinensis lejyonunun, Ubii kavminin yaşadığı ve kült merkezinin bulunduğu yerde kurulması nedeniyle Eifel kentinin diğer ismi *Ara Ubiorum* idi yani Ubii Sunağı (Roma imparatorluk kültüründe). Hızla gelişen şehrin suya ihtiyacı vardı; bu sorun, 90 kilometre uzaklıktaki Eifel'den itibaren kurulan bir su sistemiyle çözülmüştür. Eifel, izole bir kırsal yerleşimden kireç fırınları, tuğla üretim yerleri, yollar ve tabii ki büyük çiftlik ve villalarla büyük bir inşaat alanına dönüşmüştür. Ubii kavmi, kısa süre sonra Roma idaresinde daha yüksek mevkilere gelerek, tanrıçaları için Roma gelenekli sunaklar dikmişlerdir. Bu sunaklar üzerindeki (tanrı, sunu sebebi, adak sahibinin isimi ve sunu tarihi gibi) Roma gelenekli yazıtların yanı sıra, tapınak ve kutsal alanlardaki ibadet biçimleri de Roma'ya özgüydü. Eifel'de bir dizi küçük kült merkezi ortaya çıkmıştır, ancak en büyük tapınaklar Nettersheim'daki kuzey Eifel'de ve Bonn'daki (Münster'in güneyi) Roma kampında ve Köln'ün kuzeyindeki Morken-Harff'ta inşa edilmiştir. Nettersheim'da, Matronae Vacallinae (ya da Vocallinae) adıyla en çok tapım gören Matronlardır (280 adak sunağı). Morken-Harff'ta ise Matronae Austriahenae (doğulular) için adanmış yaklaşık 150 sunak ve Bonn'da da çok sayıda Aufaniae sunağı vardır; ancak bunlar geniş bir coğrafi yayılıma sahiptir ve İspanya'da da görülmektedir. Bu kült, yayıldığı her yerde eşit ölçüde süreklilik göstermemektedir. Temeli MS 161'e tarihlenen Bonn'daki tapınakta saptanan en geç sunak MS 223'e aittir. Nettersheim'da ise bu kült, süregelen tadilatlarla birlikte, MS 5. yüzyılın başlarındaki yangına dek devam eder.

Bu tapınaklarda, Matronlara, yardımlarına karşılık şükran ifadesi olarak büyüklü küçüklü sunak taşları ve steller adanmıştır. Ne yazık ki, yazıtlarda dileklerden nadiren bahsedilir, ancak adak sahibinin "kendisi ve yakınları için", bir diğer deyişle ailesiyle ilgili konularda bir şey adadığı sıkça dile getirilir.

4 Roma İmparatorluğu'nda askerlerin görevleri bittiğinde aldıkları ünvan. (ed.n.)

Matronlar, sunaklar üzerinde, oturan üç kadın şeklinde tasvir edilmiştir; bu üç figürün her iki yanda oturan ikisinin başında, evli Ubii kadınlarının taktığı oldukça yüksek bir başlık bulunur. Ortadaki figürün ise uzun saçları açıktır, diğer bir deyişle evlenmemiştir. Oturan kadınlar kucaklarında genellikle meyve sepeti, meyveler, hatta bazen çocuk bezi ile betimlenmişlerdir (Germenlerdeki Matronlara ait betimlerde görülmez). Birçok Kelt ve bazı Latince isimlere ek olarak, Aşağı Ren'de tapım gören Matronlar da Germen isimleri taşımaktadır, ancak isimlerin birçoğu kısaltıldığı için, bu tanrıçaların Kelt mi yoksa Germen mi oldukları anlaşılamamaktadır. Bazı isimler her iki biçimde de karşımıza çıkar (örneğin, Germence *Alagabiae* ve Keltçe *Ollogabiae*). Bununla birlikte gerek etimoloji ve gerekse morfoloji, bu isimlerin çoğu zaman, Germen ana tanrıçalarıyla ilgili olduğunu açıkça göstermektedir.

İsimleri yorumlayabildiğimiz yerlerde, genellikle Iulineihiae (Iuliacum, günümüzde Jülich), Mah(a)linehae (Mahlinium, günümüzde Mechelen), Kannanefates (Cannanefatium'daki alay) ya da Romanehae, Rumanehae (Roma ordugâhının tanrıları) gibi yöreye özgü tanrılara rastlamaktayız.

Matronlar'a ait anıtların Ren Nehri boyunca dağılımı
(Jan de Vries'e göre: *Eski Germen Dini Tarihi* 2, 1970)

Önemli tanrıların bir bölümü de su ve nehirle ilgili tanrı-
lardır. Bu tanrılar arasında Almaviahenae (Elm Nehri, Eski
Yüksek Almancada *elmaha*, Ulmenbach Nehri), Nersihenae
(Niers Nehri), Renahenae (Ren Nehri), Vacallinehae (Waal
Nehri?) veya Veteranehae (olasılıkla Germencede *watar*,
"su") bulunmaktadır. Matronlara ait sıfatları yorumlamak

zor değildir ve günümüze ulaşan 100' den fazla sıfatın çoğu koruyucu, iyileştirici bir anlama sahiptir veya tanrıçaların anaç özelliğine işaret eder.⁵ Bu isimlerin çok azı kader ve büyü ile ilgilidir; ayrıca birkaçının savaş ile ilgisi belirsizdir. Ancak sıfatlara göre, tanrıçaların Germen kökenli olduğu kesindir.

Matronlar kültünün sosyo-kültürel yapısını, 90' dan fazla yazıt yardımıyla hakkında çok şey bildiğimiz Aufaniae kültüne borçluyuz. Bu külte sunulan adakların sahipleri dar bir sosyal çevredendir fakat Bonn'daki kutsal alanda, aralarında yüksek görevlerde (sivil ve askeri) bulunanlar ya da atlı süvariler de ön plana çıkar. Nettersheim'daki kutsal alanda ise adak hediyeleri daha yüksek idari görevlilere, lejyonerlere ("Benefiziare") aittir. Sunakların önemli bir rol oynadığı ve herkese açık bu kültün tanrıçalarına, evlerde de tapıldığını, özel alan için düşünülmüş pişmiş topraktan, küçük ve basit, aynı zamanda daha az dayanıklı üçlü tanrıça (Matronlar) figürinleri kanıtlamaktadır. Matronlara tapımın oldukça yaygın olmasına rağmen, kültün Bonn'da sadece yarım yüzyıldan fazla bir süre devam etmiş olduğu tuhaf bir durumdur. Bu, dönemin siyasi olaylarıyla da ilgili olabilir, ancak bu konuda henüz cevaplanmamış sorular bulunmaktadır. Buna rağmen, kült için adanan sunakların ortadan kalkması, Matronlara tapımın da sonra erdiği anlamına gelmemektedir.

Aşağı Ren'deki ana tanrıça tapımının paralellelerini Germania'da bulmak kolay değildir, ancak bu, aynı zamanda Ren Nehri'nin sağ kıyısındaki kaynak eksikliğinden de kaynaklanmaktadır. Buna karşın, ana tanrıça ve üçlü tanrıça tapımı hakkında çok az da olsa, bilgi bulunmaktadır. Örneğin, kuzey İngiltere'deki rahip Beda Venerabilis⁶ (*De temporum ratione*, XV) pagan Anglosaksonlar hakkında şöyle yazar:

... Ancak yıla, Efendinin doğumunu kutladığımız sekizinci Ocak takviminde başlıyorlar. Ve bilhassa bizim için kutsal olan bu aynı geceye paganlar Modranicht der. Bu da annelerin gece-

5 Örneğin *Aufaniae*: Cömert ata analar, *Gabiae*: Verenler, *Alagabiae*: Her şeyi verenler ve *Friagabiae*: Cömertçe verenler.

6 Orta Çağ'ın başlarında yaşamış ve kilisenin azizleştirdiği Anglosakson theolog ve tarihçi. (ed.n.)

si anlamına gelir, tahminlerimize göre bunun sebebi törenlerini gece kutluyor olmalarıdır.

Anglus ve Saksonların İngiltere'ye göç ettiği MS 500'ler ile Beda'nın yaşadığı MS 700'ler arasında kutlandığı kanıtlanan "anne gecesi", ana tanrıça tapımia işaret etmektedir, ancak kış ortasındaki gece törenlerinden sadece Beda'da söz edilmektedir. Beda'nın metninde yer verilen meyveler, adak törenlerinin sonbaharda yapıldığını gösterse de bu konuda hiçbir şey bilinmemektedir.

Burchard von Worms⁷, MS 1000 sıralarında çıkardığı *Poenitentiale* ("itiraf rehberi"; *Liber Decretorum*, 19, 5) adlı eserinde, ana tanrıçalar ya da Matronların yerine, hâlâ pagan dinine inanan aptal ve yaşlı kadınların taptığı ve kendilerine yardım etmeleri için bir masa hazırladıkları üç tanrıçadan, Parcae'den (tekil Parca) söz eder. Bu bilgilerin ardından Burchard, yeni doğmuş bir bebeğin geleceğinden haber vermek hususunda da Parcalara değinir. Burada, bir yandan Matronlar kültürünün aile konuları ile ilgili yönüne, diğer yandan ise geç pagan dönemindeki İskandinavyalı üç kader tanrıçasının ("Norne"), insanın doğarken kaderini belirleyen yönüne işaret etmektedir. Matronlar, Hristiyanlaşmadan bir dereceye kadar etkilenmiştir ve üç bilge kadınla ilgili halk öykülerinde ve kilisedeki örneğin Fides, Spes ve Caritas gibi üç azize için yapılan ayinlerde; katolik azizelerin üstlendiği, tanrı yardımına ihtiyaç duyulan ev ile ilgili konularda yaşamaya devam etmişlerdir.

Kökenleri Germenlere dayansa da, Matronlar kültürü Roma, Kelt ve Germen inançlarının karşılıklı etkileşimleriyle ortaya çıkmıştır. Ren'in sağ kıyısındaki Germen kabilelerinde, Matronlar kültürüne yakın fikirler olasılıkla daha önce de mevcuttu. Bu durum, muhtemelen dişi atalara ve insanı koruduğuna inanılan tanrısal varlıklara tapımla kendini gösterir. Matronlar inancının coğrafi ve dönemsel bakımından dar çerçevesi dışında, başka yerlerde ve benzer özelliklere sahip koruyucu tanrıçalar, Roma Dönemi'nde Aşağı Ren'deki kadar iyi bilinmemektedir. İskandinavya'daki pagan düşüncesine göre insanın kaderini belirleyen Nornlar,

7 Orta Çağ'da kanonik hukuku derleyerek düzenleyen bişof.

üçlü tanrıçaların daha geç bir yansımasıdır. Fakat bunun için, Disler adı verilen tanrıçalara göz atmamız gerekir. Adları sık sık geçmesine rağmen, hakkında bildiklerimizin çok belirgin olmadığı Disler, Birinci Merseburg büyüündeki (Eski Yüksek Almanca) bilge kadınlara (idisi) karşılık gelir. İnanışa göre, savaş mahkûmları bu kadınlar sayesinde özgürlüklerine kavuşmaktaydı. Buna karşın İskandinavya'daki Dise kültü ile ilgili bilgi kırıntıları ise, bu tanrıçaların işlevlerini aydınlatmaya yardımcı olmamaktadır.

Romalılar ile Germenler arasındaki ilişkiler, Matronlar kültürünün öne çıkmasına yaradığı gibi, aynı zamanda kültürle ilgili haberler Romalı tarihçiler arasında merak uyandırmıştır. Bu haberler, ikinci ya da üçüncü ağızdan olsa da, Germen halkları ve dinleri ile ilgili en eski, yazılı kaynak özelliğine sahiptirler. Fakat bu kaynaklardaki tutarsızlıklar, daha önceki bilimsel araştırmaları çoğu kez meşgul etmiştir. Örneğin, yukarıda da belirtildiği gibi Tacitus'un sözettiği Germen "İsis'i" ile arkeolojik bulgular birbiriyle örtüşmemektedir. Ancak, milat öncesi ve olasılıkla sonrasındaki yüzyılda, bölgeleri aşan nitelikte bir mitos ya da bir kültür geleneğinin olmayışını (belki sadece birkaçını) varsayarsak, Germen halklarının inançlarıyla ilgili bilgilerin çeşitliliğini kabul etmek elbette mümkündür.

Tarafsız ve bilimsel nitelikte bir etnolojik çalışma olmadığı uzun süredir kabul görmüşse de, Tacitus'un *Germania* adlı eseri, Romalılar dışında başka halk topluluklarını da kapsayan ilk etnografik çalışma olması bakımından elbette ki en önemli kaynaktır. Tacitus, Germen halkını tanıtmaktan çok, bu halkın tehdit oluşturduğunu ve Roma İmparatorluğu'nun zayıflama nedenlerini Romalıların gözleri önüne sermek istemiştir. Ve bunun için sadece klişeler ve yarı gerçekleri kullanmakla kalmamış, aynı zamanda Germenlerin bazı kültürel özelliklerini de vurgulamıştır. Eserinde dinden de söz eden Tacitus'un, bir Romalı olarak kültür ve inanç ile ilgili görüşleri evrensellikten uzaktır ve Germen dininden çok, Roma devlet dinine dair kısmen kendi fikirlerini yansıtır. Bu durum, Tacitus'un, özellikle Germenlerin üçlü tanrısından, Roma yorumuna göre (*interpretatio roma-*

na) Mercurius, Hercules ve Mars olarak söz ettiği yerlerde dikkate alınmalıdır. Her üç Romalı tanrı, genellikle Wodan/Odin, Donar/Thor ve Zīu/Tır ile özdeşleştirilse de, daha geç döneme ait olan Germen tanrılarıyla bağlantısı soru işaretleri içermektedir. Bu durum, özellikle Hercules ve Thor ilişkisinde öne çıkmaktadır. Çünkü Germenler, Latince Perşembe günü anlamına gelen *dies jovi* (Iupiter'in günü) kelimesini kendi dillerine Thor olarak uyarlamışlardır.⁸ Böylece, kendi tanrıları Donar (güney Germ.) ya da Thor'u (İskandinavca), Roma panteonunun baş tanrısıyla, Romalılar ise Donar'ı muhtemelen Hercules ile özdeşleştirmiştir. Hercules'in kuvvetli oluşu, canavarlarla maceraları ve gök gürültüsü olarak silahı, böylesi bir eşleştirmede bir rol oynamış olabilir. Tanrı Týr'ın Mars ile bir tutulması ise kesinlik içermez (bkz. aşağıda).

Öte yandan, Tacitus'un önce Mercurius'dan bahsetmesi ilginçtir, çünkü Caesar bu tanrıyı bir önceki yüzyılda Germenlerin baş tanrısı olarak adlandırır (*De bello gallico*, 6,17). Oysa Mercurius, Roma dininin baş tanrısı değildir. Bu yorum, *interpretatio romana*, Latince Çarşamba günü anlamındaki *dies mercurii*'nin karşılığının Anglosaksonca'da Wódnedæg (İngilizce'de Wednesday), Eski Norsçada Óðinsdagr (İskandinavca'da Onsdag) ve Eski Almancada Wōdanestag⁹ olmasıyla desteklenmektedir. Ayrıca, Romalılaşmış Germenlerde, Mercurius tapımının varlığını kanıtlayan çok sayıda arkeolojik malzeme bulunmaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi, Roma eyaleti Germania Inferior'da, Mercurius'a adanmış sayısız sunak vardır fakat bunlar üzerindeki yazıtların bazılarında, tanrının adı Germencedir. Örneğin Mercurius Cimbrianus, "Cimbri'lerin Mercurius'u" ve Mercurius (Er)iausius ya da Mercurius (Fr)iausius (Frizyalılar'ın Mercurius'u?). Bu tür adlandırmalara gerek duyulmaksızın, Mercurius'un Germencedeki karşılığı, aynı yazıtta Germen isimleriyle geçen Matronlar sayesinde kanıtlanabilmektedir. Buna ek olarak, Odin'i Antik Çağ'ın Mercurius'u ile özdeşleştiren erken Orta Çağ Hristiyan yazarları

8 Haftanın dördüncü günü Almancada Donnerstag (Perşembe) ve İskandinavca'daki torstag Thor'dan gelmektedir. (ed.n.)

9 Wōdanestag, paganizm sonrasında Mittwoch (Çarşamba) olarak değiştirilmiştir. (ed.n.)

da vardır (bkz. sonraki bölüm). Wodan/Odin manto, başlık ve asa gibi atribüleri nedeniyle ara sıra Mercurius/Hermes ile bir tutulsa da, Wodan'ın bu tür atribüleri Roma Demir Çağı'nda görülmez ve iki tanrının sözü edilen bu atribülerden daha fazla ortak noktası olduğu kesindir. Örneğin, her iki tanrı da ruhlara kılavuzluk ederler ve daha da ikna edici bir örnek ise, MS 1. yüzyıl gibi erken bir dönemde Mercurius ile özdeşleştirilen Hermes'in de, şiir ve hitap tanrısı Odin (en azından Viking Çağı'nda) gibi, hatiplerin tanrısı oluşudur. Bununla birlikte Odin, Viking Çağı öncesinde (atribüleri ile betimlendiği sürece), öncelikle (büyü ile) şifa veren tanrı olarak karşımıza çıkmaktadır ("Brakteat" ve büyülerde) ve Hermes de sadece ölüm ve bereket tanrısı değil, aynı zamanda sağaltıcı büyüünün tanrısıdır. Her halükarda, bir adak yazıtında geçen Mercurius Rex'i (Nijmegen'den/Hollanda'dan "Kral Mercurius"), Germen panteonunun daha geç dönemdeki baş tanrısı olarak görmek gerekir. Çünkü, bu sıfat Romalı Mercurius'a ait değildir. Wodan/Odin ise, MS 3. yüzyılda baş tanrı olarak ortaya çıkmış olmalıdır. Odin'e, ilk defa MS 7. yüzyılın ilk yarısında, Alamanlar'a ait bölgedeki Norderndorf'da (Augsburg yakınlarında) ele geçen bir fibulanın Runik yazıtında Wodan adıyla rastlamaktayız. Daha sonra, tanrının adı, güney Germen bölgesindeki bir Sakson vaftiz yemininde (9. yüzyıl) Uuoden ve ikinci Merseburg büyüünde de Uuodan biçiminde karşımıza çıkar (bkz. aşağıda). Wodan, Merseburg büyüünde bir atı iyileştiren baş tanrıdır. Bu olay aynı zamanda, MS. 5. ve 6. yüzyıllardaki C grubu madalyonların ("Brakteat") yorumlanması için bir ipucu niteliğindedir (2. Bölüm). Bu madalyonlar üzerindeki sayısız Runik yazıtlar her ne kadar tanrı isimlerine işaret etse de, tanrıların Latince ve Germen isimleri konusunda sessiz kalmaktadırlar. Çünkü bu madalyonlardaki yazıtlar, anlaşılması güç ve tılsımlı sözlerin kısaltmasını içerirler. Bu nedenle, 1. bin ortasında, şifa tanrısının tıpkı sonraları güney ve batı Germen bölgelerinde olduğu gibi güney İskandinavya'da da Odin/Wodan ile özdeşleştirildiği şüphelidir. Sözü edilen Germen bölgelerindeki Odin, Anglosaksonca yazılmış dokuz bitki duasında, yılan ısırığını tedavi eden ya da en azından zehirli yilandan koruyan tanrıdır.

Anglosaksonlar'ın yaşadığı bölgelerde rastladığımız Woden adı, MS 6.-8. yüzyıllar arasında İngiltere'ye göç edenlerin bu tanrıya taptıklarını göstermektedir. Çünkü bu yüzyılları izleyen Viking Çağı'nda, İskandinavlarca getirilen kültün adı Ofen'dir. Anglosakson handeanlığının genealojisinde, Woden daha erken dönemlerde ata olarak karşımıza çıkmaktadır (Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica*, I, 15). Ayrıca, gerek Anglosaksonlar'ın göç ettiği doğuda ve gerekse batıdaki Lichfield'de, Mercia Krallığı'nın erken dönem idari merkezi (655'e kadar) etrafındaki yer adlarının 22'sinde Woden ve diğer birçoğunda ise Grim (Odin) ismi geçmektedir. Buna göre Woden, 1. binin ortalarından itibaren ve Vikingler öncesinde de, Britania'daki Germanlerin baş tanrısı kabul edilebilir. Woden kültü, soylarını bu tanrıya dayandıran hanedanlar tarafından yayılmıştır.

Tacitus'un (*Germania*, 9; *Annales*, II 12) bahsettiği, Germanlerin ikinci baş tanrısı Hercules'tir. Antik yazar, kendisinden sonraki yazarlar gibi Hercules'i German tanrısı Donar/Thor ile bir tutmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, Hercules ve Donar'ın özdeşleştirilmesi karışıklığa neden olmaktadır. Bunun sebebi ise, Romalıların İüpiter adını verdiği gün isminin (*dies jovi*) daha sonra Germencede Jovi Thor olarak yerleşmiş olmasıdır. Bu durum, milat sonrasındaki ilk yüzyıllarda tanrıya verilen önemi göstermektedir. Donar/Thor'un Roma mitolojisindeki baş tanrı ile bir tutulması, tanrının oldukça saygı görmesi ve her ikisinin de (Romalıların İüpiter'i ile Germanlerin Donar/Thor'u) "şimşek savuran tanrı" özelliklerinden kaynaklanıyor olabilir. Fakat daha geç dönemde yazıya geçirilen Thor ile ilgili mitoslara bakıldığında, Tacitus'un yorumu pek de olanaksız görünmemektedir. Her iki tanrı da devlere ve canavarlara karşı güçlü savaşçılardır. Hercules'in topuzu ve Thor'un çekici (olasılıkla bir taş alet) olmak üzere her iki tanrının da arkaik bir silahı vardır. MS 1. binde, her iki alet de yaygın bir biçimde amulet (muska) amaçlı kullanılmıştır. Hercules'in topuzu, tıpkı Viking Çağı'ndaki İskandinav Thor çekiçleri gibi, Frankla'nın Donar amuletlerini de üslûp bakımından etkilemiştir. *Germania Romana*'da, tanrı Hercules ile ilgili adak yazıtlarında kısmen değinilen tanrı isimleri sayesinde

bu adakların Germenlerin Hercules'ine yani Donar/Thor'a sunulduğu belirlenebilmektedir. Bu isimler arasında en yaygını, birkaç sunak dışında, 3. yüzyıla ait yüzük ve sikkelerde de yer alan Hercules Magusanus'tur ("güçlü Hercules").

Tacitus'ta anlatılan üç büyük tanrının sonuncusu Mars'tır ve Germencedeki gün isimlerinden bildiğimiz Germen tanrısı Tīwaz'a denk gelmektedir (Eski Norsçada Týr, Eski Yüksek Almancada. Zīo). *Dies marti* (Mars günü) Anglo-saksoncada tīwesdæg'e (İngilizcede tuesday), Eski Yüksek Almancada ziestag'a, Eski Norsçada ise týsdagr'a (Danca, Norveççe: tysdag) dönüşmüştür. Fakat Modern Almanca'daki Salı (Dienstag), doğrudan bu gün ismine dayanmamakta, olasılıkla bu kelimenin diğer bir biçimi ya da Mars Thingsus'tan ("Thing meclisinin tanrısı"?) gelmektedir. Mars ve Tīwaz (Týr) ilişkisi de teolojik açıdan şüphe yaratmaktadır. Çünkü Wodan (Odin), Orta Çağ'ın başlarına ait ilk kaynaklardan itibaren, insan kurban edilen savaşçı tanrı olarak karşımıza çıkar. Buna karşın Týr'e, bölge dışındaki yazılı belgelerde yer verilmezken, Orta Çağ'daki İskandinav kaynaklarında ender rastlanmaktadır. Ancak bu tanrı adı, Zeus¹⁰ ve Latince'deki *deus* (tanrı) ile köklü bir ilişkiye sahiptir ve Demir Çağı'nda ile Kavimler Göçü sıralarında giderek önemini yitirmiş olmalıdır. Germenlerin Roma Dönemi'ndeki tanrısı Mars ise, Mars Halamarðus (adam öldüren Mars) adıyla en azından MS 1. yüzyıla ait bir adak yazıtı üzerinde belgelenmiş durumdadır.

Germenlerin, Latince gün isimlerine verdikleri tanrı isimleri arasında Frigg¹¹ de vardır. Roma tanrıçası Venüs'ün Germencedeki karşılığı olan Frigg, Orta Çağ yazarlarının eserlerinde yer verdiği Freyja'dır¹². Orta Çağ öncesi kaynaklarda rastlanmayan Freyja'nın aksine, Odin'in karısı Frigg, bu dönemin erken evrelerine ait soy hikâyelerinde yer almaktadır (4. Bölüm). Romalı tarihçi Tacitus, tanrı üçlüsü ve kurban törenleri ile ilgili bölümde değindiğimiz tanrıça

10 Antik Çağ Yunan dinin baş tanrısı. (ed.n.)

11 Modern Almanca'da cuma gününe verilen isim Freitag, Eski Almanca'daki frīatag kelimesinden gelmektedir. Aynı zamanda, Eski Norsça'daki frīadagr kelimesi de yerel biçim friggjardagr'ya değil, Eski Almancaya dayanır. (ed.n.)

12 Fakat Orta Çağ yazarlarının aktardıkları da gün isimlerinin değiştirilmesine dayanır.

Nerthus¹³ dışında, yalnızca birkaç Germen tanrısından söz etmektedir. Bu tanrılar arasında Alcis kardeşler de bulunmaktadır (Germence Alhiz). Bu tanrılar, Tacitus'a göre Germenler'in Naharnavallar tapımıyla ilgilidir ve bu kültürte kadın kıyafetleri giyen rahipler görevlidir. Romalı tarihçi, bu kardeşleri aynı zamanda Roma mitolojisindeki Kastor ve Polluks ile karşılaştırır¹⁴. Çoğu Germen kavminin (Anglo-saksonlar, Lombardlar ve Vandallar) soyları ile ilgili mitoslarda, bu tür tanrılaştırılmış veya kahramanlaştırılmış kardeş krallar bulunmasına rağmen araştırmalar, Tacitus'un gerçek bir Germen kültüründen ziyade Roma'nın Dioskurlar kültürünü tanımladığını göstermektedir. Tacitus'un verdiği bilgiler içinde sadece isimler Germen geleneğine ait olabilir (*alhs* "tapınak", *elkas* "kutsal koru" ve *ealgian* "korumak"?).

Kısacası, MS. 1. yüzyılın ortalarına dek, Germen tanrılarının kimi zaman ahşap put biçiminde, kimi zaman ise Roma giysileriyle betimlendiğini; Matronlar kültürünün biçim ve işlevine dair birçok somut verinin olduğunu; fakat daha geç dönemlerdeki bilindik baş tanrılarla ilgili kaynakların seyrek olduğunu ve yalnızca isimlerin Latince karşılığı sayesinde, tanrılar hakkında dolaylı bilgiler elde edildiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda gerek 7. yüzyıl öncesi takı ve silahları üzerindeki Runik yazıtların ve gerekse çok sayıdaki madalyonun, bize bir Germen tanrısının adını vermesi kesinlikle tesadüf değildir.

13 Tacitus'un, İsis ile özdeşleştirdiği Nerthus, yukarıda da bahsettiğimiz gibi daha çok tanrıça Nehalennia'ya uymaktadır. (ed.n.)

14 Yunan mitolojisinde baş tanrı Zeus ile Leda'nın oğulları. Birbirlerinden ayrılmayan bu kardeşler, destanlarda kahramanlıklarıyla öne çıkar (Dioskurlar).

IV. MEROVENJ VE VİKİNG TANRILARININ DÜNYASI

Germen tanrılarıyla ilgili kaynakların içeriği, Germen kabilelerinin birbiri ardına Hristiyanlaşması ve bununla birlikte Latincenin kullanılmaya başlanmasıyla önemli ölçüde değişmiştir. Misyonerlik çalışmaları ve erken dönemin kilise kurumu, bir yandan paganizmle mücadeleyi ele alan kendi yazını oluşturmakta, diğer yandan ise bu yeni beceri, Germenlere kendi tarihlerini ve dolayısıyla destansı geçmişlerini kaydetme imkânı sağlamıştır. Aynı zamanda, bahsedilen ilk kaynaklarda, pagan tanrıları hakkındaki bilgilerin azlığı şaşırtıcıdır. Bunun nedeni ise tanrıların tümünü şeytanlaştırarak, isimlerini anmaktan kaçınmak olmalıdır. Bu tanrıların adları, antik Roma dininin yaygın ölçütlerine uyarlanmış- tır. Bunun iyi örneği, Kral Şarلمان zamanında hazırlanan Saksonlar'ın pagan gelenekleri ile ilgili metinde (*Indiculus Superstitionum*) görülmektedir. Bu metinde, adlarına sıkça rastlanan Saksonların baş tanrıları İüpiter ve Mercurius ile aslında Thor ve Odin kastedilmektedir. Saksonların Hristiyanlığı kabul ettikleri döneme ait ve MS 9. yüzyılda kaleme alınmış bir vaftiz töreninde edilen yemin, buna iyi bir örnektir:

“Şeytanı, Thor, Wodan ve Saxnôt'u ve onların sözlerini ve onların yoldaşı tüm şeytanları reddederim”

Bu yeminde geçen üçüncü tanrı, ismine göre Saksonların bir kabile tanrısıdır (“Saksonlar'ın yoldaşı”). Baş tanrıların şeytanla bir tutulduğu bu yemin, paganizmin çoktan lanetlendiğini de göstermektedir. Daha da esrarengiz bir tanrı üçlüsüne, Augsburg yakınlarındaki Nordendorf'ta bulunan bir fibulada rastlamaktayız. MS 7. yüzyıl başlarına ait bu fibula üzerindeki Runik yazıt, Wodan isminin geçtiği en erken örnektir. Bir Germen mezarında bulunan bu fibula üzerindeki diğer iki isim *wigifonar* ve *logafore'* dur. Her iki-

sinin tanrı ismi olabileceği varsayılsa da, kimlikleri ve isimlerinin fibula üzerine ne amaçla yazıldığı konusunda fikir birliği yoktur. *Logafore* Loki olabilir fakat bu, dilbilimsel ve nesnel açıdan pek ikna edici değildir. Aynı zamanda, “Wodan ve Weihe-Donar hilekârdır!” gibi bir tür yemin formülü de olabilir. Fakat her ne şekilde olursa olsun, burada, gerek İskandinavya’da ve gerekse Orta ve Batı Avrupa’nın Germen kabileleri arasında en iyi ve en uzun süre belgelenmiş, Germenlerin baş tanrıları Wodan/Odin ve Donar/Thor’dan bahsedilmektedir.

Merovenj ve Karolenj dönemlerini, sadece yukarıda sözü edilen Germen tarihçiler aktarmaktadır. Mitolojik dönemleri kaleme alan bu kahramanlardan biri de Langobard tarihçi Paulus Diaconus’tur. 7. yüzyılın sonlarında, Woden’i Langobardların baş tanrısı olarak adlandıran Diaconus’un yazdıkları, kendisinden 100 yıl kadar öncesine ait Langobard tarihiyle (*Origo gentis Langobardorum*) uyum içindedir. Yazarı bilinmeyen bu eserde de, Germen halkı Vandallar’ın Langobardlar’a¹ karşı zafer kazanmak amacıyla tanrı Godan’a yalvardıkları fakat Langobardların, Godan’ın karısı Frea’nın hilesiyle karılarının saçlarını sakal gibi taktıkları ve bunun üzerine Godan’ın onlara zafer bağışlamakla kalmayıp, aynı zamanda uzun sakallılar (Langobard)² adını verdiği anlatılmaktadır. Godan ve Frea’nın İskandinav mitolojisindeki Wodan/Odin ve Frigg oldukları kesindir. Fakat bu eserleri Yunan klâsiğine vakıf yazarların kaleme aldığı, Wodan ile Frigg’i Zeus (İüper) ile Hera’ya dayandırdıkları da unutulmamalıdır. Jordanes’in 6. yüzyıla ait Got Tarihi’nde de (*De origine actibusque Getarum*), Gotların mitolojik ataları arasında Gapt adında birinden söz edilir. Araştırmacılar, bu ismin, Odin’in Eski Norsçadaki Gautr olduğunu kabul ederler.

Britanya’da, Orta Çağ başlarının önemli tarihçisi Beda Venerabilis, 700 sonrası dönemde, destansı liderler Hengist ve Horsa üzerinden Anglosakson krallarına ait soyağacının izini sürmüştür. Bu krallarla ilgili günümüze ulaşan diğer

1 Bu savaşta Langobardların lideri olasılıkla kadın kâhin Gambara (asa taşıyan) idi. (ed.n.)

2 Almancası Langbärte. (ed.n.)

genealojilerde, özellikle de Beda'dan 200 yıl önce Kuzey Almanya ve Güney Yutland'dan gelerek Britanya'ya yerleşen ve kısmen üç fakat çoğunlukla iki kuşak Hristiyan olan Wessex Krallığı'nın soyağacı, mitolojideki Wodan'a dayanmaktadır. Orta Çağ tarihçiliğinde, İskandinav hanedanlarının soylarını Odin'e bağlamaları Anglosakson prenslerine göre daha baskındır. Hristiyanlığı kabul etseler de, krallar, kökenlerini rahatlıkla Odin'le bağlayabiliyorlardı. Bu durum, özellikle Öhemerizm sayesinde, pagan tanrıların ilk çağlardaki yararlı insanlar olduğunun kabul edilmesiyle kolaylaşmış ve Hristiyanlığın bu konuya bakış açısı kısmen yumuşatılmıştır.

Yukarıda değindiğimiz tarihçilerin eserlerinde ya da misyonerlerin birkaç defa rastgele söz ettiği metinlerde, ismi bilinen tanrılara oldukça az yer verilmiştir³. Çok az çeşitlilik gösteren bu bilgilerin çoğu, genellikle Wodan'ın, fakat birkaç tanrının eşlik ettiği Thor'un da baş tanrı olduğunu doğrular. Bu eğilim, ikinci Merseburg büyüsünde de görülmekle birlikte, adı geçen tanrı Uuodan'dır ve bunun dışında Phol, Sinthgunt, Folla gibi bilinmeyen tanrılara da yer verilmiştir. Aynı zamanda, Baldr (yazılışı kesin değil) ve Friia ismine ilk kez metinde rastlanmaktadır. Friia, Roma'daki gün adlarının Germenceye uyarlanmasıyla birlikte, Venüs ile özdeşleştirilen ve adına -Merseburg büyüsü dışında- başka bir kaynakta rastlanmayan Freyja'dır. Metinde geçen tanrı isimlerinden Folla da, eski İskandinav skaldik şiirlerdeki Fulla ile özdeşleştirilebilir fakat bu tanrıçanın kimliği hakkında daha fazla bilgi yoktur.

Batı İskandinavya'da, Skaldlar'ın⁴ 9./10. yüzyıldan itibaren daha da zenginleşen şiirlerine bakarsak, burada geçen tanrılar -ara sıra da olsa- bilhassa Edda ilahilerinde ve Snorri'nin eserlerinde de yer almaktadır⁵ ve bundan ötürü "Germen tanrıları" adı altında aktarılmaları yanlıştır. Vikinglerin Hristiyanlık öncesi skaldik şiirinde, tanrılar için

3 Fakat Romalı yazarlarla Geç Antik Dönem'in adak yazıtları, Vikinglerin skaldik şiirleri ve Runik taşlar bunun dışında tutulmalıdır.

4 Skaldlar, Orta Çağ'da İskandinavya, Norveç ve İzlanda'da saray çevresinin ozanlarıdır ve skald kelimesi Eski Norsçaya dayanmaktadır (*skáld* ya da *skæld*). (ed.n.)

5 Bu mitografik ve edebi kaynaklar Orta Çağ'ın en parlak dönemine aittir.

özellikle genel bir adlandırma yoluna gidilmiştir. Örneğin *reginn* (güçler) veya *bönd* (bağlar) “bağlayan tanrılar”, fakat aynı zamanda *goð*⁶ (*tifar* yani tanrılar, tekil *Týr*) gibi. Skaldların aktardığı bu kolektif isimlerden *æsir* (Asen), daha sonraki dönemlerin aksine seyrek görülür; Snorri Sturluson’un Edda’sında tasvir ettiği tanrı soyuna ise (Vanen, *vanir*) rastlanmamaktadır.

Buna göre, daha önceki araştırmacıların İskandinav panteonunun iki tanrı soyuna dair Snorri’den aktardıkları bilgilerin, pagan mitolojisinde hiçbir temeli olmadığı kabul edilebilir. Njörðr ve Hœnir adlı tanrıların Vanir sayılması, Yeni Edda ilahilerine dayanmaktadır ve bunların çok tanrılı dinler döneminde hiçbir önemi yoktur. Mitolojik Edda ilahilerinin olasılıkla en eskisi *Völuspá*’da anlatılan tanrılar savaşı daha eskilere dayansa da, savaş ve Vanir arasında herhangi bir ilişkiye Edda’larda da rastlanmaz.

Skaldik şiirlerde sıkça geçen diğer tanrı adları, olasılıkla Skaldlar’ın da yücelttiği Odin’in sayısız ismiyle ilgilidir. Bu tanrıyı şairane biçimde adlandırma eğiliminin, tabu isimlerinin kullanımına dayanıp dayanmadığı bilinmemektedir. Daha ziyade, skaldik biçimin bir parçası olan şiirsel ifade, Odin’e verilen yeni isimlere daima temel olmuş gibi görünmektedir. Odin’in skaldik metinlerde sık sık ortaya çıkışı ve aynı zamanda çok sayıda şiir metnindeki dolaylı ifadeler, bir yandan daha erken kaynakların tümünde olduğu gibi tanrıya büyük önem verildiğini vurgulamakta, diğer yandan da tanrısal özellikleri ve mitoslarını yansıtmaktadır. Odin’in günümüze ulaşan 170 civarındaki ismi içinde, tanrıyı cinsiyetlerin atası veya belirli soyların baş tanrısı (Gautr veya Skilfingr gibi) olarak tanımlayanlar çok eski bir topluluğa ait olmalıdır. İkinci bir grup ise, Odin’in (Grímr, Grímnir, Hárbarðr) görünmez halde insanlar arasına karıştığı sırada, ardına gizlendiği takma adlardır. Bu hikâyelerin tümü geç dönemlerde kaleme alınmışsa da, sayıca çok oluşları, Odin’in gizlendiği inancının yaygınlığına işaret etmektedir. Odin’i başka tanrılara ait isimlerle adlandıran ya da bu tanrıların babası veya akrabaları olarak tanıtan metinler,

6 Tekil biçimde nadiren neutrum hali kullanılır.

daha şiirsel bir yapıdadır ve dolayısıyla Skaldik dilde bir işleve sahiptir. Bu tanrıyı, Alfaðir “Allvater” ismi gibi tek tanrı olarak tanımlayan ve Hristiyanlığın etkisi altında türetilen isimler, yakın geçmişe aittir. Odin’in en ilginç isimleri mitoslarda geçen anıştırmalardır fakat bunların bir bölümü, sadece Snorri’nin 13. yüzyılda skaldik metinlerden aldığı isimlerdir ve bu nedenle doğru aktarıldıkları kesin değildir. Aynı zamanda, Snorri’nin, isimlerin skaldik metinlerdeki karşılığını açıklayabilmek amacıyla bu hikâyelerden bazılarını uydurmuş ya da en azından yaratıcı bir hale bürümüş olabileceği de unutulmamalıdır.

Günümüze ulaşan çok sayıda yazılı kaynak ve özellikle birbirinden bağımsız derlenmiş olan skaldik metinler sayesinde, tanrı Odin ile birkaç mitosun çok eski olduğu kesinlik kazanmıştır. Bunlar arasında en iyi bilineni mitos, Odin’in bal şarabını (“Skaldenmet”) alış öyküsüdür (daha doğrusu çalışı). Bal şarabı, iki cüce tarafından öldürülen ve kanı üç kazan içinde toplanan Kvasir (dev?) canavarının kanından yapılmıştır. Cücelerin balla karıştırdığı bu kanı içen, rivayete göre ozan olur. Fakat daha sonra bir başka devi öldüren iki cüce, devin oğlu Suttung’a hayatları karşılığında bal şarabını verirler. Sttung’un, bir mağaraya sakladığı bal şarabını kızı Gunnlöð korumaktadır. Odin, yılan şekline bürünerek Suttung’un kızına yaklaşır ve onunla üç gece birleşir. Bunun karşılığında bal şarabından üç yudum alan Odin, üç yudumda her üç kazanı da boşaltır ve bir kartala dönüşerek Asgard’a döner. Bal şarabını çalma motifi, 12. yüzyıla ait Edda şiiri *Hávamál*’de parçalar halinde korunmuştur fakat 10. yüzyılın skaldik şiirilerindeki çok sayıda dolaylama (“Kenningar”), bu mitos ile ilgili sayısız ögeyi doğrular. Gotland’da, yaklaşık 700lü yıllara ait Lärbro St. Hammars III adlı dikili taş üzerinde, elinde içki boynuzuyla betimlenen bir kadın, ondan uçarak uzaklaşan kartal ile bu kartalı kovalayan bir diğer kartal (Sttung devi), Odin’in bu mitosuyla bağlantılı olmalıdır. Bu tür tasvirler, mitosun ne denli eski olduğunu doğrulamakla birlikte, İsveç’ten Norveç’e ve İzlanda’ya dek yayıldığını da göstermektedir. Odin, gerek şiir sanatının ve gerekse, Edda ilahisi *Hávamál*’den daha geç olsalar da Runik yazının sahibi olarak bilinmektedir. Bu-

nunla birlikte Runik alfabe, Yaşlı Futhark denilen alfabe ile yazılmış erken yazıtlarda “tanrı elçisi” (*runaR reginkundo*) olarak geçer. Bu Runik yazıtlar, İsveç’teki Sparlösa (MS 800 civarı) ve Noleby (MS 600 civarı) adlı iki dikili taş üzerinde yer alır. Her iki yazıta göre, Runik yazının özü doğrudan Odin değil tüm tanrılardır.

Viking Dönemi kaynaklarında ise Odin, genellikle savaşın kaderine yön veren ve esirlerin tanrısı olarak tamamen farklı bir role sahiptir. Ölüm (savaşta) bazen Odin’in ihaneti olarak da algılanır (ozan Eyvind’in *Hákonarmál*⁷, ozan Egill’in *Sonatorrek*⁸ ve *Eiríksmál*⁹ adlı skaldik şiirlerindeki gibi). Fakat ölüm tanrısıyla çekişme, Viking Dönemi İskandinavlarının ölümü hiçe saymasından farklıdır. Egill’in ölen oğullarına yaktığı bu ağıt, ozanı, inancı konusunda buhrana sürükler ve iddiaya göre Egill, Odin’den uzaklaşarak İzlanda’da Thor’a yönelir. Egill’in, kendisine ozanlık yeteneğini armağan eden, ancak oğullarını elinden alan tanrı hakkındaki şüpheleri, Odin’in, paganların da çok iyi bildiği birçok yüzünü bir kez daha göstermektedir.

Odin’in aile bağları ve bununla ilgili atribüleri pagan dönemine dayanmaktadır. Bunlardan (daha sonra) en iyi bilinen sekiz bacaklı at Sleipnir’den, skaldik şiirlerde neredeyse hiç bahsedilmemektedir. MS 8. yüzyılda, Gotland’a özgü dikili taşları üzerindeki sekiz bacaklı at tasvirleri, Odin ve Sleipnir olarak yorumlansa da, güzel sanatlarda sekiz bacağın hızı simgelediği unutulmamalıdır. Aynı zamanda sürücünün Odin olduğu da kesinlik içermez. Bu tür tasvirler, belki de Orta Çağ yazarlarını sekiz bacaklılarla ilgili yazmaya itmişti.

MS 9. yüzyılda, bilinen en eski ozan yaşlı Bragi de Odin’i “Gungnir’i¹⁰ sarsan” ismiyle adlandırır. Bunun yanı sıra başka pagan ozanlar da onu bir mızrak tanrısı olarak adlandırmaktadır (Egill, Kormákr). Buna karşılık, Snorri’nin Edda şiirinde Odin’e atfedilen altın yüzüğe (Draupnir), çoğu kez

7 *Hákonarmál* (Hákon üzerine deyişler), Norveç Kralı Hákon’un 10. yüzyıldaki bir savaşta ölümü üzerine Eyvindr tarafından yazılmış ağıt, skaldik şiir. (ed.n.)

8 *Hákonarmál* gibi bir skaldik şiir olan *Sonatorrek*, 960 yılında oğullarını kaybeden İzlandalı ozan Egill’in yazdığı ağıt. (ed.n.)

9 *Eiríksmál* (Eirik üzerine deyişler), Norveç Kralı Erik Blutaxt’a ağıt, kısa skaldik şiir. (ed.n.)

10 Gungir, Odin’e özgü bir tür silah, mızrak. (ed.n.)

diğer ozanlar da değinirler fakat, Odin ile ilişkisinden söz etmezler. Bu yüzden, Draupnir'in Odin'in atribüsü olduğu şüphelidir.

Odin'in karısı Freya'dır (Frigg) ve bu tanrıçaya pagan dönemi güney German bölgelerinde, İskandinavya'dakinden daha sık rastlanmaktadır. Freya'nın, iki eski skaldik metinde, hakkında hiçbir şey bilinmediğimiz Víli adlı bir tanrının kız-kardeşi olduğu bildirilmektedir. Fakat Orta Çağ'ın parlak dönemindeki mitograflar, Víli'yi insanlara hayat verdiğine inanılan kutsal üçlüye eklerler: Odin, Víli, Vé. Tam da bu noktada, Orta Çağ ozanlarının güçlü bir biçimde Hristiyanlığa yönelen fikirleri hissedilmektedir. Ayrıca, insanların Odin ve iki kardeş tarafından yaratıldığı düşüncesinin pagan kökenli olmadığı da kesindir. Benzer çelişki, Odin'in baş tanrı olduğu düşüncesinde de görülmektedir: Tanrıların babası Odin, insanların da babasıdır. Fakat Odin'in oğlunun yalnızca Baldr olduğu bilinmektedir. Baldr'ın kör katili Högr'ün de Odin'in oğlu ve Baldr'ın erkek kardeşi oluşu ise daha geç dönemlere ait bir kurgudur.

Ayrıca, pagan dönemine ait mitoslar sadece parçalar halindedir. Günümüzde, Odin'e atfedilen atribü veya mitosların çoğu, tıpkı Odin'in İskandinavya'ya göç gibi, sonradan eklenen edebi içeriklerdir; diğer yandan Orta Çağ bilimsel düşüncesine dayanırlar ve Germanlerin pagan düşüncesi ile hiçbir ilgileri yoktur.

Thor ile ilgili kaynaklar ise oldukça farklıdır ve erken dönemlerde sevilen bir tanrı olduğu, adından türemiş çok sayıdaki İskandinavca kişi ve yer adlarından anlaşılmaktadır. Fakat yer ve özellikle çiftlik isimlerinin, olası bir kutsal alandan bağımsız, kişi isimleriyle ilgili olabileceği unutulmamalıdır. Thor, şüphesiz ki skaldik şiirde en çok adı geçen tanrıdır, ancak ozanlar, sarayda kurumsallaşmış aristokrat ve savaşçı bir sosyal sınıfın kahramanları olarak "kendî" tanrıları Odin'e tapmaktaydı. Thor'a skaldik metinlerde sıkça rastlanması, tanrılar dünyasının bu dev savaşçısıyla ilgili bazı mitosların çok erken dönemlerden itibaren yaygın oluşu ve skaldik ilahilerde bu tür hikâyelerle ilgili sayısız anırtırma bulunduğuyla alakalıdır.

Thor'un en yaygın ve kaynaklarda en çok anlatılan mitosu, Midgard yılanıyla mücadelesidir¹¹ Midgar hakkında pagan dönemine ait çok sayıda yazınsal kaynak bulunmaktadır; aynı zamanda, geç pagan ya da erken Hristiyanlık dönemine ait dört tasvir ve tüm halde fakat daha geç metinler mevcuttur. Mitoslar, en erken edebi metinlerde ve resim sanatında çağrışımdan öteye gitmemektedir. Fakat Orta Çağ'daki eksiksiz versiyonları, gerek Edda şiirlerinde (*Hymiskviða*) ve gerekse Snorri'nin metninde diğer erken hikâyelerle birleştirilmelerine rağmen, bu mitosları yeniden inşa etmeyi büyük ölçüde mümkün kılmaktadır. Thor'a, balık avında bir dev eşlik etmektedir. Bu dev, daha geç kaynaklarda geçen, sıcak su kazanlarıyla ilgili gizemli bir mitosta Thor'un rakibi Hymir'dir. Hikâyenin günümüze ulaşan uzun biçimi şöyledir: Hymir devine konuk olan Thor tüm yiyecekleri bitirdiğinden, birlikte balık tutmaya giderler. Thor, av sırasında devin boğalarından birinin kafatasını kopartır ve yem olarak kullanır. Yazınsal bakımdan oldukça etkileyici olan bu motif, iki dikili taş üzerinde betimlenmiştir. İsveç'teki Altuna taşında, oltanın ucundaki kafatası oldukça belirgindir (MS 1050 civarı). Buna karşın, Gotland'daki (Ardre VIII) dikili taşta yer alan sahne biraz hayal gücü gerektirmektedir (MS 800 civarı).

Thor ve Hymir devi denize açıldıkları sırada, Midgard yılanı oltayı ısırır. Fakat Thor, yılanı sudan çıkarmak için tüm gücüyle karşı koyarken, birden gücü artarak bedeni irileşir ve sandalı delerek, denizin dibine ulaşan ayakları üzerinde dikilir. Thor sonunda oltayı yakalasa da, devin korkuya kapılıp ipi kestiği söylenir. Böylece suya geri dönen Midgard yılanının ardından Thor çekicini fırlatsa da, bu avın akibeti sonuçsuz kalır: Bu yüzden, Thor'un canavar avcısı özelliğine uygun biçimde yılanın öldürüldüğü ya da yılanın destan gereği hayatta kaldığı Orta Çağ yazarları için de bir yorumlama meselesidir. Bu mitos, tıpkı dikili taşlar üzerindeki tasvirler gibi skaldik metinlerde de kısaltılmış ve olaylar dizisi tek tek ele alınmıştır. Örneğin ozanlar¹² dalgalı denizden, Thor'un yoldaşı Hymir devinden, Midgard

11 Bu hikaye Thor'un balık avı olarak da bilinir.

12 Úlfr Uggason'un *Húsdrápa* ve Gamli'nin *Gnævaðarskáld* adlı şiirleri (10. yüzyıl).

yılanının ölümünden bahsederken, dikili taşlar üzerindeki resimlerde boğa başı, Thor'un sandalı delen ayağı, avcı tanrıyı çekici ya da yanında ile dev ile tasvir eder. Bu tasvirlerde, sadece sandal ve oltaya yaklaşan dev yılan motifi sabittir. Bu sahnenin haç biçimli mezar taşları gibi Hristiyanlığa ait anıtlarda da (10. yüzyıldan itibaren İngiltere'deki Gosforth'ta) kullanılması garip görünebilir, ancak bunun nedeni Hristiyanlaşma dönemindeki senkretizme (inançların karışımı) dayanmaktadır. Kuzey İngiltere'deki mevcut örnekte olduğu gibi, bu dönemde Runik yazıyı özellikle tercih eden Kilise, Hristiyanlığı yaymak amacıyla yerel resim sanatından yararlanarak mevcut geleneklerle bağ kurmaya çalışmıştır. Buna göre Thor'un bir haç üzerindeki balık avı sahnesi şöyle olabilir: Thor, Midgard yılanını tamamen yok edemez; ancak, yılanı boğa başıyla kandırdığı gibi, İsa da şeytanı (yılan) Behemoth adlı boğanın başıyla kandırır fakat Thor'un aksine yılanı yok eder ve ondan sonsuza dek kurtulur. Hristiyan sanatında büyük bir yer kaplayan apokrif inciller üzerindeki dini resim geleneği, tamamen erken Orta Çağ anlayışını yansıtmaktadır.

Thor Midgard yılanıyla olduğu gibi devlerle mücadele eden savaşçı kimliğiyle de ön plana çıkmaktadır. 9./10. yüzyıllarda Thjóðólfr, Bragi Eilífr Goðrúnarson gibi ozanlara ait skaldik metinlerde sadece bir kaçının ismine rastladığımız bu devler Hrungnir, Thjazi ve Geirrøðr devleridir. Fakat bu kaynaklar, mitoslara dair daha fazlasını aktarmadığı gibi bu dev rakiplerin isimlerini de vermezler. Ozan Eilífr'in *Thórsdrápa* ya da İzlandalı Eysteinn'in aynı adlı şiirinde olduğu gibi, skaldik metinlerde Thor'un tanrılarla insanları düşmanlardan koruyan savaşçı rolü daha ön plandadır. Bu şiirlerden, Thor'a kelimenin tam anlamıyla tapıldığı anlaşılmaktadır. Thor, İskandinavlıların Hristiyanlaşmasından kısa bir süre sonra şeytanlardan korunmak düşüncesiyle benimsedikleri İsa, Meryem ve Aziz Mikhael¹³ gibi kutsal kişiliklerin öncüsüdür. Bu şeytanlar olasılıkla "buz devlerinden", hastalıklara ve ölümlere dek tüm kötü ruhları ve belki de daha sonra şeytanlaştırılmış tüm pagan tanrıları kapsıyordu.

13 Yeni Ahit'e göre başmelek. (ed.n.)

Thor'un, Paganizm Dönemi'ndeki önemi, günümüze kısa haliyle korunagelmış mitosları ile bu öykülerin resmedildiği eserler ve bilhassa tanrının atribüsünü içeren yaygın amuletlerden anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, 11. yüzyılda İsveç'teki mezar taşları da Thor tapımının bu dönemdeki önemini kanıtlar. Yazıtlı mezar taşları arasında, "Thor bu yazıyı kutsasın" ifadesiyle biten dört mezar taşı vardır. Ancak, İsveç'de bir dizi Runik mezar taşı üzerinde betimlenen "Thor çekici", görünüşe göre bu standart formülün yerini almıştır. Kimi mezar taşında büyükçe ve özenle işlenmiş bu atribü, kimi mezarda basit bir "T" kısaltmasıyla karşımıza çıkar.

Thor'un çekicini simgeleyen amuletler, uzun zamandır tahmin edildiği gibi, başlangıçta Hristiyanların haç takma geleneğine karşı ortaya çıkmıştır. Çünkü İngiltere'den Finlandiya'ya dek geniş bir alana yayılmalarına ve çeşitlilik içermelerine rağmen, bu buluntuların tümü pagan döneminin sonuna aittir. İskandinavların yerleştiği veya kolonileştirdiği bölgelerdeki amulet geleneği çok geç gelişse de, Thor'un çekici, Frankların Donar amuletleriyle (3. Bölüm), Romalıların Hercules topuzu ile ilişkilidir. Thor'a tapan "Neo-pagan" uygulamalarının aksine, gerek Donar amuletleri ve gerekse Vikinglerdeki Thor çekiçlerinin yalnızca kadın mezarlarında bulunması, Thor inancının kadınlar arasındaki yaygınlığına dair önemli bir kanıttır. 13. yüzyıla ait Edda şiiri *Thrymskviða*'daki "Hammerholung" dışında, Thor'un mitoslarının cinsel çağrışımlardan tamamen yoksun olduğunu düşünürsek, bu daha da şaşırtıcıdır. Thor'un çekiçleri, pagan halkı, Hristiyanlardan ayırt etmek için de kullanılmıştır, ancak bunun kadın nüfusu ile sınırlı oluşu başka bir sorudur.

Thor'un arabası ve iki keçisi, daha erken bir döneme atribülerdir fakat daha sonraki mitografide yer almazlar. Bu tuhafılık, olasılıkla ait oldukları öykülerden kısmen bağımsız biçimde aktarıldıklarından kaynaklanmaktadır. Arabası *Thórsdrápa*'da ve keçileri İzlandalı Ulfr Uggason'un şiirinde (*Húsdrápa*) olmak üzere yalnızca birer kez geçer (kaligram biçiminde). Thor'un arabacı rolü, modern İskandinav halk inançlarına ait sözlü ifadelerde de yer alır; keçilerle ilgili

mitosunu ise Snorri aktarmaktadır. Bu mitosa göre, Thor keçilerini keser, ev sahipleriyle birlikte yer ve ertesi sabah keçileri hayata döndürürdü, ancak ev sahiplerinden birinin oğlu, keçinin bir kemiğini kırdığı için, keçi felç kalır. Bu mitos, Snorri'nin daha sonra, etraflica anlattığı Thor'un balık avı öyküsünde kullanılmışsa da şaman yankıları sayesinde arkaik bir izlenim bırakmaktadır.

Viking panteonunun üçüncü ana tanrısı, Uppsala'daki Yngling hanedanlığının atası kabul edilen ve bu nedenle gücün, zenginliğin ve kraliyet onurunun koruyucusu olarak tapım gören Freyr'dir¹⁴. Yngvi-Freyr adı da bu tanrıyla ilgilidir ve Ynlingen soyunun (İsveç hanedanlığı) bu tanrıya bağlanmasıyla ilgili olabilir. Freyr'in bolluk ve bereketle ilgili yönü, Hamburglu kilise tarihçisi Adam von Bremen'e dayandırılmaktadır (1070 civarı). Tarihçi, Uppsala'daki bir tapınakta büyük falluslu bir Freyr heykelinin durduğunu duymuştur. En azından, Viking Çağı İsveç'inden küçük bir amulet kolye, bu tarihçinin Freyr heykeli tanımıyla uyushmaktadır. Ancak, tanrısal gücün fallus yoluyla vurgulanışı, bir köylü nüfusunun olası endişelerinden çok, hanedanlık-taki taht değişikliği ile bağlantılıdır. Bu nedenle Freyr'in atribüsü yaban domuzu, erken Orta Çağ İskandinavya'sında toprak verimliliğinden ziyade savaşa karşı dizginlenemeyen isteği simgeler. Yaban domuzu betimleri, 7. ve 8. yüzyıllarda, Viking Çağı'ndan da önce İsveçli savaşçıların (muhafız) miğferlerinde kullanılan motiflerdir. Freyr'in Orta Çağ mitograflarına göre güneş, yağmur ve rüzgârdan sorumlu tanrı oluşu gibi (Bremenli Adam'a göre Thor), eski İskandinav inancında da ülkenin "verimli ve barış içinde bir yıl" (*ár ok friðr*) geçirmesinden kral sorumluydu.

Freyr ile Freyja'nın yalnızca bir isim benzerliği olmadığı kuşkusuzdur. İkisi de daha sonra Njörðr'ün çocukları olarak bilinirler; ancak kaynaklar, iki tanrının birbiryle ilişkisi açıklamamaktadır. Etimolojik açıdan birbirine karşılık gelen Njörðr ve Tacitus'ta geçen yeryüzü tanrıçası Nerthus'ta olduğu gibi, büyük olasılıkla Freyr ile Freyja da bir tanrının erkek ve kadın olmak üzere iki yansımasıdır.

14 Daha eski araştırmalarda bereket tanrısı olarak kabul edilmiştir.

İskandinav panteonunun önemli tanrılarından biri de, kültü hakkında hiçbir şey bilmediğimiz “iyi tanrı” Baldr’dır. Baldr, yalnızca Orta Çağ mitolojisi ile Edda ilahilerinde önemli bir rol oynar. Bunun sebebi ise, Hristiyan yazarların, masum Baldr’ın ölümünde, çarmıha gerilen İsa’nın ölümünü görmüş olmalarıdır. Fakat bu durumun aksi de mümkündür ve Hristiyanlık ile paganizm arasında yüzyıllarca süren etkileşim, Baldr mitosunun aktarıldığı haliyle gelişmesine yol açmış da olabilir. Batı Germen ve Danimarka hanedanlarının destansı soyağacında çok önemli bir rol oynayan bu Güney İskandinav tanrısı (Anglosakson dilinde Bældæg), İsa’nın acı dolu yaşam öyküsü ile Geç Roma Dönemi Ortadoğu’sundaki yeniden doğuş inancının da etkisiyle, acı çekerek ölen masum bir tanrı haline gelmiş olmalıdır. Baldr, Edda ilahisi *Völuspá*’da (kör kardeşi ve katil Hödr ile birlikte) her ne kadar yeni ve suçsuz bir neslin tanrısı olsa da, onu, eski Yakındoğu’nun bitki mitoslarından ayıran, Baldr’in bir daha dirilmeyeceğidir. Baldr mitosuna ana hatlarıyla şöyledir: Herkes tarafından sevilen Baldr’ın annesi Frigg, oğluna zarar vermemeleri için dünyadaki her şeye yemin ettirir fakat gösterişsiz bir bitki olan ökseotunu unuttur. Bu sayede, her türlü kötülükten korunan Baldr’e tanrılar türlü şeyler fırlatırken, Loki bir ökseotunu kör Hödr’ün eline verir, bu ökseotu havada bir oka dönüşür ve Baldr’i öldürür. Odin’in, Baldr’i ölümler dünyasından kurtarması için Hel’e yalvarması sonuç vermez. Çünkü Baldr’in ardından yas tutmayanlar arasında Loki de bulunmaktadır. En iyi bilinen sahne, yanan bir gemiyle denize bırakılan Baldr’in cenaze sahnesidir ve gerçekten de Viking dönemi cenaze törenleri hakkında modern zamanların hayal gücünü ateşleyen bir sahnedir. İzlandalı Ulfr Uggason, 10. yüzyılın sonlarına ait *Húsdrápa* adlı resimli şiirinde Baldr’ın cenazesine ayrıntılı biçimde değinmektedir.

Baldr mitosunun özeti, aynı zamanda tanrı Loki’nin, Baldr’in ölümündeki rolünü de göstermektedir. Loki, kültü olmayan ve bu nedenle en bilinmez tanrılardan biridir; ancak, Baldr’in ölümündeki gibi, diğer tanrılara karşı düşmanlık beslediği anlaşılmaktadır. Öte yandan, Loki 10. yüzyılda da bilinir ve Skald Thjóðolfr’un *Haustlöng* adlı şiirinde

Odin, Thor veya Hœnir'in arkadaşıdır. Eilífr'in *Thórsdrápa* ve Ulfr Uggason'un *Húsdrápa* şiirindeki Loki figürü bir muammadır; *Húsdrápa*'da ise bilinmeyen bir nedenden dolayı tanrı Heimdall ile savaşmaktadır. Öte yandan Snorri'nin Edda ilahilerinde geçen Loki'nin yararlı buluşları ve özellikle Asgard'ın¹⁵ inşasında tanrılara yardım edişi, Orta Çağ gibi geç bir döneme ait metinlerde korunmuştur. Snorri, usta devin atının dikkatini dağıtmak için kısırağa dönüşüp, tay doğuran Loki'yi anlatırken *Völuspá* ilahisine atıfta bulunur ve hikâyeyi yaygın bir masaldan, çok yönlü bir anlatıya dönüştürür (bkz. şeytanın ustalığına vurgu yapan birçok modern efsanesi). Soru, bu efsanenin eski bir bilmeceye dayanıp dayanmadığıdır (Loki'nin dev bir aygırdan tay doğurması). Loki, İskandinav mitolojisindeki Fenris kurdu, Hel ve Midgard yılanlarının babası olarak da bilinmektedir. Bu canavarların kaynağı ise kısmen bilmecelerle de aktarılan eski mitoslardır. Fakat Hel'in eski mitoslarla pek ilgisi yoktur. Loki şeffaf olmayan, üstü kapalı bir figürdür. Onu, eski Akdeniz'in panteonu yardımıyla kavranmak zordur; zengin fakat çelişkili özelliklere sahip, kahraman ile kötü bir rakibi aynı figürde birleştiren bu düşünce kuzeybatı Asya dinlerinde bulunmaktadır. Modern çağın hem Alman hem de İskandinav masallarında Loki, doğrudan şeytanın yerini almış olabilir. Örneğin, usta bir inşaatçı veya kurnaz bir yardımcı gibi.

Yukarıda bahsedilen Loki ve Heimdall arasındaki anlaşmazlığın -esrarengiz "deniz böbreği" (Kenning) adıyla anlatılması dışında- konusunu bilmemekteyiz. Heimdall da hakkında çok az şey bildiğimiz bir tanrıdır. Bunun dışında, eski metinlerden sadece *Völuspá*'da adı geçen Heimdall, tüm insanların babasıdır (ancak bu her tanrı için geçerli olabilir) ve boynuza üfleyerek dünyanın sonunu haber verir. Heimdall'dan, tanrıların bir koruyucusu ya da bir koç tanrısı türetmeye çalışmanın neredeyse hiçbir temeli yoktur.

Kadim tanrı Týr¹⁶ dışında, Viking Çağı'nda neredeyse unutulmuş iki erkek tanrı daha vardır. Kaynakların haklarını-

15 Nordik mitolojide tanrıların oturduğu yer. (ed.n.)

16 Bkz. 3. Bölüm.

da çok az şey bildirmesine rağmen, bu tanrıların adları pagan çağına ait kült merkezlerinde yer ismi olarak korunmuştur: Njörðr ve Ullr. Njörðr ile Tacitus'tun anlattığı Nerthus adı arasındaki etimolojik ilişkiden daha önce bahsedilmişti. Buna, çok sayıda yer ismi ve pagan çağında Skald'lara ait bazı sözler de eklenebilir; örneğin Egill ve Hallfreðr. Einarr Skálaglamm, ona Freyja'nın babası demektedir. Yaşadığı yerin adı Noatun ("gemi şehri") geç dönemlerde karşımıza çıkar. Fakat etimolojik kriterler daha erken bir döneme işaret eder. Aynı zamanda, daha geç Edda ilahilerinde korunan yer adlarının ve mitoslara ait bazı bölümler gibi, daha sonra Snorri'nin öykülerinde oldukça tutarlı bir şekilde kullandığı bir deniz ve/veya gemicilik tanrısına gönderme yapmaktadır; ancak bu işleve sahip bir tanrının, tanrıça Nerthus ile bağlantısı henüz açıklığa kavuşturulmamıştır.

Tartışmalı olan yer adlarının yanı sıra, tanrı Ullr ile ilgili kaynaklar o kadar zayıftır ki, Freyr'in diğer bir adı olduğu da öne sürülmüştür fakat bu ikna edici değildir. Metinlerde birkaç defa rastladığımız Ulls'un Gemisi (Kenning "Ulls Schiff") ya da kalkanı, tanrıya ait bir mitos ile ilgili olabilir. Fakat Ullr, Orta Çağ mitografları tarafından bilinmiyordu. Geç pagan İskandinav-Germen panteonunun, yalnızca Nesir Edda'da listelenen ve bunun haricinde çok nadiren bahsedilen diğer tüm tanrılar, anlayabildiğimiz kadarıyla, yaşayan bir pagan inancına ait tanrılardan ziyade edebi figürlerdir. Bu durum, İskandinavya'da da, Yunan ve Roma inancına benzer biçimde kahramanları tanrılaştırma eğiliminin en belirgin olduğu yerlerde görülmektedir. Buna örnek olarak daha öncede değindiğimiz, Snorri'de, Aesi soyundan tanrılar arasında yer alan en eski ozan yaşlı Bragi gösterilebilir. Bunun, yaşayan pagan diniyle hiçbir ilgisi yoktur.

Pagan panteonunun aslını yansıtmasa da, listeler dolusu tanrı isminin geçtiği Snorra Edda'da Asynjur adlı tanrıçalara da yer verilmiştir. Dişil tanrıçaların sayıca daha fazla olabileceği, bir önceki bölümde belirtilmişti. Fakat Asinnler adı verilen tanrıçalar içinde kaçının dişil olduğunu ve hangilerinin mitolojide ikincil varlıklar olduğunu belirlemek zordur. Aynı zamanda, Asinnlerden kaçının, tanrıça grupları

için sadece şiirsel bir ifadeyi simgelediğine karar vermek de zordur.

İskandinav panteonunda sadece iki ana tanrıça ayırtedilebilmektedir. Bunlardan biri Odin'in karısı Frigg ve diğeri Freyjadır. Frigg, Güney Germen bölgesinde, Eski Yüksek Germencede Frija, Langobartça'da ise Frea olarak adlandırılır. İskandinavlar ise bu ismi kendi dillerine çevirmek yerine, Latincedeki *dies veneris*'in (Venüs günü) güneydeki biçimini, *fríadagr*, kullanmışlardır. Bu isim karmaşasından ötürü, Odin'in karısı ve ana tanrıça Frigg ile Orta Çağ yazarlarının daha sonra Venüs ile özdeşleştirdiği aşk tanrıçası Freyja arasındaki genel farkı her zaman belirlemek zordur. Bu durum, İskandinav panteonundaki tüm tanrıçalarda "ana tanrıça" Freyja'nın farklı biçimlerini görme çabasında da benzer bir hal almaktadır. Bunun aksine, pagan-İskandinav inancında "ana tanrıçanın" varlığına dair çok az ipucu vardır. Çünkü Valkürler, Nornlar, Disler adı altında gruplandırılan ve belki de bu gruplarla ilişkili Matronlar ve Tacitus'un, her birini İsis ile karşılaştırdığı Germen tanrıçalarının tümü, çok çeşitli konulara yönelik zengin ve geniş bir tanrıça yelpazesinin ürünüdür. Bu nedenle de tek bir tanrıça figürüne ihtiyaç duyulmamış olmalıdır. Freyja'dan pagan dönemi kaynaklarında çok sık bahsedilmemektedir. İzlandalı bir Hristiyan olan Hjalti Skeggjason'un 999 yılındaki meclis toplantısında (Alþingi) "Havlayan tanrıları sevmiyorum; Freyja bence bir kaltak" sözleriyle alay edişi, Freyja adının geçtiği ilk tarihi belge niteliğindedir. Freyja'dan *Völuspá*'da da söz edilir ve Óðr adında bir kocası olduğu bildirilmektedir. Freyja geç dönem Edda ilahilerinde de bulunur (13./14. yüzyıllar). Freyja ile isim benzerliği gösteren birkaç yerde, tanrıçanın kutsal alanı olduğu öne sürülmüştür. Fakat mahremiyetin koruyucusu Freyja'ya ait kutsal alanlara herkesin girip giremediği sorusu yanıtlanamaz. Snorri'nin, Edda'daki gibi Ynglinga mitosunda da hakkında çok şey anlattığı Freyja'yı aşk tanrıçası sayması ve Freyja'nın Thrymskviða gibi Edda şarkılarında devler tarafından arzulanması (Snorri'nin usta dev mitosundaki gibi) modern zamanların hayal gücünü ateşlemiştir. Fakat buna rağmen, pagan döneminde Frigg'den farklı bir anlamı olan Freyja ile ilgili Viking kaynak-

ları çok azdır. Bu eksiklik, bir yandan Freyja'nın ozanlara konu olabilecek bir mitosunun olmayışından, diğer yandan ise prens ödülüne ithaf edilen şiirlerde tanrıçadan, -savaşçı Odin ve Thor'a göre- çok daha az bahsedilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Snorri'nin edebi ve didaktik kaygılarla derlediği tanrıça listesine rağmen, her bir tanrıça hakkında çok az şey bilmemiz şaşırtıcı değildir. Bu listede Frigg ve Freyja'nın yanı sıra Gefjon, Iðunn, Fulla, Eir, Sjöfn, Lofn, Vár, Vör, Syn, Hlín, Snotra, Gná, Gerðr, Sigyn, Nanna ve Thor'un eşi Sif de yer almaktadır. Bununla birlikte, adı geçen son dört tanrıça Freyr, Loki ve Baldr'ın eşleridir. Ancak bunların hepsi olasılıkla geç dönemdeki standart bilgilere dayanmaktadır. Diğerlerinin çoğu gerçek isimler değildir ve sadece şiirlere özgü ifadelerdir. Bununla birlikte Fulla, bu değerlendirmenin dışında tutulmalıdır. Çünkü ikinci Merseburg büyüünde sözü edilen tanrıça Volla ile Fulla adı arasındaki yakın benzerlik bulunmaktadır. Bu durum, "bereket tanrısı" kavramının çok daha önce bilindiği düşüncesini doğurmaktadır. Böylece geriye sadece Gefjon ve Iðunn'u kalmaktadır. Iðunn'dan ve tanrılara gençlik veren elmalarından, yalnızca 10. yüzyıla ait bir metinde söz edilmektedir (Thjóðólfs *Haustlöng*'de). Skaldların, Yunan mitolojisindeki Hesperidlerin elmalarını bildikleri ihtimali düşüktür ve bu nedenle Iðunn'un elmaları, az bilinen eski bir mitos olmalıdır. Bu durum, 9. yüzyılda Bragis *Ragnarsdrápa*'da mitolojik kral Gylfi ile birlikte anılan, Snorri'nin ayrıntılı bir biçimde iki kez değindiği tanrıça Gefjon'a benzer. Snorri'de, Gefjon'un, işlemek üzere İsveç Kralı Gylfi'den toprak aldı ve dev oğullarının yardımıyla Schonen Zelandada adasını sürdüğü anlatılmaktadır.

Norns ve Disler'e olduğu kadar Valkürlerle ilgili kaynaklar sayı bakımından daha fazladır; fakat ismini bildiğimiz diğer İskandinav tanrıçaları gibi haklarında bilinenler azdır. Valkürler, savaş alanındaki cesetleri (ruhların?) toplayan ölüm şeytanlarıdır ve isimleri de bu görevlerinden gelmektedir (*valr* "ölüler" ve *kjósa* "seçmek"). Bu terim, gerek Eski Norsçada (valkyrja) ve gerekse Eski İngilizcede (*wælcyrge*) yaygındır; ancak Viking Çağı'nın sonunda meydana gelen aksan değişikliğinin ardından dişil varlıklara

dönüşerek, ölenleri savaşçı cenneti Valhalla'da karşılayan (*Oðins meyjar*) "Odin'in kızları" olarak adlandırılmışlardır. Bu dönüşüm ile birlikte dişil Valkürlere, halk öyküleri ve kahramanlık destanlarındaki "kız krallara" (erkekleri hor gören, savaşçı prensesler) dair tüm özellikler yüklenmiştir. Böylelikle Valkürler kahramanlık şarkılarında (Eddalar) tamamen insanlaştırılarak, aşka ve ölüme hâkim kadın savaşçı yönleriyle edebi bir kimlik kazanmışlardır. Öte yandan, aksan değişimi, geleneksel Valkür düşüncesinin Fylgjen ve Disler gibi diğer dişil varlıklarla karışmalarına yol açmıştır. Köken ve özellik farkına rağmen Valkürler, Disler ve Fylgjenler, Viking Çağı sonlarında birbirinden ayırt edilemezken, Nornlar için durum tersinedir. Nornların da -Disler gibi- Latince *Parcae*'den geldiği doğrudur, ancak kader ve geleceği önceden bilme gibi belirgin özelliklere sahiptirler. Nornlar, Romalılardaki *Parcae* gibi, doğan bebeğin kaderini belirleyen tanrıçalardı. Norveç'teki Borgund Kilisesinde ("Stabkirche") bulunan yaklaşık 1200'lere ait bir Runik yazıt, Hristiyanlığın kabulünden sonraki bu tür inançların yaşadığını doğrulamaktadır: "Nornlar hem iyi hem de kötü şeyler yapıyorlardı; bana büyük zarar verdiler". Nornlar'ın, Orta Çağ'daki kaynaklarda (*Völuspá*'dan itibaren) Urd, Verdandi ve Skuld ("Geçmiş olan, var olan ve gelecek olan") gibi isimleri anlamlı ve gençtir. Edda ilahilerinde ve Skaldik şiirlerde ise genellikle isimsiz oluşları, bu düşüncenin yaşlı ve yaygın oluşu konusunda şüpheye yer bırakmaz. Bununla birlikte, Orta Çağ İzlanda nesirlerinde, Nornların hem kehanet, cadı ve büyücü (belki de Hristiyan etkisi altında?) yönleri olduğu da unutulmamalıdır.

Fylgjenler ve Dislerin, birbirlerinden farklı özelliklerinin daha sonra iç içe geçmesi, Nornlar ve kadın kâhinlerdekinden çok daha fazladır. Epik şiirde, Valhalla'daki Valkürler, Dis adı adıyla da anılmaktadır (bkz. *Krakumál*). Dis kelimesi (eski İskandinavca *dísir*, *dís*) saygıdeğer veya mitolojideki dişil varlıklar için kullanılan en genel terimdir; Disler genellikle öte dünyaya ait kadınlardır. Disler'ler, aynı zamanda insanlığın veya belirli bir soyun refahını gözeten dişi atalardı ve bu işlevlerinden ötürü bir kült çerçevesinde tapım görmekteydiler. Bu kült ile ilgili bilgiler dağınıktır. Örneğin

şubat aylarında Uppsala'da düzenlenen ve Orta Çağ'da Disting adı verilen Thing gibi (*dísa þing*: Dis kurbanı sırasındadır). Orta Çağ'da, İzlanda edebi metinlerinde birkaç yerde, İsveç'e yapılan seyahatlerde gözlemlenen *dísablot* adlı bir "Dis kurbanından" söz edilmektedir ve bu edebi bir klişe haline gelmiş olsa da, gerek yerel (Snorri: *Ynglingasaga*) gerekse Latince (*Historia Norvegiae*) tarih yazımı, *dísarsalr* adlı bir "Dis salonuna", diğer bir deyişle Dislerin olası kült merkezine yer vermektedir. Latince metni kaleme alan bilginin, *dísarsalr*'ı *Ædes Dianæ* ("Diana'nın evi") olarak tanımlaması, Dis'i av tanrıçası yerine kadınların koruyucusu Diana ile özdeşleştirmesi ilginçtir. Birkaç Norveççe yer adı da Dis kültüyle ilişkili olabilir. Disahøyrge adı, bir kutsal alana değil, bir *hörggr*'deki Dis kültüne işaret etmektedir. Öte yandan, *landvættir* adı verilen, İzlandalı koruyucu ruhların oturduğu ve kurban sunusu yapılan bir yer olarak da kabul edilen İzlanda'daki Landdísasteinar'ın yorumlanması oldukça zordur. Eski Batı Norsça'daki *dísir* ile Eski Yüksek Almanca'daki *idisi* etimolojik bakımdan akrabadır. Sözlüklere göre "saygıdeğer", "hanım" anlamına gelen *idisi*, birinci Merseburg büyüsünde düşmanı durdurma ve esirleri kurtarma gibi yetilere sahiptir:

Bir zamanlar orda saygıdeğer kadınlar otururdu, kimi orda,
kimi burda otururdu,

kimi savaşçıların bağlarını çözer, kimi ise bağlardı

bazıları ise zincirleri dişlerdi.

Prangalardan atla ve düşmanlardan kurtul!

Koruyucu tanrıçalar olan Disler ile aile, bölge ya da bir insanın koruyucusu Fylgjen arasındaki fark belirgin değildir. Bu durum, Orta Çağ'da bu varlıklarla ilgili en geniş bilgi veren İzlanda düzyazı metinlerinin bu kavramları serbestçe ele almasıyla ve yazarların görünüşe göre kendi yorumlarını da (eski pagan ya da batıl inançlarını) katmış olmalarıyla ilgilidir. Fylgjenler, edebiyatta genellikle rüya ile ilişkili dişil varlıklardır fakat aynı zamanda hayvan ya da bir çeşit tinsel varlık biçimine de bürünebilmektedirler. Ancak bu varlıklar her ne kadar Hristiyanlıktan etkilenmişse de, bu tinsel yaklaşımlarla sınırlı ölçüde bağdaştırılabilir. Bir felaketi ön-

ceden haber verebilen ve bu tür felaketler sırasında ortaya çıktığına inanılan fakat daha çok uğursuzlukla özdeşleştirilen bu tinsel varlıklar, ölen kişiden sonra ailenin bir başka üyesine musallat olabilmekteydi. İnsanın kendi Fylgjesi tarafından terk edilmesi, ölüme eşdeğerdi.

Kısacası, Fylgjenler bir nevi tinsel varlık inancına dayanmaktadır. Disler ise gerek İskandinavya'da ve Güney Germen bölgesinde, insan ve ailesinin kaderinde payı bulunan dişi atalar olarak yorumlanmalıdır ve bu yüzden Dislere bir kült vakfedilmiştir ve bu kült, kutsal alanların gösterdiği gibi özel tapım yerleri değildir. Disler, bu yönleriyle Matronlara yaklaştıkları gibi, Germenlerdeki en eski ana tanrıça kültürüne -geç dönemde- en yakın varlıklardır.

Böylelikle, Germen inancında, isimleriyle ayırt edilen ya da aynı isim altında anılan çok sayıda tanrının bilindiği, Viking Çağı kaynaklarındaki mevcut veri kaynağından anlaşılmaktadır. Orta Çağ bilginlerinin (Edda yazarları ve mitograflar) Germen panteonuna mantığa dayalı ve kısmen de -Yunan-Roma örneğine göre- hiyerarşik ve işlevsel bir biçim verme eğilimi, Germen tanrılarını popüler bakış açısıyla değerlendirmemize, sorumluluk alanı belirli ve karmaşık bir soy ağacına sahip iki tanrı soyu biçiminde algılamamıza yol açmıştır. Pagan dönemlerinde, tanrıların dünyası aslında biçimden daha uzak, çok daha az anthropomorf özellikte ve daha karmaşıktı; daha da önemlisi bölgeye göre değişken ve hatta kişiye özgüydü.

IV. DEVLER, CÜCELER VE ELFLER: MİTOLOJİNİN İKİNCİL VARLIKLARI

Orta Çağ'ın olgunluk evresindeki edebi kaynaklar cüceler, sayısız dev grupları, troller, elfler, Landvættir ve bir dizi hayvandan (kısmen canavar) oluşan, Hristiyanlık öncesi inancına dair zengin bir mitolojik dünya sunmaktadır. Bunlar Orta Çağ ozanlarının uydurması değildir fakat bu mitolojik varlıkların, Hristiyanlıkla birlikte yeniden düzenlenmesi karmaşaya neden olmuştur. Bu durum, bu yaratıkların tasvirlerine de yansır. Bu nedenle Orta Çağ yazarlarının – tanrılardan çok- bu konuda aktardıklarını değerlendirirken dikkat edilmelidir. 13. yüzyılda Snorri Sturluson'un Elfleri siyah elfler (şeytanlar) ve ışık elfleri (melekler) olarak ikiye ayırması örnek gösterilebilir: İki elf grubu arasındaki tutarsızlık, Snorri'nin yararlandığı kaynaklarda da bulunur, ancak Hristiyan yorumu kendisine aittir.

İskandinav mitolojisinde devler, tanrılar dışında, diğer baskın figürlerdir ve aynı zamanda hem daha güçlü hem de daha yaşlıdırlar ve bu nedenle de tanrılardan daha bilgedirler. Kaynaklarda dev benzeri çeşitli varlıklara da yer verilmesi, devlerin mitolojideki önemiyle ilişkilidir ve her birinin sınıflandırılması, görünüşlerinden bağımsız olarak işlevlerine dayanmaktadır. Şiirlerdeki isimler yoluyla, devlerin dış görünüşü hakkında yaklaşık bir fikir edinmek mümkündür ve fakat bu, yaygın halk inancından çok edebi kurallara dayalıdır. Devler her şeyden önce yüksek sesli (*thrymr* "gürültü", *skerkir* "gürültücü", *thruðgelmir* "güç çıkırtkanı", *skríkja* "çığırtkan"), aptal (*dumbr* "aptal", *svárangr* "hantal") ve bilhassa karanlık ve çirkin olarak tanımlanır (*alsvartr* "simsiyah", *ama*, *amr*, *amgerðr* "kapkara", *bakrauf* "kaba et", *hruga* "yığın", *hengjankjapta* "sarkık çene", *grisla* "domuz yavrusu", *hrökkvir* "yamuk", *rangbeinn* "çarpık bacak", *surtr* "kara"). Buna ek olarak, başka olumsuz nitelikler de vardır (*skrymir*

“yüksekten atan”, *hrossstjófr* “at hırsızı”). Devlere yakıştırılan olumlu isimler yok denecek kadar azdır. Kozmosun bu devlerine ara sıra arkaik isimler ile de rastlamaktayız.

Bu konuda, Ymir’i Eddik kozmogonisinin en eski dev sayabiliriz. Ymir adı (Eski Hintçe Yama/ Yima ve Latince geminus) “ikiz” kelimesinin ilk anlamına dayanmaktadır ve devin bu ismi, aynı zamanda kendinden sonra tüm varlıkları tek başına yaratışını yansıtmaktadır. “Eddik kozmogoniden” bahsetmemizin nedeni, dünyanın yaratılış öyküsünün, Edda ilahilerindeki (özellikle muhtemelen en eskisi olan Völuspá’daki) Germen kozmogonisinin edebi versiyonu olmasıdır. Fakat bu, bu mitosun “özgün” olmadığı anlamına gelmemektedir; aksine, pagan zamanların sonuna doğru, senkronize edilmesi zor çok çeşitli pagan düşüncesini ele alan edebi bir versiyonla uğraştığımız anlamını taşır. Ayrıca, 1000 ile 1300 yılları arasında, paganizm hakkında fikri ve öncelikleri farklı, birçok yazar tarafından kaleme alınan her bir Edda ilahisinde de, kavram birliği bulunmamaktadır ya da sadece üstünkörü sağlanmıştır. Bu yazarlar, daha eski şiirlerden bildikleri bazı olayları veya konuları yeniden biçimlendirmeye ve bir yandan da şiir halinde düzenlemeye, bazen de sonraki ozanlar için daha geleneksel bir kaynak haline getirmeye çalışmışlardır. Öte yandan, Snorri Sturluson ve Saxo Grammaticus gibi çoktan Hristiyan olan birçok Edda yazarı ve mitografin, insanlara yaşamla başa çıkabilmeleri için tanrı ve yaşayan bir din aktarma kaygısı gütmüyordu. Hristiyanlaşma sürecinde, mitolojinin ikincil varlıklarına karşı ise yeni bir bakış açısı gelişmiştir. Çünkü, tinsel varlık inancı, bu süreci tanrılara göre daha zararsız bir şekilde atlatmıştır ve bu nedenledir ki, bu varlıklar hakkında -Hristiyanlık kisvesi altında olsa da-daha çok şey öğrenmekteyiz. Öhemeristik yorumlar olmasa da, pagan mitolojisindeki hayvan motifleri de kolaylıkla günümüze aktarılmıştır. Örneğin, Hristiyanlıkta karşılığı olmayan Midgard yılanı gibi motiflere teoloji yoluyla saldırmak yerine, bu tür motifler kocakarı hikayeleri olarak kabul edilmiştir.

Eddik kozmogoniye göre, yaşamın başlangıcı dev Ymir’e dayanır. Bu yüzden, Völuspá şiirinin farklı versiyonlarında

evrenin oluşumu iki şekilde aktarılır: “Ymir’in yaşadığı kadim zamanda, ne gök ne de yer vardı”, ya da “kadim zaman hiçbir şeyin olmadığı, ne göğün ne de yerin olduğu”. İkinci biçim, eski İskandinav şiiri *Völuspá* (olasılıkla MS 1000 civarı) yanı sıra, MS 9. yüzyılda yazılmış, kafiye düzeni ve içerik bakımından eskiliğine şüphe olmayan Wessobrunner Duası’nda da (Eski Yüksek Almanca) bulunmaktadır. Benzer biçimler eski Sakson Heliand’ında, Eski İngilizce metinlerde, Edda şiiri *Oddrúnargrátr*’da, İsveç’teki Skarpåker Runik taşında ve Danimarkalı Ribe’nin Runik değneğinde de bulunabilmektedir.

Völuspá, dev Ymir’den sonra, ilk tanrıları temsil eden Burr adında birinin oğullarından bahsetmektedir.¹ Bu tanrılar (Snorri’deki gibi belki Odin, Víli ve Vé) Ymir’i öldürür ve onun bedeninden dünyayı yaratır. Bu tasavvur, aynı zamanda gökyüzünü “Ymir’in başı”, denizi ise “Ymir’in kanı” olarak tanımlayan 10. ve 11. yüzyıl Skaldlarında da görülmektedir. Bu inanışa göre doğa, her şeyin ondan yaratıldığı bu devin bedenidir; ilk devler -Burr dahil- kozmosta tanrılardan da yaşlıdırlar. Aynı zamanda, tanrılarla devler arasındaki mücadele sırasında, tanrıların (Mímir veya Vafþrúðnir gibi) ele geçirdiği bilgiye de sahiptirler. Genealojiye göre, insan soyu gibi kralların soyu tanrılar da bilge devlerden gelmektedir. Norveç’in mitolojik soy ağacına göre (*Hversu Nóregr byggðist*, Norveç’e nasıl yerleşildi?) Fornjótr adlı dev, soyun atasıdır. Diğer isimlerin tümü, Orta Çağ’ın parlak dönemine ait kurgulardır. Edda yazarlarının pagan mitolojisini derledikleri sırada bilgiyle doldurdıkları dörtlükleri, “bilge dev” düşüncesinin ortaya çıkmasına ve devlerin kozmogoninin kaynağı haline gelmesine yol açmıştır (*Vafþrúðismál*’daki gibi).

Devler, mitolojideki bilge özellikleri yanı sıra, Orta Çağ İskandinav edebiyatındaki kahramanların da en önemli yardımcılarıdır. Örneğin, cinselliği simgeleyen dişi devlerde, anaç bir yardımcı ve sevgili olmak üzere iki özellik bir arada görülmektedir. Elbette, bu motif yüksek ve geç Orta

¹ Fakat, Snorri’nin Edda’sında ise Ymir ile Burr arasına Buri adında bir figür daha eklenmiştir.

Çağ'ın epik destanlarında uzun süre edebi bir basmakalıp halini korur. Fakat bu destanlarda -oynadıkları rol merak uyandıracak kadar- sık yer alırlar. Bunun olası yanıtlarından biri, son araştırmalara göre Sami kökenli halka (Laponlar) (kuzeyde ve dağlık bölgelerdeki Norveç nüfusuna) Eski İskandinavcada *rísi* veya *halfrísi* adı verilmesiyle ilgili olabilir. *Rísi* ve Sami sözcüklerinin İskandinavca karışıklığı², göçebe Samilerin olasılıkla Germen köylüsüne ait toprakların dışında konaklamalarıyla ilişkilidir. Burada bahsedilen yer Midgard adı verilen, "sınırsız" Utgard'dır. Utgard'ın tipik sakinleri, bilinmez bir âlemde yaşayan devlerdir; aynı zamanda tanrı ve insanlar için gizli bir tehdittirler. Yabancılarla karşı düşmanlığın sürekli oluşuna rağmen, Samiler ve Norveç'in erken Orta Çağ'daki Germen halkları arasında yoğun biçimde ticari ve kültürel ilişkiler kurulmuştur. Karma evlilikler ve kimi zaman da Norveçli çocukların Samiler tarafından büyütülmesi, bu ilişkilerin bir sonucudur. En belirgin örneği, Samiler ile birkaç yıl geçirmiş olan 9. yüzyılda yaşamış Norveçli kraliyet elçisi Kral Harald Schönhaar'dır. Ayrıca onun da daha sonra güzel ama büyücü bir Sami kızına kapıldığı anlatılmaktadır. Ancak, Samilerle ilgili, Kral Harald Schönhaar gibi kişilerden edinilen bilgiler, diğer Norveçliler tarafından genellikle büyüyü çağrıştıran ve ek bir bilgi olarak algılanmıştır.

Devler ile ilgili, *Rísi* (Almanca Riese) gibi Thurs (þurs), Troll (trol) ve daha tarafsız jötunn gibi isimleri de içine alan terminoloji yelpazesi, devlerin, işlevlerine göre sınıflandırılmasında sınırlı ölçüde yardımcıdır. Thurs ve Troll'e olumsuz anlam yüklenmiş ve geç Orta Çağ edebiyatında da (günümüzdeki popüler inanışın aksine), Troll devleri için kullanılan olumsuz bir kelime halini almıştır. Troller, daha sonra orta ve yüksek Orta Çağ edebiyatında Alman halk masalları ve efsanelerinden tanıdığımızın aksine kötü, çirkin ve aptal karakterlere dönüşmüştür; ancak İskandinav kaynaklarında, devler ile troller arasında herhangi bir temel fark görülmez. Eski İskandinavcadaki jötunn (Eski İngilizcede eoten) nötr, hatta belki olumlu bir anlama sahiptir. Jötunn,

2 Samilerde de Finlerdeki gibi şaman ayinleri vardır ve bu nedenle büyücü olarak adlandırılmaları ihtimali yüksektir.

ilk devlere verilen addır, çünkü 10. yüzyılın ozanlarının kozmos ilgili şiirlerinde jötunn terimi ilk dev Ymir'in yerine geçebilmektedir. Buna karşın Thurs, açıkça olumsuz bir anlama sahiptir. Bu isme ait runiğin, zararlı büyüde (özellikle kadınlara karşı) kullanıldığı birkaç kez kanıtlanmıştır ve bu nedenle Thurslar, gücü pagan zamanlara kadar uzanan ve edebiyatta da bu yönleriyle tasvir edilen, büyücü ve kötü niyetli varlıklar olarak tanımlanır.

Kaynaklar, cüceler hakkında devler kadar geniş bir bilgiye sahip değildir; insanlar ve tanrılarla birlikte onlar da kozmosun katmanlarında daha sonra gelirler ve dünyanın kendisi gibi, dev Ymir'in gövdesinden yaratılmışlardır. Boylarından hiç bahsedilmeyen, ancak yalnızca dağlık ve kayalık alanlarda yeraltında yaşadıkları bildirilen cüceler, Germen mitolojisinin usta demirci ve zanaatkârlarıdır. Çoğu tanrının atribüsünü usta cüceler yaptırdığı her ne kadar Orta Çağ'ın olgun evresinde eklenmiş bir özellik olsa da, cüceleri Skaldenmet mitosundaki üreticiler olarak zaten tanıyoruz ve birçok isim de cücelerin ustalıklarını ortaya koymaktadır. Devler gibi, cücelerin de çoğu özelliğini isimleri niteler. Edda ilahilerinde (*Völuspá*'da da) ve yüksek Orta Çağ'da 100'den fazla cüce ismi listelenmiştir. Bu isimlerde cüceler birer zanaatkâr olarak sunulmaktadır; kullandıkları aletlere (*Fíli* "Törpü") ya da becerilerine göre (*næfi* / *Næfr* "hünerli", *hánarr* / *hánarr* "zanaatkâr") verilen takma adlarla karşımıza çıkmaktadır.

Cüce isimlerinin birçoğu, onların aynı zamanda geceleri yeraltında yaşadıkları ve çoğunlukla görünmez oluşlarıyla ilgilidir. Bu durum ise Edda ilahisi *Alvíssmál*'de olduğu gibi Orta Çağ halk inancıyla doğrulanmaktadır; bu Edda'da çok bilge bir cüce, güneş doğana ve kendisi güneş tarafından taşlaştırılana kadar konuşur ve cevaplar verir. Her ne kadar şaşırtıcıysa da cücelere "bilge" anlamı da yüklenmiştir. Örneğin oldukça geç Edda ilahisinde anlatılan bir bilgi yarışmasında *ffölsviğr* "çok bilge olan" veya *rágsviğr* "akıl hocası" gibi yakıştırmalarla anılırlar. Cücelerin bir diğer özelliği de savaşçı oluşlarıdır ve bu özellik, onların *thráinn* "tehditkâr" ve *thrasir* "kızgın" gibi isimlerine de yansımaktadır.

Völuspá'da da karışıklığa yol açan sıfatlar arasında *eikinsk-jaldi* "meşe kalkanlı" yakıştırmaları yer alır. Halk inancında ise cücelerin, dağların becerikli ve enerjik sakinleri olarak görüldükleri (örneğin, Eski İskandinavcada *dvergmál* "yan-kı") veya onlara daha olumsuz anlamlar yüklendiği çok açık değildir. Norveççe "cüce atışı" (bir hayvan salgını için) anlamına gelen *dvergskot* gibi hastalık isimleri bu tür olumsuz anlamlara işaret etmekte ve Hristiyanlıkta onları artık hastalığa neden olan Elflere yaklaştırmaktadır. Cüceler, pagan döneminin sonundan itibaren kozmolojik işlevlere sahip olmuşlardır; Ymir'in başından meydana gelen gök kubbenin taşıyıcısı dört cücedir. Antik örneklerinden uyarlanan bir Snorri eserine benzeyen bu kurgu, görünüşe göre 10. yüzyılın Skaldik bir dolaylamasında (Kenning) belgelenmiştir ve bu nedenle kısmen geç dönem kozmos mitoslarına dayanmaktadır. Devlerin çift cinsiyetli atalarına ve edebi metinlerdeki dişi dev motifine karşın, cücelerde benzer roller yoktur ve muhtemelen bu nedenle dişi cüce kavramına gerek duyulmamıştır.

Kaynaklar, pagan düşüncesine ait somut bir cüce imajı çizmemektedir. Bu imaj günümüz halk öykülerine yakın Hristiyan-Orta Çağ geleneğinde biçim almıştır. Bu nedenle de cüce inancının arkaik kökeni konusunda sadece olasılıklarla yetinmekteyiz

Elfler'de de durum daha iyi değildir; onlar da Edda ilahilerinde erkeklerden, devlerden, tanrılardan oldukça farklı bir "ırk" olarak ele alınmaktadır, ancak özelliklerinin ne olduğu konusu, cücelerdekinden daha az anlaşılırdır. Orta Çağ'da ise, elf inancı, eski Hristiyanlığın şeytanlarla bakışı çerçevesinde önemli ölçüde değişmiştir. Öyle ki Orta Çağ halkı, elfleri şeytana eşdeğer ve bilhassa tehdit edici patojenler olarak görmektedir. Bu inanç, Yeni İzlandaca'da *álfaskot* "lumbago" terimiyle ifade edilmektedir ve Eski İngilizcedeki karşılığı *ylfa gescot* "lumbago" kelimesidir. Uppsala el yazmalarındaki büyü formülüne ilştirilen bir yorum, bu şeytanlara karşı özellikle kurşun amuletlerle (muska) korunmaya çalışıldığını bildirmektedir: *contra elphos hoc in plumbo scribe* "Elflere karşı bunu kurşun üzerine

yazınız". Norveç'te, 14. yüzyıldan kalma bir Runik değnek, aralarında elflerin en zararsız gibi görüldüğü Thursenler, Troller ve Elflere karşı koruyucu tılsımlara değinen bir formül içermektedir. Büyü formüllerinin, Elflerin yanı sıra dişi Elflere karşı da etkin olması gerektiği belirtilmektedir. Elflerle şeytanların özdeşleştirilmesi, Snorri Sturluson'un bu varlıklara ait mitolojik olayları halk inancıyla uyumlu hale getirme çabasında da görülür. Sturluson, adlarını kendi koyduğu üç Elf grubunu sistematize eder: *ljósálfar* "ışık Elfleri" (melekler?), *dökkálfar* "karanlık Elfler" (şeytanlar?) ve cücelerle özdeşleştirip, yeraltında yaşadıklarını belirttiği *svartálfar* "siyah Elfler". Bu ayrım, Snorri'nin de bildiği, Elflerin eski rolüyle uyuşmayan geç bir kurgudur. Snorri, bazı Edda ilahilerindeki kafiye (Alben ve Asen) "Elfler ve Assir" formülünü biliyor olmalıydı. Bu formül, Elfleri Orta Çağ'da şeytanlardan tamamen farklı bir mitolojik varlığa bürümektedir ve *Hávamál*'daki varlıkların Elfler, cüceler ve Assirlere bölünmesi, bunların daha eski bir mitolojik grup olduğu anlamına gelebilir. Norveç kraliyet soyağaçlarında korunan efsanevi ataların isimleri, bu konuda bilgilendiricidir: Álf, Álfgeirr, Gandálf ve Álfhild. Bu isimler, olumsuz anlama sahip değildir, aksine, ataların mitoloji dünyasındaki derecesini göstermektedirler. Bu, aynı zamanda halkın ölümünden sonra uğruna kurbanlar sunacak kadar ülkesini bolluk içinde yöneten efsanevi Norveç kralı Óláfr Guðrøðarson'a verilen *Geistaðaálf* "Geirstad Elfi" isim için de geçerlidir. Elflerde, onları cüceler ve devler gibi diğer mitolojik varlıklardan ayıran başka kurban sunuları da bilinmektedir. Böyle bir Elf kurbanından (*álfablót*), skald Sigvatr'ın İsveç'e yaptığı bir geziyle ilgili 1018 yılına ait bir şiirde bahsedilmektedir. Bu dönemde, Skaldlar İsveç pagan geleneklerini henüz şeytanlaştırmadığından (daha sonra oldukça yaygın hale gelmiştir), bu tür bir açıklamada bu kurban geleneğine dair doğruluk payı olabilir. Elfler başlangıçta saygı duyulan varlıklardı ve Eski İngilizcede *ælfsciene* "bir Elf kadar güzel" ve "parlak yaratık" (Latince *albus* "beyaz") ifadeleri, onların bu olumlu yönleriyle ilişkilidir. Elflerin mitolojik veya efsanevi ataların isimleriyle adlandırılması, belki de atalarına taptıklarını, bir başka deyişle ölümlerden bereket dilediklerini

göstermektedir (Óláfr Geirstaðaálfr'de olduğu gibi). Pagan ölümleri, Hristiyanlığın, dini çıkarlar adına kullanabileceği ve saygı objesi haline getireceği bir konu olmadığından, ölenlerin ruhuna tapma, Elferin Orta Çağ'da şeytanlaştırılmalarının yolunu açmıştır.

Eski İngilizce metinler, Elflerin yaşadıkları yerlere göre isimlendirildiğini göstermektedir. Örneğin *bergælf* "Dağ Elfi", *feldælf* "Tarla Elfi", *wæterælf* "Su Elfi" gibi. Bu yerler bereketle ilgili işlevlerini veya en azından orman perileri olarak yorumlandıklarını göstermektedir ve ölüye tapma ile çelişmez. Bununla birlikte, Elf kavramının Anglosaksonca'daki çeşitli anlamları, Orta Çağ'ın başlarında gelişmiştir. Şeytanlaştırma eğiliminden uzak bu gelişim sayesinde, Elfler, Orta Çağ'ın sonlarına kadar iyi varlıklar olarak görülmektedir. Elflere olumlu bakış, geç dönemlerde İngilizce üzerinden kıtaya geri döner. Shakespeare'den Tolkien'e kadar sayısız şiir uyarlaması, Elflerin, son iki yüzyılda Almanya ve İskandinavya'da da batıl olarak yerleşmiş, Orta Çağ'daki tehditkâr tin imajını tamamen bastırmıştır.

Tinsel varlıkları ve atalarını kavramanın diğer biçimleri, önceki bölümde Fylgjen ve Disler ile tartışılmış, Fylgjenlerin aynı zamanda Landvættir ile olan yakın bağlantıları da ele alınmıştı. Modern zamanların batıl inancına göre, bunların daha çok mitolojideki ikincil varlıklarla, özellikle de bugün İskandinavya'daki *huldrefolk*'unda karıştırıldıkları cüceler ve Eflerle daha çok ilgisi olduğu görünmektedir (ve son zamanlarda, özellikle Norveç turizm endüstrisi tarafından, yanlışlıkla trol olarak adlandırıldılar). Ancak Disler ve Elfler gibi Landvættir de, doğadaki cücelerden ziyade ataların ruhlarıyla ilgilidir.

Mitolojideki bu ikincil varlıkların insansı türlerine ek olarak, Germen dini aynı zamanda bir dizi zoomorfik varlıklar da içerir fakat evreni tehdit eden ölüm ötesi canavarlar ve tanrıların hayvansı özellikleri arasında bir ayrım yapılabilir. İkinci gruba yaban domuzu oluşturmaktadır. Yaban domuzu, Germen dininde de yer olan en eski hayvandır ve yukarıda sözü edilen Freyr'in bir atribüsüdür. Aynı zamanda Kavimler Göçü dönemine ait yaban domuzu biçimindeki

altın varaklar adak hediyeleri olabilir. Yaban domuzu motifi, İsveç'in kraliyet ailesin gücünü simeleyen miğferlerde ve halkalarda kullanılmıştır. Bu nedenle, domuz kurbanının arkeoloji yoluyla kanıtlanamamış oluşu dikkat çekicidir. Öte yandan, Germenlerde at kurbanının yaygınlığına karşın, bu kurban motifi, Odin'in atı dışında mitolojide pek rol oynamamıştır. Aynı durum sığırlar için de geçerlidir. Thor'un iki keşisinden daha önce bahsedilmişti (keçilerin tanrısı), ancak burada katliam ve diriliş mitosunun kalıntıları eski bir kurban törenine işaret ediyor gibi görünmektedir. Kuşların, tanrının yoldaşı olduğu fikri de Kavimler Göçü zamanına kadar uzanmaktadır (Odin'in kargaları). Bunun sebebi ise, günümüzde genellikle "Brakteatlar" üzerindeki Odin ile özdeşleştirilen tanrıya eşlik eden iki kuştur. Kılıç kılıfları üzerindeki Merovenj üslubu levhalarda da, iki kuşun eşlik ettiği, çoğunlukla Odinle bir tutulan bir atlı betimlenmiştir. Tanrıların hayvan yoldaşları, ne mitolojiyle ilgili metinlerde ne de ikonografik bakımdan ölümsüz canavarlar kadar önemli bir rol oynamazlar. Fenrir Kurdu, Ragnarök'ün sonunda (tanrıların son hükmü) serbest bırakılacağı ve dünyayı serbestçe dolaşacağı ve nihayetinde güneşi yutacağı inancından ötürü dünyanın sonunu temsil etmektedir. Fenrir adı 10. yüzyıl gibi erken bir dönemde *Hákonarmál*'da geçse de, bu mitolojik canavarın başka isimleri de olabilir. *Völuspá*, Garmr adlı bir köpekten (?) bahsederken, Snorri'de de Mánagarmr ("Ay-Garmr") ismi geçmektedir (olasılıkla ayı da yutacağı için). Esaret ya da daha doğrusu esaretten kurtuluş, daha önce bahsedilen *Hákonarmál*'da da aktarılır. Northumbria'daki Ovington Taşı örneğindeki gibi, Anglosakson heykellerinde güneşin yutulduğunu da bilmekteyiz. Kılıç, 10. yüzyılda skald Eyvind'in de anlattığı gibi, tanrılar tarafından kurdu esir alabilmek için kullanılan bir tasma olarak Gosforth Haçı'nda (ayrıca Northumbria) görülmektedir. Man Adası'ndan 10. yüzyıla ait Thorvald Haçı'nda ise, bir adamı yiyen kocaman bir kurt (Odin?) betimlenmiştir.

Midgard yılanı ile ilgili bilgiler daha fazladır. Bunlar, yukarıda ele aldığımız Thor'un balık avı mitosu dışında, farklı öykülerin betimlendiği ve pagan gelenekteki birkaç plastik eseri kapsar. Northumbria'daki Anglosakson Escom Kilise-

si'ndeki bir güneş saati, dünyayı bir yılan gibi bir çember içinde (yarı çevrili olarak) göstermektedir. Fenris kurdunun aksine, Midgard yılanı dünyanın sonunu simgeler ve kalıcı bir tehdit olarak kabul edilmektedir. Bunun sebebi ise Midgard'ın depremlerden sorumlu tutulmasıdır. Bu, Almanya'daki Orta Çağ metinlerinde aktarılır ve hatta 14. yüzyılda Güney Alman din adamı Konrad von Megenberg, dünyayı çevreleyen ve depreme neden olan bir "dev balığın" hikâyesinden söz etmektedir.

Bu nedenle, çeşitli yeni yorumlara ve yeniden adlandırmalara rağmen,³mitolojideki bu yaratıkların Hristiyanlaşmadan daha az etkilendiği ve tanrılardan daha uzun süre hayatta kaldıkları ortaya çıkmıştır. Fenris kurdu ve Midgard yılanı, Hristiyanlarca şeytan olarak yeniden yorumlanmıştır. Bu canavarları ise İsa yenecektir. (pagan tanrılarının aksine). Yeni dinin bu tür yorumları, gerek bu pagan öykülerinin ve gerekse mitolojik varlıkların günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

3 Konrad von Megenberg'in *Fisch Celebrant* adlı eserindeki dev balığın Midgard yılanı olduğu ilk bakışta anlaşılmaz.

VI. BÜYÜ

Hristiyanlıkla birlikte, misyonerler ile kiliselerin baş aktörleri, şeytan ve cinleri çağırdığı gerekçesiyle Germenlerin büyü ya da benzeri uygulamalarını aşağılar ve kınarlar. Büyülerle ilgili en kapsamlı bilgi, güneydeki Germenlerin uygulamalarıdır ve bunların tümü Hristiyanlığın kabul edildiği sıralara ait olduğundan, paganizm dönemine dair birincil öneme sahiptir.

MS 8. yüzyılda, Bonifatius ve Saksonların din değiştirdiği evredeki halefleri, Hessen, Friesen ve Bavyeradaki misyonerlik faaliyetleri sırasında büyüünün çok yaygın olduğunu fark etmişlerdir. Kral Şarlman, yaklaşık 782 yılında Saksonların tamamen boyun eğdiklerini ilan ettiği kararnamesinde (*Capitulatio de partibus Saxoniae* § 6), büyücülüğü suç sayar ve dahası topluma zarar verebilecek büyüye ve cadılara inanmaya ölüm cezası getirir: “Her kim şeytan tarafından baştan çıkarılır, pagan geleneklerine, herhangi bir erkeğin ya da kadının cadı veya canavar olduğuna inanır, bu yüzden onları yakar ve etini yer veya başkalarına verirse, ölüm cezasına çarptırılacaktır”.

Bu tür sert açıklamaların sebepsiz olmadığı kesindir, ancak misyonerlerin büyü konusundaki ayrıntılı yorumlarında şüphe uyandıran bir nokta vardır. Bunun nedeni de, Anglosakson ve İrlandalı-İskoç rahiplerin, insanların kurtuluşu konusunda hedeflerinin ne kadar ötesine gittiklerini bilmememizdir. Büyü kitaplarından bilinen, ancak Germenlerce uygulanmayan büyü faaliyetlerinin de yasaklandığı oldukça mümkündür. Bilhassa Kilise, her bir Germen kabilisi ve özel uygulamalarını gözetmeksizin, putlara tapmayı kınamak için sürekli benzer ifadeler kullanmış olabilir. Bununla birlikte, en erken dönemlerdeki büyü geleneği konusunda dolaylı kaynak niteliğindeki arkeolojik buluntulara da gerek duyulmaktadır. Bunlar, örneğin muska inancı

hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır: İsa'nın doğumundan önceki ve sonraki yüzyıllarda, daha çok doğal maddeler ve mineraller amulet olarak kullanılmıştır. Bunların asıl işlevleri konusunda çok az şey biliyoruz. Kavimleri Göçü döneminde ise, Germen bölgesinin büyük bölümü ile, güney İskandinavya, İngiltere ve Almanya'da Roma örneklerine öykünen küçük altın madalyonlara (Brakteatlar) doğru bir eğilim görülmektedir (bkz. 2. Bölüm). Çok yaygın olan bu amuletler, yalnızca şans objesi ya da kötülüğü def eden muskalar değildir, aynı zamanda belirli bir tanrıyla bağlantıyı simgelerler. Ancak, madalyonların üçte biri üzerinde yer alan Runik yazıtlarda bu tanrının adına rastlanmaz. Runik ya da Latince olabilen bu anlamlı sözcükler, tılsımlı sözlerdir. Bunlara örnek olarak özellikle *lafu* (ruh çağırma? tanrı çağırma?), *laukaR* "İyileş(tirme)"(?), *alu* "Koruma" ve *ota* "(esrarlı?) Korku?", ve ayrıca birçok Runik yazıtta bilinen Runik dizinin kısaltması olan *fuþark* gösterilebilir. Bu yazıtlarda, ya kavramın içerdiği anlamın gücü ya da Runik ustasının ilkel yazısı yardımıyla öbür dünyaya dair bir etki yaratma gücü simgelenmiş olmalıdır. 5. ve 6. yüzyıllarda, bu küçük altın madalyonları taşımak (genellikle 3 cm'den küçük çapa sahiptirler), kısa bir süre moda olmuştur ancak kullanımı, pahalı hammaddesi nedeniyle küçük bir üst sınıfla sınırlıdır. Buna ek olarak, günümüzde uzun süredir kullanılan kehribar, hayvan dişleri, saç ve bitkilerden yapılmış amuletler de vardı. Viking Çağı'ndan Orta Çağ'ın sonlarına kadar, kurşun ve bakırdan yapılmış ve Runik yazıtlarla süslenmiş amuletler de bulunmuştur. Üzerlerindeki işaretlerden de anlaşılacağı gibi, özellikle kurşun amuletler, şeytana karşı olasılıkla en etklili gruptu. Amuletlerin başlıca işlevi insanları ve hayvanları şeytanlara karşı korunmaktı. Fakat bunun yanında, aşk büyülerini veya Vargler'e ait (Novgorod yakınlarındaki Gorodishche'de) iki bakır amulette olduğu gibi, çok çeşitli amaçlar için kullanılmışlardır. Kişiye özgü gereksinimlere dair bir diğer örnek: *þarnisk þér eigi úrr* "Er gücün eksilmesin!"

Amuletlerin üzerindeki Runik tılsımlar ve diğer yazıtlar büyü amaçlı olsa da, Runik alfabenin tek başına büyü işlevi yoktur. 1. binyılın ilk yarısına ait en erken Runik yazıtlar da,

büyük ölçüde normal yazı karakterine sahiptir ve amuletin sahibi veya ustasına ait işaretleri içermektedir. Runik yazıtlar yoluyla, mezar hırsızlarına karşı olduğu gibi büyüye yönelik mesajlar da kullanılmıştır. Mezar soyguncularından daha tehlikelisi ise ölülerin kendileriydi ya da daha doğrusu ölümsüzlerdi. Bu yüzden, Kylver'deki 5. yüzyıla ait mezar taşında olduğu gibi, mesaj koruması amacıyla, mezarın içine yazılmıştır. Zelanda'daki Gørlev ve Fyn'deki Nørre Næra'daki Runik taşlarında (her ikisi de 900 civarında) olduğu gibi, mezarı uygun şekilde kullanması için ölen kişiye mesajlar da iliştilmiştir: "Mezarını güle güle kullan!". Runik yazılar başka şekillerde de -sembollerle değil, yazı halinde-büyülü formülü olarak Orta Çağ'ın sonlarına kadar kullanılmıştır. Runik yazılar aşk büyüğü için ağaç yongalarında, şans için zarlarda ve zehirli içeceklere karşı içki kapları üzerinde olmak üzere her türlü nesnede kullanılmıştır. Küçük bakır şeritlerle (koruyucu sihirli formüller), kurşun levhacıklar (özellikle şeytanlara karşı) ve tahta çubuklar (çeşitli hastalıklara karşı) üzerindeki büyüler Orta Çağ'ın sonlarına kadar yaygınlık göstermiştir, ancak Hristiyanlıktaki büyü, kendisinden önceki Yahudi ve Roma geleneğine kadar uzandığı için, bazen "pagan büyüğü" ile "duayı" birbirinden ayırmak zordur.

13. yüzyıl *Egils* Destanı'nda, Norveç kralı ve karısına yapıldığı anlatılan utanç verici büyü (*níð*) ile ilgili pagan dönemine ait kesin kanıt bulunmamaktadır.¹ Öte yandan *níð* kelimesi, Orta Çağ edebiyatında iyi belgelenmiştir. Fakat, utanç verici bir (eşcinsellik) durumla suçlayıcı ve aşağılayıcı edebi bir ifade ile büyü arasında bir anlama sahiptir. *Níð*'in, Viking Çağı Norveç'inde sözlü uygulanan ve zarar verici bir büyü olarak kabul edildiği, Gulafings yasasındaki ağır cezalarla da vurgulanmaktadır ve (en azından bu tür) büyü, sadece misyonerlerce değil, pagan dönemlerde de utanç verici sayılmıştır.

Zarar büyüğü gibi, diğer tüm büyü çeşitlerine ait formüller günümüze ulaşmamıştır. Büyünün uygulandığı durum-

1 Bu destanda, Norveç açıklarında bir adada, ahşap bir direğe at başı bağlandığı ve küfür içeren Runik dörtlüker kazıldığı anlatılmaktadır.

lara, tanrı Odin'in büyü yeteneklerini özetleyen İzlandalı Snorri Sturluson'un (yaklaşık 1230) *Ynglinga destanı* gibi Orta Çağ metinlerinde yer verilmiştir: İnsanların kaderini ve gelecekte olacakları, ölümü, talihsizliği veya hastalığı bilebilir veya akıl sağlığını yok edebilir ve güçten düşürebilir. Bu kara-sanat biçimi için Eski İskandinavcada *seiðr* kelimesi kullanılmıştır. Büyü sözleri, Eddik ilahilerde sıkça geçmese de, bu ilahilerde sözün kendisinden çok büyü nedeninden bahsedilmektedir. Örneğin Edda ilahisi *Hávamál*'deki büyü sözleri yardıma muhtaç olanlar, şifa, düşmanın ilerlemesini önlemek ve silahlarını köreltmek, esaretten kurtarmak ve okları, zehirlenmeleri ve cadı büyülerini savuşturmak, savaşta yenilmez olmak için kullanılmaktadır. Yangından ve fırtınadan korunmak, anlaşmazlıklardan kaçınmak için yapılan büyüler daha olumludur, ancak gerek ölüm ve gerekse aşk büyüsü (ölüleri konuşTURARAK gelecekte haberdar olmak), özellikle genç İskandinav kilisesi tarafından kınanması gereken büyü biçimleri olarak kabul edilmiştir.

Manastır el yazmalarının kenarlarına rastgele ilıştırılmış notlar, yararlı oldukları düşüncesiyle aktarılan tılsımlı sözlerdir. Bunlar, insan ve hayvanlar için şifa ya da kurtuluş büyüsüdür. Bu uygulamanın en tanınmış örneği, birinci Merseburg büyüsüdür. 10. yüzyılda kaleme alınan bu büyüde, bilge kadınların (idisi, olasılıkla Disler) görevi zincirlerden kurtarmaktır (4. Bölüm). Bu büyü, savaş esirlerinin sıkça köleleştirildiği Merovenj ve Karolenj dönemlerinde büyük önem taşımaktaydı.

Wotan'ın topal bir atı başarıyla iyileştirdiğini aktaran ikinci Meseburg büyüsü, atlara uygulanan şifa büyüsünün yaygınlığını göstermektedir. At hummasına (10. Yüzyıl) karşı etkili olan, Eski Yüksek Almancadaki tılsımlı sözler ("Spurihalz") de bu tür büyülere örnektir; üstelik Hristiyanların dini giysilerinde bir "dua" halini almış ve bu yolla aktarılmıştır. Yaralanma, bronşit, göz hastalıkları ve barsak kurtlarına karşı bu ve benzeri dualarda, Merseburg büyüsündeki tanrıların yerini şifa dağıtan İsa ve azizler alır. Kutsamanın "veterinerlik" boyutuna baktığımızda, bişof Burchard von Worms, 1000 yılı civarına ait günah çıkarma

listesine (*poenitentiale*) amuletleri de (ligamenta) eklemek zorunda kalmıştır. Hastalıklardan korunmaları için hayvanların boğazına takılan bu amuletler, bişofa göre Hristiyan adetlerine uygun değildi.

“Dua” ile iyileştirme yönteminde, hastalık, tanrı sözü ya da tılsımlı sözler yoluyla başka bir şeye dönüştürülerek vücuttan defediliyordu. Örneğin 9. yüzyıla ait bir duada “kurt”, kemik iliğinden damara, oradan ete, etten deriye ve oradan da demir bir oka geçmektedir (Eski Yüksek Almancada Tegernsee Wurm adlı dua). Bu şifa türünün somut kanıtları, Avrupa’nın büyük bölümünde saptanan delikli taşlardır. Kaya deliklerinin hastalıktan kurtardığı ve doğurganlığı arttırdığı inancı Germenlerde de vardır ve Hristiyanlaştırılan Anglosaksonlar tarafından “ağaca ve taşla tapma, çocukların toprakta sürüklenmesi gibi şeytani işler”² yasaklanmıştır.

Misyonerler, Germenlerin hristiyanlaşma sürecinde, kadim halkların tümünde yaygın bir gelenek olan kehanet ve falı, kilisenin sadece hafif cezalar uyguladığı mistik tıbbı kıyasla çok daha fazla hurafe sayarlar. Fakat bu mistik uygulamaların halk tıbbından kesin ayrımı zordur. Şarlman’ın, 8. yüzyılın sonundaki Saksonya misyonu zamanına ait *Indiculus superstitionum et paganiarum*, günümüze ne yazık ki yalnızca bölüm başlıkları ulaşmış pagan uygulamaları ve hurafelerin bir listesidir ve bu listede aynı zamanda kehanet eğilimine defalarca değinilmektedir: “12. Bölüm: Büyü Üzerine; 13. Bölüm: Kuş, At, Sığır Dışkısı ve Hapşırık Falı Üzerine; 14. Bölüm: Falcılık ve Diğerleri Üzerine”. MS 742 yılında kurulan Aziz Bonifacius’un Alman reform konseyi de, pagan sapkınlığı arasında falcılığı öne çıkarır:

Ayrıca, tüzüklere göre, Tanrı kullarının putperest bir şey yapmaması; ister ölüye kurban sunusu olsun, ister (çekilişle) kadar yorumlama, büyücülük, muska, falcılık, büyü sözleri olsun veya ister azizlerin adına kilisede pagan adetince kurban sunan ve bu yolla tanrının gazabına uğrayan budalalar olsun veya Tanrıya meydan okuyan, Niedfyor dedikleri ateşe kurban sunusu olsun; kısacası, halkın paganlığın tüm pisliğinden

2 Bu yasaklar, 10. yüzyılın ortalarından sonra düzenlenen kilise kanunları, *Canones Edgar*, içinde yer almaktadır. (ed.n.)

iğrenerek temizlenmesi, kilisenin koruyucusu olan kontun da yardımıyla piskoposluklardaki tüm piskoposların sorumluluğudur.

Bu hükümlerle, misyonerler, dinde bilhassa “Losdeuterei” (çekilişe dayalı kader yorumlama) ve kehanetin önemli bir rol oynadığı kınanmaya açık Roma geleneklerini amaçlamış ve Germenler için yasak getirmiş olabilirler. Ancak Hristiyanlık döneminde yazılan Edda ilahileri (*Baldurs draumar* 4; *Grógaldur* 1) ve hatta İskandinav tarihçiliği (Saxo Grammaticus, *Gesta Danorum* I, 22), fal ve ruh çağırmaya olan düşkünlüğün devam ettiğini gösterir. Bu tür adetlerden ötürü Hristiyanları kınayan Thietmar von Merseburg (MS 1000 civarı), Hristiyan İngilizler ve pagan Danimarkalılar arasındaki bir çatışmada, Hristiyanlara şunu söyler: Vikinglerin aksine, “Kutsal yazılar kadere veya şansa inanmamızı yasaklıyor” (*Chronicon*, VII, 41). Adam von Bremen, 1070’de Norveç’te neredeyse bir aziz olarak kabul edilen “Birinci Olaf” (Olaf Tryggvason) hakkında olumsuz ifadeler kullanarak ve bilhassa postasi ve kehanet başta olmak üzere diğer birçok konuda suçlamıştır: “Bazıları [...] onun Hristiyanlığı tekrar terk ettiğini söylüyor; ancak herkes bize işaret yorumlamayı bildiğini, şansa inandığını ve tüm umutlarını kuş işaretlerine bağladığını garanti ediyor.” (*Gesta Hammurgensis ecclesiae pontificum* II, 38). Böylece dini açıdan hakkında hüküm verilmiştir. Genel olarak, İskandinavya’daki münferit yerlerin yasaları, uzun bir süre fal bakmanın yasaklanmasına yönelmiştir; Bu yerlerdeki en kötü uygulamalardan biri, bazı kaynaklarda “dışarıda oturmak” olarak adlandıran *útiseti*’dir. *Útiseta*, bir dizi kaynakta geceleri hâlâ kanlı bir inek derisinin üzerinde oturarak ruh çağırma (belki de şeytanlar?) olarak tanımlanmaktadır. *Útiseta* adedinin, İskandinavya dışında da görüldüğünü, Burchard von Worms *Poenitentiale* adlı eserindeki şu soruyla gözler önüne serer: “Yoksa geleceğini orada öğrenmek için azap yolunda boğa derisine mi oturdun?”

Eski İskandinav kaynaklarında, kehanetlerde bulunanlar *spákona* veya *spámaðr* gibi isimlerle anılmaktadır. Bu da Hristiyanlıktaki “cadı” ve “büyücü” gibi ifadelerin karşılığı olabilir. Orta Çağ’ın İzlanda destan edebiyatında, *spákona/spámaðr* farklı biçimlerde betimlenmektedir ve son derece

zararlı cadılarla büyücülerden, başta kadınlar olmak üzere gelecekte haber veren ehli insanlara kadar uzanmaktadır. Fal bakmaya dair en ayrıntılı açıklama *Eiríks saga rauða* adlı destanda yer alır (4. bölüm). Bu destanda, Grönlandlı yaşlı kâhin Thorbjörg Lítillvölva'nın, kıtlık sırasında fal baktığı ve kıtlığın ne kadar süreceğini ruhlardan öğrenmek için Hristiyan bir kadına büyüleri bir şarkı söylediği anlatılmaktadır. Hikayenin tamamı 13. yüzyılda yazılmış ve fevkâlade bir şekilde süslenmiştir. Diğer yandan, bu hikaye, Hristiyanlık dönemi İzlanda'sında da bu tür pagan geleneklerinin süregeldiğini göstermektedir.

Falcılarla ilgili bu tür Hristiyan tasvirler, bilgi kaynağı bakımından pek önem taşımaz. Çünkü *Eiríks saga rauða*'daki falcının dış görünüşüne ait (asa, beyaz kedi tüyünden siyah kuzu başlık, cam boncuklar, deri heybe içinde muska gibi) detaylı tasviri, Viking Çağı falcılarından ziyade Orta Çağ Sami şamanlarını anımsatmaktadır. Bu geç dönem kaynakları, cadı ve falcıların yanı sıra; tanrılar dünyasının sözcüsü, öte dünya ve gelecekte haber veren kâhin Völva'nın -her ne kadar kültü yoksa da- son derece saygın rolünü de beraberinde aktarırlar.

Tacitus, Edda ilahilerinden yaklaşık 1000 yıl önce, Germanlerin falcıları yanı sıra kâhinlerinden de bahsetmektedir. Geleceği görmeye yönelik bu her iki German adeti yoluyla Germanler ile saygın Romalılar karşılaştırılsa da, falcılık tarafsız ve oldukça olumlu bir biçimde sunulmaktadır. Bunun sebebi, falcılığın, muhtemelen Tacitus zamanında Roma'da artık ciddiye alınmayan augurların³ uygulamalarından çok fazla farklı olmadıklarıdır (*Germania*, 10):

Hiç kimse alametlere ve kehanetlerine onun kadar ilgi göstermiyor. Kura çekme işlemi basittir: Meyve veren bir ağaçtan kesilmiş bir dalı küçük parçalara ayırırsınız ve belirli sembollerle bunları düzensiz ve rastgele bir şekilde beyaz bir bez üzerine dağıtırsınız.

Öte yandan, German kâhinlerinden büyük bir saygıyla bahseder (*Germania*, 8):

3 Antik Roma'da kuşların uçuşu ve ötüşüne göre kehanette bulunan, Roma siyasetinde etkin rahipler.

Germenler, kadınlarda kutsal ve ilahi bir şey olduğuna bile inanıyor. Bu nedenle kadınların tavsiyelerini dinlerler ve kararlarına uyarlar. Tanrılaştırılmış Vespasia zamanında, Velede'nin birçok kişi tarafından uzunca bir süre tanrı gibi görüldüğünü ve uzun zaman önce Albruna'ya ve diğer bazı kadınlara tapıldığını, ancak boyun eğmeden ve sanki onlardan tanrıçalar yaratmak zorunda kalmışlar gibi, ibadet ettiklerini gördük.

Tacitus, burada, gelecekte haber veren falcılara tapan Germenlerle, Geç Antik Dönem'deki imparatorluk üyelerini tanrılaştırma geleneğini karşılaştırmaktadır. Tarihçinin bu eserinde de sıklıkla gördüğümüz gibi (*Historiae* 4 ve 5), Tacitus bu falcılar hakkında etraflı bilgiye sahipti. Çünkü Roma ile Germenler arasındaki savaşlarda, kâhinlerin dini ve siyasi rolü azımsanmayacak ölçüdeydi. Bu savaşlar sırasında, Germen komutanlarının en uygun saldırı anını danıştığı kâhinlere, Romalı komutanlar rüşvet vermeye çalışmıştır. Günümüze Roma tarihçileri sayesinde ulaşan Germen kâhinlerinin isimleri, Norsçadaki *völva* gibi, aynı zamanda falcıların "asa taşıyan" özelliklerine (Waluburg) ya da büyüyle olan genel ilişkilerine işaret etmektedir (Ganna, Gambara). Romalıların, kâhinlerin siyasi gücünü küçümsemedikleri, kimi kâhinlerin Güney İtalya'ya (Velede, Ganna) ve hatta Mısır'a (Waluburg) sürüldükleri gerçeğinden anlaşılmaktadır ve buna dair bir dizi kanıt bulunmaktadır. Olasılıkla, eski Germen kâhinlerinin büyüyle doğrudan ilgisi yoktu. Kehanet ile büyü arasında ilk olarak Orta Çağ'da bağlantı kurulmuştur ancak Völva, "bilge kâhin" rolüyle edebiyattaki yerini korumuştur.

VII. ÖLÜLER, ÖLÜMSÜZLER VE HEL KRALLIĞI

Eski Germanlerin ölümden sonraki yaşama dair fikirleri, çağdaşlarınca da kesinlikle tutarsızdı ve tatmin edici değildi. Hristiyanlık, bilhassa bu durum sayesinde cazip bir seçenek haline gelmiştir. Ancak, elimizde, 1. binin sonundaki Viking Çağı'ndan itibaren, ölümden sonraki yaşam üzerine ayrıntılı düşünceleri aktaran birkaç yazılı kaynak vardır. Mezarlar ise, daha eski dönemlerin öte dünya görüşüyle ilgili bir miktar bilgi verir, fakat kuzey ve batı Avrupa kültürleri için kaynak olarak kullanabileceğimiz çok sayıda mezar da vardır.

Geç Paleolitik Dönem'in, German öncesi kültürlerine ait aile ve kabile mezarları, geniş bir coğrafi alana yayılmalarına rağmen, şaşırtıcı biçimde yeknesak bir tablo çizmektedir. Bunlar, nekropollerdeki (ölüler şehri) mağara içi ya da basit toprak gömülerle tümülüs mezarları (üzeri toprak ya da taş yığılı) kapsar ve birkaç ya da birkaç yüz gömüyü barındıracak büyüklükte inşa edilmiştir. Malta'dan İrlanda'ya ve İsveç'in güneyine kadar uzanan Avrupa kıyılarındaki büyük mezarların ortak bir yanı vardır: Ölen kişi yaşayanlardan uzakta ve tek başına değil, atalarının ve aile üyelerinin yanına gömülmüştür. Bu nedenle, yeni gömü amacıyla veya mezarları genişletmek için nekropollere tekrar girilmesi gerekse de, bu durumdan kaçınılmamış gibi görünmektedir; dahası, bu mezarlar büyük ölçüde kült geleneğine entegre edilmiştir. Megalitik kültürdeki anıt mezarların dış yüzeyleri gibi içleri de etkileyici bezemelere sahipti. Örneğin, İrlanda'daki en büyük megalitik mezar olan Newgrange dromoslu (koridorlu) mezarı, erişilmesi en güç kısımlarında da bezemeler içermektedir. Görünüşe göre ölümler, ölümlülerin yaşamında ve inanç sisteminde büyük bir yere sahipti. Ölümlerle ölümlülerin bu birlikteliği bilhassa anıtsal mezarlarda

kutlanan ölü kültü ve kurban sunusu ile kendini göstermektedir. Söz konusu kültün izleri, mezarlara bırakılan ölü hediyelerinden (Danimarka'da), mezar önlerinde kurban sunusu için oluşturulmuş, ateş yakılan geniş alanları (Bretonya'da) kapsamaktadır.

Bu tablo, MÖ 2. binyılda Tunç Çağı'na geçişle birlikte, Kuzey Avrupa'da büyük ölçüde değişmeye başlar. İçinde sadece bir adet gömü bulunan ağır, meşe tabutların üzeri, Danimarka'da anıtsal tümülüslerle örtülüdür. Bu mezarlar, bir elite ait olsa da, aynı tümülüste ikincil gömünün ender görülmesi, ölümlere araya mesafe konmak istendiğini göstermektedir. Tek gömülü Tunç Çağı mezarları, mezarın bireysel bir alan oluşunun normal sayıldığı günümüze değin süren bir gelişimin başlangıcını temsil etmektedir: Her ölünün kendi tabutuna sahip olma hakkı vardır ve sülale mezarları, her ne kadar Orta Çağ'ın başlarından itibaren görölse de, bunlara gömü geleneğinde genel olarak ender rastlanır. Bu gelenek, bir toplumda çoklu gömü ya da mezarların birbirine yakın olması gerektiğini savunan Hristiyanlıkta da yerleşmemiştir. Ancak, Erken Hristiyanlık (ayrıca Erken Orta Çağ) döneminin oda mezarları ya da manastır çevresindeki mezarlar birer istisnadır. Tek gömülü mezarlar, bugüne dek esastır. Bunun nedeni olasılıkla Tunç Çağı, hatta Germen Demir Çağı ile başlayan ölü korkusudur. Bu korku, tek gömülü mezarların tercih edilmesi kadar, MÖ 1. binyılın ortasından itibaren ölü yakma geleneğinin (kremasyon) doğuşuna sebep olmuştur.

Kremasyon ve ardından küllerin urne adı verilen bir kaba konarak gömülmesi, Germen ölü gömme geleneğinde tipik bir uygulama halini almıştır. Fakat bu uygulamanın her yörede aynı biçimde olmadığı, artık bilinmektedir. Kuzey Avrupa'daki Demir Çağı mezarlıkları, çok yönlü bir ölü gömme geleneğine çeşitli mezar adetlerinin yan yana uygulandığına işaret etmektedir. Erken Demir Çağı'nda, kremasyonun eksiksiz bir şekilde gerçekleştirildiği varsayıldığında, yakma işlemi için gereken muazzam enerji miktarı küçümsenmemelidir. Kullanılan enerji miktarı ve bunun için gerekli 15-20 metreküp odun, ölü yakma işle-

mini karmaşık ve maliyetli bir süreç haline getirdiğinden, kremasyon sıklıkla ver her yerde başvurulmuş bir uygulama olmamalıydı. Bununla birlikte, güney ve batı Germen bölgelerinde, MS 1. binin ortasından kısa bir süre sonra, Hristiyanlık (Roma kültürünün yardımıyla) ölü yakma yasağını -Hristiyanlaşma modası sayesinde- kabul ettirirken, İskandinavya'da, ağırlıklı olarak ölü yakma ve külleri toprağa gömme uygulanır. Bununla birlikte, ölü gömme geleneği, Geç Roma Dönemi'nde yaygınlık kazanmış ve 4. ile 5. yüzyıl başlarında, Franken bölgesinde pagan-Germen ölü yakma geleneğinin yerini almaya başlamıştır. Hristiyanlığın 8. yüzyıl içinde yayılımıyla, İskandinavya dışında Avrupa kıtasındaki Germen kabileleri arasında kremasyon yerini, ölü gömmeye bırakır.

Neolitik Çağ ve Tunç Çağı'na ait tümülüsler, Demir Çağı'nın kremasyon mezarları (küllerin bulunduğu mezarlar), Viking Çağı'na ait tümülüsler ve nihayet Hristiyanlıktaki toprağa gömü sayesinde, İzlandalı tarihçi Snorri Sturluson, 13. yüzyılda İskandinav tarihini mezar şekillerine göre sınıflandırır. İlk dönem "Ateş Çağı" anlamına gelen *brunaöld* ile başlar. Bu dönem, olasılıkla tüm Demir Çağı'nı kapsar ve İskandinav tarihinin daha dar anlamıyla başlangıcını işaret eder. Çünkü İsveç krallarının destansı ataları, yani Odin yönetimindeki Troialılar bu çağda göç etmişlerdir. Bu dönemi, erken Orta Çağ'a denk gelen Vendel ve Viking dönemi "Tümülüs Çağı" anlamındaki *haugöld* izler, ancak buna rağmen önde gelen kişilerin Tümülüsleri Demir Çağı'nda da bütünüyle unutulmamıştır. İskandinavlar, çoğu tümülüsün tarih öncesine (yani Viking Çağı'ndan önce) ait olduğunu biliyorlardı; çünkü mezar hırsızlığı çok yaygındı ancak Viking tümülüsleri daha ender yağmalanmaktaydı. Snorri Sturluson, son (isimsiz) dönemi ise Hristiyanlıkla başlatır (İzlanda ve Norveç'te 11. yüzyılın başları). Bu zamandan itibaren, sadece az sayıda ölü hediyesi içeren basit mezarlar (toprağa gömü) kullanılmıştır. Bu arada Snorri de, Danimarkalılar'ın, tümülüs çağına (gömülerle birlikte) İskandinavlar'dan daha önce girdiklerine işaret eder ve basit mezarların güneyden yayıldığını savunur. Snorri'nin bu savında doğruluk payı bulunmaktadır.

Mezar kenarına ya da çevresine taş dikme geleneği, Vikinglerin pagan dönemi gibi erken bir evreden itibaren görülmektedir. En yaygın mezar taşı basit ve uzun anıtlardır ("Bauta-Steine"). Diğer bir yaygın anıt biçiminde ise, taşlar, gemi şekli alacak biçimde mezar etrafına dizilmiştir. Bununla, gerçek bir gemi mezar ya da öte yaşama yapılan yolculuk, etkileyici ve ebedi bir şekilde sembolize edilmiş olmalıdır. Gemi mezarlara yerleştirilen bu taşlar 2-3 metre uzunluğundaki basit taşlardan¹, gemi ucuna doğru 60 metreye ulaşan büyük taşlara kadar değişmektedir (örnekleri İsveç'in batı kıyılarında). Bu mezarlar, uzaktan bakıldığında taştan fakat gerçek bir Viking gemisine benzerler. Gemi mezarlarında, tıpkı "Bauta-Steine" grubundaki gibi, her zaman bir mezar yoktur ve bu nedenle bunların, ülkesinden uzakta ölen ya da kaybolan askerler anısına yapıldığı varsayılabilir. Bu durumun benzeri, Runik yazıt içeren mezar taşları için de geçerlidir, bunlardan bazıları (özellikle İsveç'te) çok uzakta ölen savaşçıların anısına inşa edilmiş sembolik mezarlardır. Runik yazıtlı hatıra ve mezar taşları, Hristiyanlığın yayıldığı sıralarda ortaya çıkmış gibi görünmektedir; en azından İsveç'te 2000'den fazla ve diğer 300 adet Runik taşın, Hristiyan mezar taşları olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır. Bununla birlikte, ölen kişinin pagan kimliğini belirtme ihtiyacı da dönemde doğar ve bu kısmen, mezar taşına stilize biçimde işlenen Thor çekici ya da Runik yazıtlı ifade edilen bir dilek ile gösterilir: "Thor bu yazıyı kutsasın!". Bu formül de Hristiyanlıkla olan yüzleşme sonucunda ortaya çıkmıştır ve 11. yüzyılın başlarında İsveç'te eski inanca ara sıra da olsa verilen önemi göstermektedir.

Bununla birlikte, erken pagan dönemlerinde, ölen kişinin önemi mezar taşıyla değil, yakma veya gömme suretiyle içine koyulduğu gemi mezarının ya da tümülüsünün boyutuyla belirtilmekteydi. Bu tepe mezarlar, bazan "Bauta-Steine" ile işaretlenmiştir ve Norveç'te, Demir Çağı'nın sonlarında, bunun için mantar şeklindeki tuhaf beyaz taşlar tercih edilmiş gibi görünmektedir. Ancak bir Viking Çağı kabile reisinin ve hatta kral mezarının en önemli özelliği anıtsal bir tümülüs olmasıdır. MS 966'da, Danimarka'da, Hristiyanlı-

1 Kuzey Yutland'da, Lindholm Høje'deki büyük Viking Çağı mezarlığı.

ğı kabul eden ve böylece adanın hristiyanlaşmasının önünü açan ilk kral Harald Blauzahn, babasının, eşi Thyra için Runik taşlı bir tepe mezar yaptırtmasından bir sene sonra, Jütlandın ortasındaki Jelling'de ölen babası Gorm (Gorm der Alte) için aynı büyüklükte bir tümülüs yaptırmaya başlamıştır. Yükseliği 11 m ve çapı 50 olan her iki tümülüs de, 1000 yıldan fazla bir süre sonra bugün de anıtsal görünümünü korumaktadır. Her iki anıt mezarın bu devasa boyutları, aynı zamanda yapımları sırasında harcanan çabayı da gözler önüne serer. Benzer boyutlardaki tümülüslere, İsveç kraliyet metropolü Alt-Uppsala'da ve Oslofjord'daki Norveç kraliyet mezarlarında da (örneğin Oseberg'de) rastlamaktayız.

Viking Çağı'nın sonunda, pagan ölü törenlerinin nasıl kutlandığını tam olarak bilmiyoruz; ancak 922 yılında, İbn Fadlan'ın bu törenlere dair anlattıklarına şahit olan bir kişinin yazdıkları günümüze ulaşmıştır. Buna göre İsveç'te, Volga kenarındaki Rus (Ruotsi) bölgesinde Vareg reisinin ölü töreni aktarılmaktadır: Yakılıncaya kadar bir çadır konan Vareglerin reisi, görkemli bir yatakta en güzel elbiseleri içinde uzanmaktadır. Yanında, öte dünyaya götüreceği silahlar, yiyecekler, evcil hayvanlar (atlar, inekler ve tavuklar) gibi olağan mezar eşyaları ve bir köle kız da bulunmaktadır. İbn Fadlan, boğulmadan önce sembolik bir kapıdan bakan kölenin, cennette oturan Vareg reisi ile yakınlarını gördüğünü de anlatmaktadır. Kabile reisiyle kölesi, karaya çekilen bir gemiye konarak yakılmış ve külleri bir tümülüse gömülmüştür.

Bundan yüz yıl daha eski kilise kaynakları, Saksonlar'da ölü töreninde yeme içmeden ve misyonerler tarafından şiddetle kınanan ağıtlardan da bahsetmektedirler. Tören sırasında (veya ölünün yakıldığı sırada?) söylenen bu ağıtlara Eski Yüksek Almancada "Totenlieder" anlamına gelen *dadsisas* adı verilmiştir. Piskopos Burchard von Worms, 1000 civarına ait eserinde (*Indiculus Huraresi*), bu şarkıları *carmina diabolica* "şeytan ağıtları" olarak adlandırır. Misyonerlere göre ise, bu ağıtlar tiksindiricidir. Ancak bunun, müstehcen (tören sırasında, ölen reisin arkadaşlarının köleyle cinsel

ilişkiye girmesi gibi) ya da pagan içeriklerinden ötürü olup olmadığı cevaplanamamaktadır. Ruhban sınıfının bunu, kara büyü'nün en kötü biçimi olduğuna inanılan nekroman-si olarak gördüğü de düşünülebilir. Görünüşe göre kilise, tümülüsler gibi bu tür ritüellere karşı çıkma konusunda başarılı olduysa da, başlangıçta hoş görülme-yen ölü töreninde yeme içme geleneği Hristiyanlıkta devam etmiştir.

Bununla birlikte, çok daha önceki dönemlerde, cenaze yemeği (Eski Norsçada Drikkja erfi, kelimenin tam anlamıyla "cenaze içkisi") ölü gömme törenlerinin en temel öğelerinden biriydi. Çünkü bu ziyafet, törene ev sahipliği yapacak kişinin, ölenin doğrudan varisi olarak kabul edilmesiyle, diğer bir deyişle, anma töreni yanı sıra geri kalanların beklentileri ile de ilgiliydi. İster paganlar ister Hristiyanlar için olsun, Viking Çağı mezar taşlarının birçoğu genellikle sadece ölenin adını değil, aynı zamanda (taşı yaptıran) varisin ve Runik yazıdan sorumlu taş ustasının da (bir tür "noter"?) adını içermektedir. Cenaze yemeği sırasında pagan tanrılar şerefine içildiği, Orta Çağ tarih yazarları tarafından eklenmiş olabilir, ancak ölülerin bayramları her zaman dini ve sosyal yönden önemliydi ve her iki açıdan da birleştirici bir role sahipti.

Yukarıda anlatılan gemi mezar yakma töreni, gemiyle gömme geleneğindeki uygulamalardan biridir. Bunun arkeolojik kanıtı, demirden perçinlerin, küllerle birlikte tümülüse gömüldüğüne işaret eden buluntulardır. Bunlar tepelere, sığ mezarlara ve ayrıca daha önce bahsedilen gemi mezarlara gömülebilmekteydi. Böyle bir gemi mezar, gerçek geminin yerini aldığı için, yakma işleminden sonra küllerin içine konduğu kabı da (urne) içerebilir. Bu tür gemiler, genellikle Vendel ve Viking Çağı mezarlarında bulunan, ancak çoğunlukla ölüleri gömmek için kullanılan yaklaşık 6 metre uzunluğa kadar nispeten küçük araçlardır. Yanmamış gemilere, ölenin külleri ya da bedeni konmuş olabilir. Bornholm'deki Slusegård'dan ve İsveç Uppland'daki Vendel ve Valsgård'den birkaç yüz gemi mezarın bulunduğu nekropollerini bilmekteyiz. Bununla birlikte, bunlar daha basit (ve aynı zamanda daha az donanımlı) mezarların yakınında bulun-

duğundan, bu kadar küçük araçlara gömülmek bile ölen kişinin statüsünü vurguluyor olmalıydı. Arkeolojik bakımdan en zengin örnekleri, İngiltere’de, Sutton Hoo örneğindeki, 7. yüzyılın başlarına kadar uzanan ve Oseberg, Gokstad ve Oslofjord ve Tune’daki büyük gemi mezarlarıdır. Oseberg’de, 834 civarında, Norveçli bir kraliçe, hizmetkârıyla birlikte 22 metre uzunluğundaki bir gemi içinde anıtsal bir tümülüse gömülmüştür. 1904 yılında kazılan 6 metre yüksekliğinde ve 44 metre çapındaki tepenin, Viking Çağı’nın bilinen en zengin gemi mezarı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu mezar, Viking Çağı kadınının konumuna önemli bir ışık tutmakla birlikte, Norveç’te, bu dönemdeki ölüm öncesi ve sonrası yaşama dair eşsiz bir fikir verir.

Bu hanımın emrine eksiksiz bir gemi ekipmanı yanı sıra, aynı zamanda yatak, yatak örtüleri, sandalyeler, sandıklar ve bir dokuma tezgâhı; ayrıca tamamı Viking Çağı’na özgü oyma işçiliğiyle zengin bir şekilde bezenmiş çadır çerçeveleri, araçlar ve kızaklar verilmiştir. Ayrıca geminin arka tarafı çok sayıda mutfak aleti ve yiyeceklerle sembolik bir mutfak olarak düzenlenmiştir. Mezar envanteri, mezar sahibine ait 13 at, iki sığır ve altı köpek de içermekteydi. Mezar, erken dönemde soyulmuşsa da, geminin öte dünya için düzenlendiğini açıkça göstermektedir İki kadının iskeletinden hangisinin (biri daha genç, diğeri ise zengin giyimli ve yaşlı) kraliçeye ve hangisinin hizmetçisine olduğu ve bunlardan birinin Norveç Kralı Harald Schönhaar’ın büyükannesi olup olmadığı bilinmemektedir.

Bu tür mezar eşyalarının ölümden sonraki yaşam için -aslında o dönemlerde de- “gerekli” görülmediği, ancak hem bu dünyada hem de öte dünyada amacını gerçekleştirmesi gereken kişinin sosyal statüsünün bir göstergesi olduğu varsayılabilir. Frizya Dükü Radbod’un (ölümü 719) vaf-tiz töreni sırasında, Piskopos Wulfram’ın, dük öldüğünde, öte dünyada soylu pagan atalarından uzak durmasını, bunun yerine oradaki Hristiyan yoksullarla yetinmesi gerektiğini öğrenince (nerdeyse) vaftiz teknesinden çıkar. Frizya düküyle ilgili bu metinden de anlaşılacağı gibi, öte dünyada da prestij önemli bir rol oynamaktadır.

Ancak Oseberg ve Danimarka, İsveç ve Norveç'ten gelen diğer birçok arkeolojik bulguda, gömünün yakılmadan konduğu gemilerin aksine, İbn Fadlan'ın Rus'taki gemi mezara dair bildirdikleri, bize farklı bir uygulamayı, yani geminin de cesetle ve ölü eşyalarıyla birlikte yakıldığını göstermektedir. İkinci tip Viking Çağı gemi mezarlar, aleve dayanıklı kemik kalıntıları gibi yegane kanıt oldukları için, arkeolojik kazılarda yalnızca demir gemi perçinlerinin yardımıyla saptanabilmektedir. Gemi mezarların üçüncü grubunda ise ölen kişi yanmış gemisiyle denize bırakılmaktadır. Bu uygulamanın arkeoloji yoluyla kanıtlanması zordur. Ancak Snorri Sturluson, mitolojinin bir parçası olduğu kabul edilen Baldr'in cenazesıyla ilgili satırlarında bir yandan Hristiyan düşüncesinden, diğer yandan ise Viking Çağı'nın romantik fikirlerinden etkilenmiş fantezi dolu bir pagan mezarı canlandırmaktadır: Masum olduğu halde öldürülen tanrı Baldr'in karısı Nanna, kocasının cansız bedenini görür görmez ölünce, kocasının yanında bir kazığa bağlanır. Odin, ölen oğluna Draupnir yüzüğünü ve atını verir. Sonra yanmakta olan gemi bir dev tarafından denize itilir. Yanaarak denize açılan ölüm gemisinin görüntüsü de, çoğu kez gelecek nesillerin hayal gücünü harekete geçirmiştir. Bu tür bir gemi, teknik nedenlerden ötürü gerçekte nadiren görülse bile, bugün hiçbir Viking filmi bu tür cenaze senaryoları olmadan yapamaz. Genel olarak, MS 7. yüzyılda, Viking Çağı'ndan iki yüzyıl önce İsveç ve Danimarka'da yaygın olan gemi mezar geleneğinde, gemiye gömülme veya gemi mezar inşa etme biçimlerinde eski fikirlerin iç içe geçtiği de unutulmamalıdır: Bir yandan öte dünyaya açılan deniz yolculuğu fikri, öte yandan mezarın ölenin evi ve geminin ise denizcinin evi olduğuna dair düşünce modeli.

Ancak en zengin mezarlar bile bize öte dünyanın gerçekten nasıl tasavvur edildiğine dair hiçbir bilgi vermez. Snorri Sturluson'un yüksek Orta Çağ mitografisi ve Edda ilahileri de Valhall, Hel ve Ran diyarı olmak üzere üç farklı ölümler âleminden söz etse de, bunların gerçekten pagan olduğunu kanıtlamak zordur. Snorri, 9. yüzyılda Valhall'a² "kalkan kaplı salon" olarak sadece bir kez değinir (*Hrafnsmál*). 10.

2 Eski Norsçada *valliöll*, ölen kahramanların salonu anlamına gelmektedir.

yüzyılın sonlarındaki iki skaldik şiirlerdeki bu Viking dönemi savaşçı cennetinden, ölen savaşçılar için ideal bir yer olarak bahsedilmektedir. Her iki ozan da kararlı bir şekilde pagan motifleri kullanırlar, çünkü aynı zamanda pagan liderlere karşı, Hristiyanlık karşıtı bir politika izlemektedirler, yani Hristiyanlığın tersini iddia ederler.

Bununla birlikte, edebi bakımdan birbirleriyle ilişkili olmalarına rağmen, iki şiir de önemli ölçüde farklılıklar gösterirler: *Hakonarmál*'da Valkürlerin ölü Kralı Hakondur. Bu esere göre ölülerin şeytanları (Eski Norsçada *Valkyrja*, *valr* "ölü kahramanlar", *kyrja* "seçmek"; 6. Bölüm), kanla kaplı korkunç bir Odin ile yüzleşmek zorunda olduğu Valhall'a getirilir. Valhall'a giriş, *Eiríksmál*'da geçmişin kahramanları tarafından tören havasında bir karşılama ve kadınların bu esnada sunduğu içecek ile stilize edilir. Ancak, Viking Çağı Gotland taşları üzerinde gemi motifinin vurgulandığı, bir yapıya yönelmiş bir araç, sekiz ayaklı at üzerinde bir arabacı ve elleriyle içki boynuzları tutan kadınların resmedildiği sahnede, Valhall'daki bu karşılama töreninin betimlendiği, söz konusu taşların mezar işlevine rağmen kesin değildir (2. Bölüm). Günümüzdeki Valhall motifi, modern çağın hayal dünyası yanı sıra, Edda şiirleri *Grímnismál* ve *Vafþrúðnismál* ve Orta Çağ'da Hristiyanlığın öte dünya görüşünden etkilenen Snorri Sturluson ile biçimlenmiştir. Bununla birlikte, Valhall kavramının yaşını belirlemek, bu iki Edda şiirinin kaç yaşında olduğuna da bağlıdır fakat bu, çoğu Edda şiirinde olduğu gibi, çözülmemiş bir sorundur. Bu kavramların Hristiyanlığın kuzeydeki erken evrelerinde, yani 11. yüzyılda ortaya çıktığı düşünülürse, pagan unsurları içerdikleri olasıdır; ancak ilk olarak Orta Çağ'da geliştirilmiş olmaları daha muhtemel görünmektedir.

Ölülerin tanrıçası Hel ve onun "gölgeler âleminin" geleneksel tasvirleri, daha açık bir şekilde Hristiyan, ama özellikle klasik-antik özellikler taşımaktadır. Snorri Sturluson'un metninde, İncil'e özgü tasvir öğelerinin baskın olduğu edebi unsur hâkimdir. Gölgeler diyarı kavramının bütünü, Orta Çağ'ın cehennem fikrinin etkisiyle, ölümden sonraki yaşamın eski Hades ve Hristiyan düşüncesinin bir karışımı ola-

rak ortaya çıkar. Skald'lar söz konusu olduğunda, ne tanrıça ne de aynı adı taşıyan ölümler diyarından söz edilmez. Belki de, bu tür sistematik eğilimleri tanımayan paganların da öte dünyaya ait somut bir "yer" tasarlamalarının gerekliliğini ilk olarak Hristiyanlık tetiklemiştir. Denizde boğulanların eline düştüğü iddia edilen deniz tanrıçası Ran'ın diyarı, edebi çerçevede sembolik bir yer olarak anlaşılmalıdır. Su krallığı yakıştırmaları ise daha geç dönemde karşımıza çıkar fakat sadece şiirsel bir imgedir ve pagan inancında neredeyse hiçbir önemi yoktur.

Viking Çağı ve öncesinde, paganizmin öte dünya ile ilgili özgün fikirleri hakkında gerçekten az şey bildiğimiz ortadadır. Buna ek olarak, yukarıda bahsedilen skaldik şiirler, öte dünya kavramının tutarsızlığını göstermektedir; bu, yalnızca Hristiyanlık açısından şaşırtıcıdır, çünkü henüz resmileşmemiş ve bölgeden bölgeye hatta insandan insana değişen bir inanç çeşitliliğinde, ahir yaşam düşüncesi ve buna dair beklentiler için muazzam bir özgürlük vardır.

Pagan inancındaki, ölümden sonra yaşam ve insanın öte dünyadaki yeri ile ilgili düşüncelerin tutarsızlığı, Hristiyanlığın Germen boyları için siyasi etkenleri aşan cazip bir seçenek haline gelmesinin ve hristiyanlaşma sürecinin (Saksonya dışında İskandinavya ve İngiltere'de) kan dökülmeden, hızla ilerlemesinin nedenlerinden biridir. Misyonerler ve erken dönem kilise yazarları, pagan inancındaki bu eksikliğin elbette farkındaydılar. Rahip Beda Venerabilis, Britanya'daki Anglosaksonların dönüşümüne ilişkin 8. yüzyılın başlarında kaleme aldığı tarih kitabında, pagan kabile reisinin sözlerini şöyle aktarmaktadır:

Ey Kral, dünyadaki insanların bu yaşamını, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz uzun zamanla karşılaştırdığımda, bana şöyle geliyor: Kışın, maiyetinle ve hizmetkârlarınla akşam yemeğinde oturursun. Ateş, sıcak salonun ortasında yanar, ancak dışarıda kar, yağmur ve fırtına tüm ülkeyi kasıp kavurur. O arada içeri bir serçe uçar ve hızla salonu geçer; bir kapıdan girip, diğer kapıdan çıkar. Salondayken kış onu etkilemez, ancak sonra kıştan gelen kışa dönerek gözlerden kaybolur. Böylece, bu hayatın ne olduğu da oldukça açıktır: Onu takip eden ve ondan önce gelenler hakkında hiçbir şey bilmeyiz. Öyleyse yeni öğretisi, bu ha-

yata dair kati konuşuyorsa, bence izlenmeyi hak ediyor. (Beda, *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* II, 13)

Beda Venerabilis'teki bu bölüm, retorik bir ifadeyle yazılmıştır ve olasılıkla Erken Hristiyanlık döneminin apolojetik metinlerinde dayanır; fakat aynı zamanda, Anglosaksonlar'ın kısa bir süre önce inanç değiştirmesi üzerine yoğunlaşan bu din adamının, paganizmin zayıf yönlerini fark ettiğini de göstermektedir. Aynı sorun, paganların ölü törenlerini anlatan İzlanda destanlarında, tüm yönleriyle ve defalarca kendini gösterir. Bu tür çelişkiler, pagan yazarlar arasındaki 300 yıllık zaman farkı yanı sıra, yöre ve aile âdeti olarak aktarılan ve eş zamanlı fakat senkronize olamamış çok sayıda pagan geleneklerine dayanmaktadır.

Bu nedenle, ölümden sonraki pagan yaşamına dair eksik tablo, yalnızca Orta Çağ tarihçilerinin hatası değildir, bundan ziyade pagan dönemlerinde patlak veren ve bazen Hristiyan geleneklerine (İsveç run taşlarında olduğu gibi) uyarlanarak telafi edilen bir eksikliktir. Ancak paganizmin tutarlı bir öte dünya "imajı" sunmayışı ve özellikle bu yönüyle Hristiyanlığa yenik düştüğü için, bu eksiklik çoğu zaman giderilememiştir.

KAYNAKÇA

1. Ana Kaynaklar

Adam von Bremen (Adam Bremensis): *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*. In: Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der Hamburgischen Kirche und des Reiches. Darmstadt 1973, 137–503. (=Freiherr vom Stein-Gedächtnisausgabe 11).

Beda venerabilis: *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*. In: Charles Plummer (Hg.): *Venerabilis Baedae opera historica* 1. Oxford 1896.

Bonifatius: *Epistola*. In: Michael Tangl (Hg.): *Die Briefe des Heiligen Bonifatius und Lullus*. Berlin 1916 (=MGH *Epistolae selectae* I).

Braune, Wilhelm/Helm, Karl/Ebbinghaus, Ernst A.: *Althochdeutsches Lesebuch*. Tübingen 1919/94.

Burchard von Worms: *Liber decretorum*. In: *Patrologia Latina* 14, 537–1057.

Edda: Krause, Arnulf (Übers.): *Die Götter- und Heldenlieder der Älteren Edda*. Stuttgart 2004.

Gregor von Tours: *Gesta Francorum*. In: Bruno Krusch/Wilhelm Levison (Hg.): *Gregorii Turonensis Opera* 1. *Libri historiarum* X. Hannover 1937–51 (=MGH *Scriptores rerum Merovingicarum* I,1).

Gregor von Tours: *Vita S. Galli* (in: *Liber in gloria confessorum*). In: Bruno Krusch (Hg.): *Gregorii Turonensis Opera* 2. *Miracula et opera minora*. Hannover 1885 (=MGH *Scriptores rerum Merovingicarum* I,2).

Jónsson, Finnur (Hg.): *Den Norsk-Islandske Skjaldedigtningen*. A1–B2, København 1912–15.

Keyser, R./Munch, P.A. (Hg.): *Norges Gamle Love indtil 1387*. Bd. 2, Christiania 1848.

Konrad von Megenberg: *Buoch von der Natur*. Hg. von F. Pfeiffer, Stuttgart 1861.

Norges innskrifter med de yngre Runer. Bd. 4, Oslo 1957.

Rimbert: Leben Ansgars. In: Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der Hamburgischen Kirche und des Reiches. Darmstadt 1973, 16–133 (=Freiherr vom Stein-Gedächtnisausgabe 11).

Snorri Sturluson: Die Edda des Snorri Sturluson. Übersetzt von Arnulf Krause. Stuttgart 1997.

Storm, Gustav (Hg.): Monumenta Historica Norvegia. Kristiania 1880.

Vita Vulfram(n)i. In: Bruno Krusch/Wilhelm Levison (Hg.): Passiones vitaeque sanctorum avi Merovingici 3. Hannover/Leipzig 1910 (=MGH Scriptorum rerum Merovingicarum V).

2. Araştırma Eserleri

A.alsteinsson, Jón Hnefill: Under the Cloak: The Acceptance of Christianity with Particular Reference to the Religious Attitudes Prevailing at the Time. Stockholm 1978 (=Studia Ethnologica Upsaliensia 4).

Axboe, Morten u. a. (Hg.): Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit. Ikonographischer Katalog (IK Einleitung sowie Bd. 1–3: Text- und Tafelbände, Bd. 4: Auswertung [im Druck]). München 1985–89 (=Münstersche Mittelalter-Schriften 24,1,1–24,3,2).

Battaglia, Marco: Nerthus as a Female Deity. The interpretatio romana and Tacitus' Germania, XL revisited. In: Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik 55 (2001), 1–14.

Beck, Heinrich: Germanische Menschenopfer in der literarischen Überlieferung. In: Vorgeschichtliche Heiligtümer und Opferplätze in Mittel- und Nordeuropa. Hg. von H. Jankuhn. Göttingen 1970, 240–258.

Beck, Heinrich: Snorri Sturlusons Sicht der paganen Vorzeit, Göttingen 1994 (=Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philol.-Hist. Kl. 1994,1).

Becker, C. J.: Zur Frage der eisenzeitlichen Moorgefäße in Dänemark. In: Vorgeschichtliche Heiligtümer und Opferplätze in Mittel- und Nordeuropa. Hg. von H. Jankuhn. Göttingen 1970, 119–166.

Capelle, Torsten: Anthropomorphe Holzidole in Mittel- und Nordeuropa. Stockholm 1995.

Dieck, Alfred: Die europäischen Moorleichenfunde (Homindenmoorfunde) 1. Neumünster 1965.

Düwel, Klaus: Das Opferfest von Lade und die Geschichte vom Völsi. Göttingen 1971.

Düwel, Klaus: Mittelalterliche Amulette aus Holz und Blei mit lateinischen und runischen Inschriften. In: Ausgrabungen in Schleswig, Berichte und Studien 15: Das archäologische Fundmaterial 2. Hg. von Volker Vogel, Neumünster 2001, 227–302.

Fabech, Charlotte: Booty Sacrifices in Southern Scandinavia. In: Sacred and Profane. Oxford University for Archaeology Monograph 32 (1991), 88–89.

Germanische Religionsgeschichte. Quellen und Quellenprobleme. Hg. Von Heinrich Beck, Detlev Ellmers und Kurt Schier. Berlin/New York 1992 (=Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Bd. 5).

Gladigow, Burkhard: Die Teilung des Opfers. Zur Interpretation von Opfern in vor- und frühgeschichtlichen Epochen. In: Frühmittelalterliche Studien 1984 [«Opfer»-Kolloquium in Münster 1983], 19–43.

Gschwantler, Otto/Schäferdieck, Knut: Bekehrung und Bekehrungsgeschichte. In: Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Bd. 2, Berlin/New York 21976, 175–205.

Gschwantler, Otto: Christus, Thor und die Midgardschlange. In: Festschrift für Otto Höfler 1. Wien 1968, 145–168.

Gschwantler, Otto: Die Überwindung des Fenriswolfs und ihr christliches Gegenstück bei Frau Ava. In: Poetry in the Scandinavian Middle Ages, Spoleto, 4.–10. Sept. 1988. Spoleto 1990, 93–103.

Hauck, Karl: Brakteatenikonologie. In: Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Bd. 3, Berlin/New York 21978, 361–401.

Heizmann, Wilhelm: Lein(en) und Lauch in der Inschrift von Floksand und im Völsa þáttur. In: Germanische Religionsgeschichte. Quellen und Quellenprobleme. Hg. von Heinrich Beck, Detlev Ellmers und Kurt Schier. Berlin/New York 1992, 365–395 (=Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Bd. 5).

Hermanns-Au.ardóttir, Margrét: The Early Settlement of Iceland. In: Norwegian Archaeological Review 24 (1991), 1–12, und Diskussion 13–33.

Hohmann, Holger: Indiculus superstitionum et paganiarum. In: Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Bd. 15, Berlin/New York 22000, 369–379.

Jankuhn, Herbert: Archäologische Bemerkungen zu Tier- und Menschenopfern bei den Germanen in der Römischen Kaiserzeit. In: Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. I. Phil.-Hist. Kl. 6 (1967).

Jankuhn, Herbert (Hg.): Vorgeschichtliche Heiligtümer und Opferplätze in Mittel- und Nordeuropa. Göttingen 1970.

Jankuhn, Herbert/Nehlsen, Hermann/Roth, Helmut (Hg.): Zum Grabfrelve in vor- und frühgeschichtlicher Zeit. Göttingen 1978.

Krogh, Knud J.: The royal Viking-Age monuments at Jelling in the light of recent archaeological excavations. A preliminary report. In: Acta Archaeologica 53 (1982), 183–216.

Lidén, H.-E.: From Pagan Sanctuary to Christian Church. The Excavation of Mare Church in Trondelag. In: Norwegian Archaeological Review 3 (1969), 3–22.

Marold, Edith: "Thor weihe diese Runen". In: Frühmittelalterliche Studien 8 (1975), 195–222.

Marold, Edith: Die Skaldendichtung als Quelle der Religionsgeschichte. In: Germanische Religionsgeschichte. Quellen und Quellenprobleme. Hg. von Heinrich Beck, Detlev Ellmers und Kurt Schier. Berlin/New York 1992, 685–719 (=Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Bd. 5).

Motz, Lotte: The King, the Champion, and the Sorcerer: A Study in Germanic Myth. Wien 1996 (=Studia Mediaevalia Septentrionalia 1).

Motz, Lotte: The Germanic Thunderweapon. In: Saga Book 24 (1997), 329–350.

Motz, Lotte: The Goddess Nerthus: A New Approach. In: Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik 36 (1992), 1–19.

Müller-Wille, Michael: Bestattung im Boot. In: Offa 25–26 (1970), 1–203.

Müller-Wille, Michael: Frühmittelalterliche Bestattungen in Wagen und Wagenkasten. In: Archaeology and Environment 4: Supplement (1985), 17–30.

Müller-Wille, Michael: Opferkulte der Germanen und Slawen. Darmstadt 1999.

Olsen, Olaf: Vorchristliche Heiligtümer in Nordeuropa. In: Vorgeschichtliche Heiligtümer und Opferplätze in Mittel- und Nordeuropa. Hg. Von Herbert Jankuhn. Göttingen 1970, 259–278.

Padberg, Lutz E. v.: Die Christianisierung Europas im Mittelalter. Stuttgart 1998.

Padberg, Lutz E. v.: Odin oder Christus? Loyalitäts- und Orientierungskonflikte in der frühmittelalterlichen Christianisierungsperiode. In: Archiv für Kulturgeschichte 77 (1995), 249–278.

Pálsson, Hermann: Keltar á Íslandi. Reykjavík 1997.

Pálsson, Hermann: Úr landnorr. Samar og ystu ratur íslenskrar menningar. In: Studia Islandica 54 (1997), 141–154.

Philippson, Ernst Alfred: Germanisches Heidentum bei den Angelsachsen, Leipzig 1929.

Sanden, Wijnand van der: Mumien aus dem Moor. Die vor- und frühgeschichtlichen Moorleichen aus Nordwesteuropa. Amsterdam 1996.

See, Klaus von: Disticha Catonis und Hávamál. In: PBB West 94 (1972), 1–18.

See, Klaus von u. a.: Kommentar zu den Liedern der Edda. Bd. 2–3, Heidelberg 1997–2000.

Simek, Rudolf: Goddesses, Mothers, Dísir. In: Mythological Women. Studies in Memory of Lotte Motz. Hg. von Wilhelm Heitzmann und Rudolf Simek. Wien 2001 (=Studia Medievalia Septentrionalia 7), 93–123.

Simek, Rudolf: Lexikon der germanischen Mythologie. 3. völlig überarb. Auflage, Stuttgart: Kröner 2006 (=Kröners Taschenausgabe 368).

Simek, Rudolf: Religion und Mythologie der Germanen. 2. Auflage, Darmstadt 2014.

Simek, Rudolf: Die Wikinger. 6. Aufl. München: C.H.Beck 2016.

Simek, Rudolf und Angela Simek: Bog People Revisited: Iron Age Bog-Corpses and their Relevance for the History of Germanic Religion. In: Hugur. Mélanges [...] offerts à Régis Boyer pour son 65e anniversaire. Paris: Presses de l'Université 1997, 51–85.

Simek, Rudolf/Hermann Pálsson: Lexikon der altnordischen Literatur. 2. vermehrte und völlig überarb. Aufl., Stuttgart 2007 (=Kröners Taschenausgabe 490).

Steinsland, Gro: Norron religion. Oslo 2005.

Steinsland, Gro/Sørensen, Preben Meulengracht: Menneske og makter i Vikingenes Verden. Oslo 1994.

Stjernquist, Berta: Germanische Quellenopfer. In: Vorgeschichtliche Heiligtümer und Opferplätze in Mittel- und Nordeuropa. Hg. von H. Jankuhn. Göttingen 1970, 78–99.

Ström, Folke: Poetry as an instrument of propaganda. Jarl Hakon and his poets. In: *Speculum Norroenum. Studies G. Turville-Petre*. Odense 1981, 440–458.

Thrane, Henrik: Das Reichtumszentrum Gudme in der Völkerwanderungszeit Fünens. In: *Der historische Horizont der Götterbild-Amulette aus der Übergangsepoche von der Spätantike zum Frühmittelalter*. Hg. von Karl Hauck. Göttingen 1992, 299–380.

Turville-Petre, E.O. G.: *Myth and Religion of the North*. Westport 1975.

Volkman, Hans: *Germanische Seherinnen in römischen Diensten*. Krefeld 1964.

Vries, Jan de: *Altgermanische Religionsgeschichte*. Berlin 1970.

Watt, Margarete: Gubber. In: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Bd. 13, Berlin/New York 1999, 131–142.

Watt, Margrethe: Die Goldblechfiguren («guldgubber») aus Sorte Muld. In: *Der historische Horizont der Götterbild-Amulette aus der Übergangsepoche von der Spätantike zum Frühmittelalter*. Hg. von Karl Hauck. Göttingen 1992, 195–227.

Weber, Gerd Wolfgang: Das Odinsbild des Altunasteines. In: *PBB (West 94)* 1972, 323–334.

Weber, Gerd Wolfgang: Snorri Sturlusons Verhältnis zu seinen Quellen und sein Mythos-Begriff. In: *Snorri Sturluson. Kolloquium anlässlich der 750. Wiederkehr seines Todestages*. Hg. von Alois Wolf. Tübingen 1993, 193–244.

DİZİN

A

- adak silahlar 12
Adam von Bremen 33, 69, 94
Alman Romantizmi 7
Almanya 7, 9, 19, 24, 61, 86, 88, 90
Almaviahenae 49
Als Adası 16
amulet 28, 29, 55, 68, 69, 90
Anglosaksonlar 50, 55, 57, 93, 107
antropomorfik idol 18
Arausio Savaşı 14
Aşağı Germania 47
Aşağı Ren 44, 45, 48, 50, 51
Asgard 63, 71
Asynjur 72
Aufaniae sunağı 47
Aziz Bonifacius 93

B

- Beda 50, 51, 55, 60, 106, 107
bereket kültü 22
bilge kâhin 96
Bornholm 11, 13, 27, 30, 102
Bornholm Adası 11, 30
Bragi Eilífr Goðrúnarson 67
Brakteat 27, 28, 39, 54
Britania Eyaleti 36
Burchard von Worms 51, 92, 94, 101

C

- Caesar 25, 39, 41, 53

- Cüceler 79, 84

D

- Danimarka 11, 19, 22, 28, 34, 37, 70, 98, 100, 104
Dejberg arabası 22
Demir Çağı 11, 16, 19, 21, 23, 24, 25, 27, 39, 40, 41, 43, 54, 56, 98, 99, 100
Devler 79, 81, 82, 83

E

- Eburonlar 47
Edda 7, 45, 61, 62, 63, 64, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 75, 77, 80, 81, 83, 84, 92, 94, 95, 104, 105
Edda ilahileri 7, 94, 104
Eifel 47
Ejsbøl 13, 14, 15, 16, 41, 42, 43
elfler 79
Eski Norsça 35, 37, 53, 56, 60, 61, 74, 102, 105

F

- Frigg 8, 31, 56, 60, 65, 70, 73
Frizyalılar 8, 53
Funen 11, 12, 13, 30
Futhark yazıları 30

G

- Galya Keltleri 23
Galyalılar 41, 44
Geç Paleolitik Dönem 97
Germanialı İsis 45
Germence 37, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 61, 73

Germen dini 8, 86

Germenler 14, 44, 46, 52, 53, 57, 94, 95, 96

Germen tapınakları 35

Goldgubber 27, 34, 39

Gotland Adası 29

Gotlar 9

Guldgubber 28, 30

Güney İtalya 96

Güney Yutland 13, 61

H

Hades 45, 105

Hadrian Duvarı 46

Heimdall 71

Hercules 45, 53, 55, 68

Hjortspring 13, 16

Hristiyanlaşma 67, 80, 99

Hristiyanlık 7, 8, 9, 24, 29, 61, 66, 70, 79, 80, 94, 95, 97, 98, 99, 105, 106, 107

I

İbn Fadlan 43, 101, 104

idoller 15, 23, 25, 40, 41, 42, 43

Illerup Ådal 13, 15, 16

İngiltere 8, 9, 19, 28, 44, 45, 46, 50, 51, 55, 67, 68, 90, 103, 106

insan kurbanı 20, 21, 23

İrlanda 9, 97

İskandinav göçü 27

İskandinav Rönesansı 7

İskandinavya 8, 9, 13, 14, 16, 18, 19, 21, 23, 27, 28, 33, 37, 44, 51, 54, 60, 61, 65, 69, 72, 77, 86, 90, 94, 99, 106

İskoçya 9

İspanya 47

İsveç 11, 13, 19, 21, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 37, 43, 63, 66, 68, 69, 74, 76, 81, 85, 87, 97, 99, 100, 101, 102, 104, 107

İupiter 55, 59, 60

İzlanda 8, 9, 33, 35, 36, 61, 63, 64, 75, 76, 94, 99, 107

İzlandalı Eysteinn 67

K

Kavimler Göçü 11, 27, 56, 86

Keltler 44

Köln 36, 44, 45, 46

Kral Harald Schönhaar 82

Kült mekânı 34

kurban geleneği 19, 20

Kuzey Avrupa 14, 24, 98

L

Loki 60, 70, 71, 74

Longobard kabilesi 8

M

Mars 53, 56

Matronae Austriahenae 47

Matronlar 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 73

Mercurius 44, 53, 59

Merovenjler Dönemi 27, 39

Midgard yılı 66, 80, 87, 88

Misyonerlik 24, 36, 59

Mısır 96

N

Nasyonal Sosyalizm 7

Neolitik Çağ 99

Nersihenae 49

Nerthus kültü 23

Nettersheim 47, 50

Norveç 9, 11, 28, 30, 33, 35, 61, 63, 64, 75, 81, 82, 85, 86, 91, 94, 99, 100, 103, 104

Nydam 12, 15, 16

O

Oberdorla 17, 21, 42, 43

Odin 8, 29, 30, 37, 44, 53, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 70, 71, 73, 75, 81, 87, 92, 99, 104, 105

Öland 13, 17, 19, 24

Orosius 14

Orta Ren Bölgesi 8

Ozan Eilífr 67

P

pagan inancı 8

paganizm 9, 53, 70, 80, 89

R

Rappendam 19, 21

Renahenae 49

Ren Nehri 23, 36, 46, 49, 50

Rhône 14

Roma 14, 20, 24, 27, 28, 29, 36, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 61, 70, 72, 77, 90, 91, 94, 95, 96, 99

Romalılar 14, 44, 52, 95

Runik yazılar 29, 91

S

Saksonlar 8, 59, 101

Samiler 82

Saxo Grammaticus 80, 94

Semnonlar 20

skaldik metinler 63

skaldik şiirler 106

Skedemosse 13, 17, 19, 21, 24

Slöinge 32

Snorri Sturluson 33, 62, 79, 80, 85, 92, 99, 104, 105

Strabon 14

sunu törenleri 12, 17

T

Tacitus 11, 20, 21, 22, 23, 24, 33, 36, 39, 45, 46, 52, 53, 55, 56, 57, 69, 72, 73, 95, 96

Tanrıça Hariasa 46

Tanrı Merkür 44

Thietmar von Merseburg 94

Thor 35, 45, 53, 55, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 74, 87, 100

Thorsberg 12, 15, 17, 18, 24

Thorsberg Bataklığı 17

Thüringen 17, 18, 42

Tiwaz 56

tören yolları 17

Tourslu Gregor 36

Trier 44

Troll 82

Tunç Çağı 13, 16, 28, 41, 98, 99

U

Ubier'ler 8

Ubii Sunağı 47

Ulmenbach 49

V

Vacallinehae 47, 49

Valhalla 75

Veteranehae 49

Vikingler 55

Vimose 13, 15, 16, 18

Volga 43, 101

W

Woden 55, 60

Y

Yeavinger 19, 35, 44

GERMEN TANRILARI VE KÜLTLERİ

RUDOLF SIMEK

Valhalla, Thor, Elfler ve Troller! Germenlerin Hristiyanlık öncesi inanç biçimleri, diğer bir deyişle Tacitus'un da eserinde (*Germania*) tanımladığı gibi "barbar kültürleri", gizemini hâlâ korumaktadır. Bu gizemin oluşumunda, bilhassa, pagan inancının şeytanlaştırıldığı (Hümanizm gibi) ya da yeniden yaşatılmaya çalışıldığı sonraki dönemlerin (Romantik dönem veya İskandinav Rönesansı gibi) payı vardır. Germenlerin esrarengiz pagan fikirlerini ve geleneklerini aydınlatmaya çalışan birçok eski eser, Orta Çağ mitografları ve onların tarihselleştirici yapıtlarından, Hristiyanlıktan etkilenmemiş modern gelenek ve popüler inançlardan ve bilhassa analogi yoluyla diğer Hint-Avrupa dinlerinden faydalanmıştır. Bu kitap Germenlerin dini dünyasına, kurban ritüellerine, kutsal alanlarına, tanrılar dünyasına; büyü ve ölümler ülkesi gibi daha mitolojik olaylarına kısa ve bilgilendirici bir genel bakış sağlamaktadır. Otantik kaynaklara ve arkeolojik verilere bilhassa bağlı kalan yazar, günümüzde yegâne ve hatta homojen bir Germen dininden söz etmenin mümkün olmadığını göstermektedir.

Rudolf Simek, Bonn Üniversitesi'nde Orta Çağ Alman ve İskandinav edebiyatı profesörüdür. Özellikle İskandinav Orta Çağ edebiyatı ve kültürü konusunda çok sayıda yayını bulunmaktadır.

**RUNIK
KITAP**

ISBN 978-625-7513-24-1

